

MEHMED-BEG KAPETANOVIĆ – ČOVJEK KOJI JE IŠAO PROBLEMIMA U SUSRET

*...ništa ne treba čekati, svemu treba ići u susret. Ako čovjek
nije glup ni kukavica, nije ni bespomoćan.*

Meša Selimović

Za razumijevanje bilo kojeg fenomena neophodno je poznavanje konteksta. Vrijeme u kojem je živio Mehmed-beg Kapetanović Ljubašak (1839.-1902.) jedno je od delikatnijih kroz koje su prolazili Bošnjaci i Bosna i Hercegovina, pa da bismo razumjeli njegovu, van svake sumnje, grandioznu ulogu, neophodno je podsjetiti na, bar, magistralne tokove njegovog vremena.

Tektonski poremečaj koji je zadesio Bošnjake poslije promjene carstva koji su od najzapadnije države Turske carevine načinili naistočniju zemlju Austro-Ugarske monarhije, donio je potpuno bošnjačko nesnalaženje i prijetnju potpunog preseljenja ili svođenja, od glavne na marginalnu poziciju među narodima Bosne i Hercegovine.

Na austro-ugarsko preuzimanje uprave nad Bosnom i Hercegovinom od Osmanske carevine, Bošnjaci su reagovali različito: izvjestan broj se iselio u Tursku, manji broj pružio je oružani otpor, a, opet, jedan dio je bio potpuno pasivan. Nažalost, najmanji broj je bio onih koji su prihvatali realnost i krenuli u susret novom vremenu i okolnostima.

S obzirom da su pružili oružani otpor, izazvali su brutalan odgovor novih vlasti. Upravljanje Bosnom i Hercegovinom preuzeo je general, a ne prosvjetitelj (genaral Josip Filipović), sa jasnim instrukcijama (od bana Mažuranića)

jačanja nebošnjačkih elemenata. Vlasnici zemljišta bili su Bošnjaci ali je širena propaganda kako ne mogu živjeti "pod krstom" pa su napuštali imanja i odlazili u neizvjesnost. Vojni sud je neprestano zasijedao i donošene su stroge kazne za najsitniji prekršaj.

Beznađe je blaga riječ u kojoj su se našli Bošnjaci.

Iako je 19. stoljeće bilo na izmaku, ovo je vrijeme kada se odvijaju završni procesi konstituiranja nacija i na prostorima koji su u dobroj mjeri kasnili za zapadnom Evropom. Bošnjaci su na udaru i sa istoka i sa zapada – svojatani kako od Srba tako i od Hrvata. Starčevičeva ideja o "cvijeću hrvatskoga naroda" i "begovima kao najstarijem hrvatskom plemstvu" nije bila bez efekta, a Garašanin je već davno formulirao ideju Velike Srbije i njeno etapno realiziranje bilo je na snazi. Budući da je kod Bošnjaka nacionalno pitanje bilo iza religijskog ne čudi što danas u biografijama nekih naših znamenitih ljudi nalazimo da su bili jedan period Hrvati, a odmah iza toga Srbi, ili obrnuto.

Iseljavanje, izvrgnutost strogim kaznima, bojkot novih upravitelja BiH, nepismenost (Bošnjaci do dolaska Austro-Ugarske nisu masovno koristili latinicu niti cirilicu, već arebicu – arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku), neobaviještenost... bile su neke od okolnosti koje su pratile Bošnjake kada je svoju djelatnost otpočeo Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak.

Već je imao iskustva sa obavljanjem važnih funkcija u osmanskoj upravi te bogato iskustvo sa putovanja od Trsta preko Venecije, Padove, Verone, te preko Tirola i Salcburga, Beča i Pešte; zatim preko Krfa u Egipat, a odatle u Izmir, Istanbul, te morem u Varnu, Ruščuk, Bukurešt i najzad Dunavom i Savom u Bosnu, koja su mu donijela bitne kontakte sa ljudima različitog svjetonazora što je u konačnici omogućavalo stjecanje prave slike okolnosti u kojima se Bosna

i Hercegovina našla. Ljubušak nije imao dilema: Austro-Ugarska je nova realnost kojoj se Bošnjaci moraju prilagoditi. Stoga je preuzeo aktivnosti koje bi to prilagodavanje učinilo što bržim i bezbolnijim.

Pozicija u kojoj se našao u nekim elementima je podsjećana na onu u kojoj je stoljeće ranije bio Dositej Obradović kod Srba ili Antun Matija-Reljković kod Hrvata. Ukoliko žele ostati u Bosni i prestavljati konstitutivni a ne periferni faktor, Bošnjaci, po Ljubušaku, moraju prihvatići sve one prednosti koje novo carstvo donosi, upozoravajući ih da ne postoje vjerske prepreke za to djelovanje. U tim zahtjevima Ljubušak nije bio usamljen: *Angažujući se u prihvatanju nove vlasti kao uslova života i opstanka Muslimana i u njihovoj emancipaciji od tradicionalne privrženosti Turskoj, ova grupa se prešutno ali faktički pomirila i sa principom slobodnosti narodnog govora i zapadnog pisma kao adekvacije slovenskog porijekla i tradicije Bošnjaka, te sa oblicima kulturnog razvoja suplemeničkih slovenskih naroda, ne napuštajući svoje orijentalne religiozno-duhovne specifičnosti.*¹

Njegovi tekstovi upućeni sunarodnicima, u strogo književnom pogledu, imali su prosvjetiteljski karakter. Mislimo tu prije svega na tekstove *Šta misle Muhamedovci u Bosni i Budućnost Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini* kojima možemo pridružiti i adaptirano djelo Jusuf-bega Čengića *Avdija*. Međutim, ono što ne treba gubiti iz vida a predstavlja razliku u odnosu na spomenute prosvjetitelje, jeste uobičajena činjenica za Bosnu i Hercegovinu, da je Ljubušak imao u vidu i druge narode koji su živjeli sa Bošnjacima. Zato ovog znamenitog Bošnjaka možemo posmatrati kao promotora ideje koja se i danas pokušava uzgajati u BiH – istinska multietičnost: *Kapetanović u predgovoru*

¹ Muhsin Rizvić *Bosansko-muslimanska književnost u doba Preporoda 1878-1918*, El-Kalem, Sarajevo 1980. str. 39-55.

Narodnog blaga sa zahvalnošću ističe, donoseći na drugom mjestu u knjizi i njihova imena. Pored trideset osam njegovih muslimanskih saradnika, od kojih će samo Jusuf-beg Filipović i Hilmi Muhibić zadržati zanimanje za spisateljski rad, nalazi se i četrnaest Srba i Hrvata, koje Kapetanović prema količini njihove saradnje bilježi u ovom popisu.²

Nema sumnje da je Ljubašak sjajno označio poziciju Bošnjaka da u komunikaciji i razmjeni južnoslavenskim narodima traži svoju evropsku budućnost, nastojeći da pomogne Kallayevu ideju bosanstva koja nije naišla na odravanje istočnih i zapadnih susjeda, kao i drugih konfesija u Bosni i Hercegovini.

Pored instinske multietičnosti koju je zagovarao i u djelima promovirao, Ljubašak je promotor i ideje kozmopolitizma. Naime, ovaj **dobri Bošnjanin** je poslije *Narodnog blaga*, u kojem je prikupio narodne mudrosti domaćeg tla, u djelu *Istočno blago* prikupio je mudrosti muslimanskih naroda koji su živjeli izvan Bosne i Hercegovine polazeći ... od principa da je književno blago narodnog duha ma kog naroda zajednička opštečovječanska svojina i da je najvažnije da ono postigne svoj praktični cilj: odgoj naroda pomoći mudrih izreka koje su rezultat životnog iskustva i praktične filozofije.³

Iako neke od ideja kod Ljubašaka nisu posve nove, one su kroz njegov rad nadogradene i preciznije definirane, kako to Muhsin Rizvić primjećuje: *Sama misao o nauci, prosvjeti i obrazovanju nije bila tada nova u književno-kulturnom i prosvjetnom životu Muslimana, nju su isticali kako bosanskohercegovački muslimanski pisci na orijentalnim jezicima sa Kurtčehajićevom publicističkom akcijom na narodnom jeziku u završnici, tako i pisci alhamijado-literature,*

ali ono što je novo u Kapetanovićevom određenju i shvatanju ove ideje to je nauka i izobraženje po novom sistemu, što znači na zapadnim osnovama i na narodnom jeziku, putem novootvorenih osnovnih škola, gimnazija i preparandija, te pomoći vlastitim izdanja i djela na našem jeziku.⁴

Pojava Mehmed-bega Kapetanovića Ljubašaka nije samo književne prirode. On je značajan i u definiranju bošnjačke nacije, jezika, očuvanja bosanskohercegovačke državnosti... Zamjerke koje bi eventualno mogle doći proizvod su nedovoljnog poznavanja okolnosti u kojima su se Bosna i bošnjački narod našli s prelaskom iz islamsko-orijentalnog u zapadno-kršćanski civilizacijski krug.

Zato je danas teško zamisliti hvatanje kakvog takvog priključka sa narodima koji su, po prirodi stvari, pripadali novom krugu bez djelovanja Ljubašaka. Možemo samo pretpostaviti da li bi romantičarske ideje Bašagića, realizam Mulabdića, moderna Ćatića bili mogući da nisu, na naki način, omogućeni i određeni prosvjetiteljskim djelovanjem Mehmed-bega Kapetanovića Ljubašaka.

Mirzet Hamzić

² Ibid

³ Ibid, str. 101-105.

⁴ Ibid

ZASNIVANJE NACIONALNE (BOŠNJAČKE)
KNJIŽEVNE KRITIKE U POLEMIČKO-
PUBLICISTIČKOM RADU MEHMED-BEGA
KAPETANOVIĆA LJUBUŠAKA

Uknjizi "Književna kritika 1878.-1941.", u kojoj je dat sinteski pregled književne kritike u Bosni i Hercegovini tokom austro-ugarskog (1878.-1918.) i međuratnog perioda (1918.-1941.), Slavko Leovac¹ je signirao tzv. Prelazno doba (1885.-1905.) ili Buđenje književne kritike kao začetke književnokritičke misli kod Srba, Hrvata i Bošnjaka u Bosni i Hercegovini.

Istina, ovu signifikaciju Leovac puno više veže za srpsku i hrvatsku književnu kritiku, a bošnjačku gotovo da i ne primjećuje, osim što je eksplisirao jedan ovlašan i suspektni stav: "*U posebnom položaju bili su muslimanski intelektualci, književnici i istoričari. Neki od njih nisu mogli da odgovore na izazove tog novog, prelaznog doba. Hteli su da sačuvaju i razviju neke osobine i vrline svoje, muslimanske kulturne baštine, ali i da prihvate neke elemente i vrline nove zapadne kulture i njene tradicije. Pa onda, postavljali su i druga pitanja, razne dileme: za koje uže tradicije, za koje se ideje opredeliti, kako nacionalnu i kulturnu samobitnost afirmisati radom i delom dostoјnim novog vremena, i tome slično. Da li su oni muslimanski Srbi, muslimanski Hrvati, muslimanski Bošnjaci ili, jednostavno, da li su oni Muslimani – i to su bila, u to vreme, veoma važna pitanja, a ona su unekoliko uticala i na književni i naučni rad nekih muslimanskih književnika i naučnika – kulturnih istoričara.*"²

¹ V. Slavko Leovac: "Književna kritika 1878.-1941.", Sarajevo, 1991.

² V.: Isto, str.20.

Iako se nije upuštao u detaljniju razradu ove eksplikacije, Leovac je prilično samouvjereno definirao bošnjačku intelektualnu i općeduhanovnu situaciju iz 1880.-tih i 1890.-tih godina kao "problem muslimanske izolacije" smatrajući da će tu situaciju kritički osvijetliti tek Ahmed Muradbegović u svome ogledu "Problem jugoslovenske muslimanske izolacije" iz 1921. godine.

Iz ko zna kojih razloga, a možda i iz krajnje neobavijestnosti, Slavko Leovac će predvidjeti i prešutjeti kritičko-publicistički rad Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka³, koji je u svoje doba (koncem 19. stoljeća) – kako je to vrlo poticajno uočio Muhsin Rizvić – bio ličnost "... avangardna i zanimljiva po tome što se u njemu kao pravom izvršio radikalna duhovni prelom između orijentalnog nasljeda i zapadnjačke perspektive, između turskih inercija i austro-ugarskih simpatija, sa punim obilježjima kako duhovnog, tako i društvenog potencijala u ovim pojmovima, pri čemu je on ipak bio i ostao kao prototip onih bosanskohercegovačkih Muslimana koji su samo Bošnjaci i Muslimani, koji su osjećali samo i smatrali za težak grijeh da budu Srbi i Hrvati."

Nasuprot Leovcu, Muhsin Rizvić je ovom konstatacijom nastojao predstaviti Ljubušaka kao prijelomnu ličnost

³ Ljubušakov kritičko-publicistički rad inače nije bio adekvatno tretiran u našoj književnohistoriografskoj literaturi. U tome smislu vrijedi izdvojiti tek nekoliko studija: Rašid Durić: "Ljubušakovo djelo u političkom i kulturnom saobražavanju muslimanskog sa južnoslavenskim etnosom" (u zborniku pod nazivom: "Mehmed beg Kapetanović Ljubušak", Sarajevo, 1992.), Munib Maglajlić: "Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak – djelo i vrijeme", u knjizi: "Narodno blago", izd. Preporod, Sarajevo, 2003., Muhsin Rizvić: "Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887.–1918.", Sarajevo, 1990., Enes Karić: "Povijest islamskog mišljenja u BiH u 20. stoljeću", Sarajevo, 2003. U svim ovim studijama uglavnom se podržava osnovna teza Muhsina Rizvića o Ljubušaku kao kulturnom prosvjetitelju i reformatoru, što se inače uklapalo u Rizvićevo videnje prijelaza stoljeća kao doba preporoda u bošnjačkoj književnosti.

bošnjačkog kulturnog "preporoda" i bošnjačke nacionalne samobitnosti.

No, i Rizvićeva prosudba mogla bi se promatrati na tragu učitavanja onih značenja Ljubušakova intelektualnog i kritičkog angažmana koji je teško dokaziv kako u njegovim djelima, tako i u njihovoj recepciji.

Koliko je i da li je uistinu Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak "izvršio radikalni duhovni prelom između orijentalnog nasljeda i zapadnjačke perspektive" – jeste pitanje u kojem se krije srž angažmana cijele jedne generacije bošnjačkih intelektualaca odgojene na feudalno-begovatskoj tradiciji. Osim Ljubušaka, toj generaciji pripadali su i Jusuf-beg Filipović, Mustafa Hilmi Omerović, Mustafa Hilmi Muhibić, Ibrahim-beg Repovac, Esad Kulović, Ibrahim-beg Bašagić, Esad Uzunović, Mustaj-beg Fadilpašić i dr.

Sve ove feudalne pravake koji su intelektualno stasali na kraju i umoru turske ere u BiH Rizvić je označio kao "kulturne reformiste" koji su slijedili podsticaje suvremenog evropskog obrazovanja što ih je u bošnjačkoj kulturi s kraja turske uprave zacrtao Mehmed Šakir Kurtčehajić. Rizvić je u svojoj tezi otišao i korak dalje, držeći ovu generaciju bošnjačkom intelektualnom i književnom avangardom ("prehodničkom grupom") koja se javila kao nosilac "političkih, kulturnih i književnih inicijativa" i kao protagonist paralelne "publicističke akcije".

Nas ovom prilikom posebno zanima ta "paralelna publicistička akcija" bosanskih begovskih pravaka na čelu sa Mehmed-begom Kapetanovićem koji je svojim polemičko-publicističkim radom na stanovit način začeo nacionalnu književnu kritiku kod Bošnjaka. Naravno, ovdje sam pojam "književne kritike" treba shvatiti sasvim uslovno, više u smislu onoga što je Leovac metaforički nazvao "buđenjem" književnokritičke misli u BiH tokom sedme i osme decenije

19. stoljeća. Pravu književnu kritiku Bošnjaci će dobiti dva desetka godina kasnije u književnohistorijskim studijama Safvet-bega Bašagića.⁴ Ipak, Ljubušak je za povijest književne kritike kod Bošnjaka značajan prvenstveno po svojim dvjema brošurama polemičko-socijalnog i kulturno-političkog karaktera: "Što misle Muhamedanci u Bosni" (1886.) i "Budućnost Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini" (1893.). Obje brošure nastale su kao kritički refleks jednog bošnjačkog prvaka na izazove novog vremena i bile su izraz Ljubušakovog političkog i intelektualnog pragmatizma, prijeko potrebnog cijeloj jednoj generaciji koja je prolazila kroz težak period političke i duhovne tranzicije, odnosno onoga što je Muhsin Rizvić veoma dobro označio kao "duhovni prijelom između orijentalnog nasljeđa i zapadnjačke perspektive", ali i dopunio značenjem kulturnoga preporoda, što je općenito usvojen termin u bošnjačkoj književnoj historiografiji. Naše je mišljenje da se tu prije radi o periodu kulturne tranzicije obilježene procesom koji je Maksimilian Braun označio kao *europeizaciju bošnjačke kulture i književnosti*.

Ljubušakov biograf Vladimir Čorović, nimalo benevolentno, držat će Mehmed-bega nekom vrstom intelektualnog i kulturnog diletanta, baš kao što će njegov značaj potpuni apstrahirati i Maksimilian Braun u svojoj kapitalnoj studiji: "Začeci europeizacije slavenskih muslimana u Bosni i Hercegovini" (1934.).

Posmatrano iz čisto kritičke perspektive, Ljubušakove brošure su zametak bošnjačkih polemika sa srpsko-hrvatskim autorima antibošnjačkih i antimuslimanskih pamfleta koji su postali ustaljeni publicistički žanr u osamde-

setim godinama 19. stoljeća. Nakon knjige Edwarda Saida "Orijentalizam" danas bismo taj publicistički žanr mogli označiti kao orijentalistički pamflet. Jedan takav pamflet tiskan je u Lipskoj (Lajpcigu) pod naslovom "Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne", a preštampan je i u listu "Obzor", na što je kritički odgovorio Mehmed-beg, tada jedini bošnjački intelektualac koji se mogao suprotstaviti takvoj vrsti antibošnjačke pamfletističke literature, što je kasnije protumačeno kao njegovo dodvoravanje austrijskoj vlasti i kao izraz Ljubušakove naglašene konjukturnosti. No, kako god bilo, Ljubušakove su brošure bile od iznimnoga kulturnog, političkog i socijalnog značaja za Bošnjake koncem 19. stoljeća, ako ni zbog čega drugog, onda kao prve brošure pisane na narodnome bosanskom jeziku, čime se i politika približavala običnomu bošnjačkom čovjeku, koliko god da je procenat bošnjačke neupućenosti u latinično i cirilično pismo bio izrazito velik.

Prema Ljubušakovom uvjerenju, taj je antibošnjački i antimuslimanski pamfletizam bio pothranjivan nerazumom i fanatizmom, odnosno neskrivenom mržnjom prema islamu i njegovim podanicima, koje Ljubušak naziva Muhamedovcima, shodno terminu koji je u ono doba došao iz njemačkog jezika, a koji je kasnije stubokom napušten kao neprimjeren i nominacijski potpuno kontrapunktiv.

Lajpciška brošura pisana je s jasnom politikanskom tendencijom – da prikaže bosanske muslimane kao konzervativni i remetilački element u Bosni koji nikada neće iskreno prihvati novu austro-ugarsku vlast i novi politički i kulturni poredak. I sam Ljubušak podcrtava ovu tezu iz Lajpciške brošure: "Između ostalih svojih navedenih nazora veli pisac: 'da su u Bosni i Hercegovini bez iznimke – skoro svi – muhamedovci zakleti neprijatelji Austrije i da se pouzadno nadaju, da će se Bosna opeta povratiti pod tursku

⁴ O Bašagiću kao književnome kritičaru i historičaru pisao sam u studiji: "Dr. Safvet-beg Bašagić kao književni historičar i kritičar: Pionir bošnjačke nauke o književnosti", u knjizi: "Safvet-beg Bašagić", Sarajevo, 2006.

upravu.” /V. “Što misle Muhamedanci u Bosni”, Sarajevo, 1886., str. 4/.

Nimalo slučajno ovu tezu Ljubušak ističe u prvi plan svoje brošure: on želi jasno poručiti da će bosanski muslimani biti lojalni novoj austrijskoj vlasti i to pokušava argumentirati kur'anskim ajetom: “Podložni i vjerni budite Bogu, svecu i starijem od sebe”, tumačeći ovaj nezgrapni i blasfemični prijevod kao poziv muslimanima da budu podani/lojalni “vladaru pod kojega se okriljem budemo nalazili”.

Ideja političkog lojalizma Ljubušakovog vjerovatno je zasmetala Vladimiru Čoroviću koji je Ljubušakove stavove spram Austrije smatrao političkom servilnošću i austrofilstvom.

Naše je mišljenje da je Ljubušakov stav bio više izraz njegovog političkog makijavelizma, jer je on smatrao da bosanski muslimani nikako ne bi smjeli biti samo pasivni element unutar novog političkog poretku u Bosni, već bi trebali biti njegovi aktivni sudionici, participirajući u novoj strukturi vlasti s pozicija naslijedenog plemstva.

Istina, Ljubušak se ne usteže da otvoreno hvali i glorificira novu austrijsku vlast smatrajući da ona svim narodima u zemlji može podjednako pružiti sva prava u domenu ravнопravnosti vjeroispovijedanja i državljanstva, raspolaganja vakufskom imovinom i slobodnim uređenjem prostora oko vjerskih objekata (s posebnim osvrtom na pravo muslimana na pokapanje mrtvih u grobljima pored džamija), te pravo da od kmetova ubiru trećinu od agrarnih prihoda u gotovom novcu.

Ljubušaku se pripisivalo otvoreno austrofilstvo, ali i nakanu da mađarizira bošnjačko stanovništvo podupiranjem Kalajeve politike u BiH, što su bile teze plasirane iz srpske i hrvatske štampe u Bosni i Hercegovini na prijelazu stoljeća.

No, i tu se Muhamed-beg iskazao kao vičan politički pragmatik i makijavelist, balansirajući između austrijskog i mađarskog faktora u Bosni, ne bježeći pri tom da izrazi svoju naklonost prema Benjaminu Kalaju, vjerovatno zbog ideje bošnjaštva koju su obojica zdušno podupirali, ali i zbog Kalajeve naklonosti bošnjačkome begovatu.

Nimalo slučajno, svoju prvu polemičku brošuru Ljubušak završava nadom u Kalajevu politiku utemeljenu na podržavanju muslimanskog elementa u Bosni:

“Mi se uzdamo, da će ministar Kalaj sa svojim vještim radom i sa svojom valjanom i mudrom upravom svemu svjetu pokazati, baš da se može i istočni narod – a naročito muhamedanci – urediti i u blagostanje staviti, da tome ništa ne smeta vjera. Svaki zakon na dobro djelovanje čovjeka napačuje. Mržnja vjere – vjekovita zavada!” /str.24/

Posebno je značajno što je Ljubušak ustao s perom u odbranu vjere kod Bošnjaka, jer se potkraj 19. stoljeća u hrvatskoj – srpskoj publicistici sve više forsirao i razvijao stereotip o Bošnjacima kao zakletim neprijateljima Monarhije i kršćanstva općenito. Već smo naglasili da se iz tog antikulturalnog stereotipa širio poseban tip protivmuslimanskog pamphletizma, na koji je u to doba svojim intelektualnim i obrazovnim potencijalima mogao reagirati jedino Mehmed-beg Kapetanović, budući da još nije bila stasala prva generacija bošnjačkih intelektualaca nakon ulaska Austrije u Bosni i Hercegovini. Ta će generacija na čelu sa Bašagićem stasati tek potkraj 19. stoljeća. Ljubušak će svojim polemičkim brošurama omogućiti bošnjačkim intelektualcima i književnicima iz tzv. postokupacione generacije (S. Bašagić, E. Mulabdić, O. N. Hadžić) da izgrade jedan novi, specifičan žanr književno-kritičkog izražavanja, neku vrstu islamističkog polemičkog eseja u kojemu su se suprotstavljali nadirućoj kampanji antiislamskog srpsko-hrvatskog

pamfletizma, koju će Osman Nuri Hadžić metaforički nazvati "papirnatim križarstvom".

Te svoje islamističko-polemičke eseje pripadnici postokupacione generacije bošnjačkih književnika i kulturnih poslanika uglavnom će objavljivati u bošnjačkoj periodici ("Behar", "Bošnjak", "Biser"), a u tome smislu posebno vrijedi izdvojiti polemički serijal pod nazivom "Papirnati križari", koji je na stranicima "Behara" objavljivao Osman Nuri Hadžić. Ovim će Hadžićevim polemičkim serijalom biti začet polemički kritički žanr u bošnjačkoj kritici, a taj je žanr na neki način prvi uveo u bošnjačku kulturu Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak sa svojim djvjema brošurama.

Nova generacija bošnjačkih polemičara imala je svoga kritičkog uzora u Mehmed-begu i njegovim djvjema brošurama, ali će oni taj žanr kritički i intelektualno obogatiti reprezentirajući se kao odlučni protivnici antiislamskoga pamfletizma i "papirnatog križarstva".

Drugu brošuru pod nazivom: "Budućnost Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini" Ljubušak je objavio 1893. godine i vrlo je zanimljivo da Brošura zapravo ima tri različita podnaslova:

1. "Namijenjeno na ogled nekim našim zemljacima";
2. "Druga brošura od Muhamedovaca izdata na bosanskom jeziku u Sarajevu";
3. "Namijenjeno za pouku i ogled nekoj našoj braći Bošnjacima i Hercegovcima".

Ova Ljubušakova brošura imala je izrazit propagandni i agitacioni karakter: trebala je mobilizirati sve Bošnjake u BiH i na Balkanu da prihvate realitet novog vremena kako bi kao etnos imali budućnost u novoj konstelaciji odnosa nakon decenije i pol vladavine Austro-Ugarske u Bosni.

Zato je Ljubušak kao motto ove brošure uzeo jedan znakovit distih pisan u stihu Mažuranićevih i Njegoševih rimovanih sentenci:

*"Pram vremenu ko se kreće,
Nikad loše proći ne će."*

Dakle, Ljubušak je bio protiv nacionalne letargije i fatalizma. Zalagao se za puni aktivitet kod Bošnjaka, kojima je nametao uvjerenje da je novo, zapadnjačko društvo – društvo novih šansi i perspektiva za sve bosanskohercegovačke narode, pa tako i za Bošnjake.

Ljubušak se obrudio na tradicionalni bošnjački skepticizam kao odliku nacionalnog mentalnog sklopa, koji je svoje uporište imao i u teškom povijesnom iskustvu Bošnjaka tokom nasilnog rješavanja tzv. istočnog pitanja:

"Oni, koji o našoj budućnosti dvoume, doduše na jednu ruku donekle nije im se ni čuditi, jer do sada nije bilo nigdje i nikad slučaja, gdje bi s punom slobodom živjelo preko milijuna muhamedovaca pod zaštitom jednog kršćanskog vlasta, kao što mi danas u našoj miloj domovini rahat živimo.

Kako rekosmo, od onijeh, koji sumnjuju o našoj sreći i napretku, imade ih i sada, kojima na pamet dolazi ono vrijeme, kad je muhamedanski elemenat gospodovao i naseljen bio po svoj Ugarskoj, Slavoniji, Liki i Krbavji, a djelimice i po Poljskoj. Oslobođenjem tijeh zemalja, kada su svi muhamedovci otlen potisnuti pa gole duše prešavši Savu i Dunav, kako su u istočne krajeve jedva glavu kutarisali. Dalje pada im na um, u prijašnjem vremenu kako je bio običaj s jedne i druge strane, djecu, žene, ljude hvatati, zarobljavati, pa kao marvū na javnim pazarima i sajmovima prodavati bud zašto.

Ti nekadnji užasni događaji, kako rekosmo, i sada neki ma na pamet dolaze, pa im daju povoda, da tako i o svojoj sudbini na dalje misle i sumnjaju." /V. "Budućnost Muhamedovaca u BiH.", Sarajevo, 1893., str. 4,5./

Ljubušak doživljava novu austro-ugarsku vlast prvenstveno na kulturološkoj razini, budući da je Monarhija zajamčila bosanskim muslimanima punu kulturnu, građansku i vjersku slobodu i ravnopravnost s drugim bosanskohercegovačkim kolektivnim etnicitetima.

Mnogima je mogla zasmetati Ljubušakova neskrivena lojalnost spram Bečkog dvora i simpatije prema austrijsko-mehmed-paćinskom čovjekom, previđajući činjenice koje je Mehmed-beg veoma uvjerljivo podstirao, prije svega ukazivao je na tragičnu sudbinu muslimana na istočnom Balkanu (u Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj) ili u Alžиру i Indiji, te gotovo slavodobitnički tvrdi:

“... u kratko rečeno na cijelome svijetu nigdje muhamedovci pod kršćanskim vladarom slobodnije i rahatnije ne živu, nego mi u našoj domovini pod slavnom i starom višekom habsburškom kućom.” /str. 8./

Kao potvrdu političkog, kulturnog, ekonomskog i vjerskog blagostanja Bošnjaka Ljubušak nabrala bošnjačke institucije s visokim stupnjem autonomije (Rijaset, Vrhovni šerijatski sud, Viša šerijatska sudačka škola, Zemaljsko vakufsko povjerenstvo, okružni muftiluci, Mearif-medžlis – Nadzorni odbor nad osnovnim školama i mektebima u BiH, ruždije, medrese, Darul-mualimin – muslimanska učiteljska škola, Kiraethana, Velika gimnazija u Sarajevu, Preparandija – zemaljska učiteljska škola, srednja Trgovačka i Tehnička škola, Dječačko odgajalište (Knaben-pensionat, u kojem je nastavu pohađao i Ljubušakov sin Riza-beg), radionice za umjetničke i tradicionalne zanate i dr).

Ljubušak je smatrao da Bošnjaci pod austro-ugarskom vlašću prolaze kroz puni kulturni, vjerski, prosvjetni, ekonomski, materijalni prosperitet, zadržavajući i svoja

begovatska prava, kao i prvenstvo u državnim i općinskim službama.

Sve je to moglo djelovati i kao svojevrsna politička utopija Ljubušakova, ali ne može se poreći i njegova kulturno-politička vizija budućnosti bošnjačkog naroda koju je temeljio na prihvatanju zapadnjačkih tekovina i nužnom školovanju bošnjačke mladeži.

U cijeloj toj viziji Ljubušak je naglašavao etničku samobitnost Bošnjaka, ljepotu njihovog maternjeg, bosanskog jezika i bogatu književnu tradiciju te, u duhu prosvjetiteljstva i racionalizma, poziva mladež na prikupljanje narodnog blaga i književno stvaranje na maternjem jeziku.

Istovremeno, Ljubušak je kao harizmatična ličnost bošnjačkog naroda apelirao na bosansku ulemu da ohrabruje mladež na školovanje i prihvatanje zapadnjačkih tekovina i vrijednosti, kao što su prosvjeta, razvijena komunalna infrastruktura, promet željeznicom, objavljivanje knjiga i časopisa na bosanskom jeziku i dr.

Pod gesmom “Viribus unitis” (“Složnim silama”) Ljubušak je pozivao Bošnjake na slogu, kao i na koegzistenciju sa drugim narodima u Monarhiji, Srbima, Hrvatima, Madžarima, Nijemcima.

Ljubušak se na kraju posebno okupljuje na one Bošnjake koji su se iseljavali iz BiH tvrdeći bez zazora: “Ko teži za iseljenjem, to nije domoljub”.

Nije isključeno da je svoju drugu brošuru Mehmed-beg napisao i po direktivi ili bar preporukama Austrijske vlade prilikom deputacije u Beč s početka 1893. godine.

Podržavanje i lojalnost prema vlastima bilo je za Ljubušaka prvenstveno pitanje političkog pragmatizma u jednom burnom i prevratničkom vremenu za bošnjački narod, a nikao ne samo izraz njegove političke servilnosti, kao je sugerirano od Čorovića.

Pitanje političke pragme bilo je ravno pitanju opstanaka cijelog naroda koji na koncu 1880-tih i s početka 1890-tih godina nije imao intelektualno snažnije ličnosti od Mehmed-bega. On je poput ledolomca lomio i razbijao predrasude i stereotipe o Bošnjacima – muslimanima kao konzervativnom i neprijateljski nastrojenom elementu u Austro-Ugarskoj monarhiji znajući dobro da bi politička i kulturna izolacija vodila njegov narod u sigurnu propast. Vjerovatno je to i navelo Rizvića i druge istraživače Ljubušakova djela (M. Maglajlić, R. Durić, E. Karić) da ovu nesumnjivo značajnu intelektualnu i književničku figuru svoga vremena označavaju kao kulturnog reformatora i prosvjetitelja čija su djela označavala "poetiku prijeloma" (M. Rizvić) u razvoju bošnjačke književnosti na narodnom jeziku. Uistinu, Ljubušak i jeste bio svjestan prijelomnog vremena u kojem je živio, čak na jedan usamljenički način, bez intelektualne potpore unutar vlastitoga naroda.

Zato će Mehmed-beg vidovito i mudro, kako to i priliči jednom samosvjesnom narodnom prvaku i općepriznatom harizmatiku, citirati na kraju brošure "Budućnost Muhamedovaca u BiH" stihove znamenitog turskog pjesnika Ali Riza-paše s namjerom da uputi jasnu poruku svakom svojemu sunarodnjaku i u sadašnjosti i u budućnosti:

"Ako vrijeme ne bude naklono tebi, budi ti vremenu."

I onda i sada, rekao bih, ovi stihovi mogu značiti i emmirati jedino kao izraz političke mudrosti i nužnog egzistencijalnog pragmatizma u povijesnom bitisanju jedne nacije kojoj su vrijeme i okolnosti rijetko kada bile naklonjene, što je često razultiralo teškim biološkim gubicima i teritorijalnim amputacijama. Muku i teret toga političkog i kulturnog vizionarstva nosili su uglavnom harizmatični ljudi sa prijeloma 19. i 20. stoljeća.

U ozračju takvog povijesnog iskustva ima se i može dosta toga naučiti od vitinskog bega, Mehmeda Kapetanovića Ljubušaka.⁵

Prof. dr. Muhidin Džanko

⁵ U ovoj knjizi donosimo obje brošure Ljubušakove. Donosimo i "književnu sliku" o Ljubušaku koju je uradio Vladimir Čorović. To je bila prva monografska studija posvećena jednome bošnjačkom književniku i stoga ima kulturnohistorijski značaj bez obzira na oštре opaske Čorovića o Ljubušakovom književnom, političkom i folklorističkom angažmanu. Na kraju, donijeli smo i popis bh. toponima što ga je Ljubušak sačinio potkraj svoga života, smatrajući to vrijednim etnografskim dokumentom za povijest bošnjačke kulture. U knjizi nismo posebno naveli literaturu o Ljubušaku, jer je ona iscrpljeno prezentirana u knjizi "Narodno blago" (Sarajevo, 2003.), koju je za Preporodovu ediciju "Bošnjačka književnost u 100 knjiga" priredio dr. Munib Maglajlić.

7769

BUDUĆNOST MUHAMEDOVACA u BOSNI I HERCEGOVINI.

Napisao i izdao
Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak.

Namijenjeno na ogled nekim našim zemljacima.

Cijena 15 novč.

SARAJEVO.
TIŠKARA SPINDLERA I LÖSCHNERA.
1893.

Inv. f. 2100
Sprem sign. C7769
Sekretar R-1

BUDUĆNOST ili NAPREDAK MUHAMEDOVACA u BOSNI I HERCEGOVINI.

Napisao i izdao
Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak.

Namijenjeno za pouku i ogled nekoj našoj braći Bošnjacima i
Hercegovcima.

Cijena 15 novč.

SARAJEVO.
BIBLIOTHECA SPINDLERA I LÖSCHNERA.
1893.
MUSEI
BOHNIAR ET HERCEGOVINAE
SARAJEVO

Inv. Broj: 16563
Af. 28

*Pram vremenu ko se kreće,
Nikad loše proći ne će.
Pisac*

Druga brošura od Muhamedovca izdata na bosanskom jeziku u Sarajevu

Kao što je već svakome dobro poznato, početkom ove nove 1893 godine navršilo se punih četrnaest godina i pet mjeseci, od kako je Austro-Ugarska prekočila Savu i okupirala Bosnu i Hercegovinu.

Kroz to vrijeme svak je mogao lahko uvidjeti i poznati, kuda nas vodi ta kulturna i moćna vlast i u kakvo nas blagostanje iz dana u dan dovodi.

Mogao je svaki naš zemljak veoma lahko razumjeti i za našu sadašnjost i za našu budućnost. Ali žalibože rek bi da ima i sada nekojih u našoj domovini, koji još svejednako sanjaju, sumnjaju i dvoje o našoj sudbini i o našoj budućnosti.

S tijem dugotrajnim i neodlučnim razmatranjem u svakome pogledu, u svakome napredovanju vidi se sve o sve da nazad ostaju.

Tako razmišljajući, tako iz dana u dan dvoumeći, nekoji su pustili ruke niza se, pa ništa ne rade, ne posluju, već se onako badava snebivajući, gube vrijeme i zgodne prilike, koje se lasno stignuti nikada ne mogu.

Gledajući ove neke naše zemljake, gdje uzalud gube vrijeme, gdje svaki dan otragu i nazatku ostaju, jako me je to dodirnuto i potaklo, da o našoj sreći i o našoj budućnosti ovo nekoliko redaka napišem, te da otvoreno, iskreno i jasno kažem našim zemljacima, šta je naše sreće temelj i na kakvu se tlu osniva naša budućnost.

Ne samo naša, nego i sviju muhamedovaca, koji živimo na balkanskom poluotoku.

Istina, da se ne da lasno o budućem govoriti, ali ipak kad se naoblači, znak je, da će biti kiše, ili kada zora zabijeli, znači, da će skoro bijeli dan osvanuti.

Eto tako i mi, kad stavimo pred oči naš položaj i naše okolnosti, u kojima se dan današnji nalazimo, kad uzmemo u obzir današnji vakat i vrijeme, onda se može dosta priličito o našoj sreći i budućnosti govoriti i znati, kao što narodna poslovica veli: "Dobro se jutro još s večera vidi."

Oni, koji o našoj budućnosti dvoume, doduše na jednu ruku donekle nije im se ni čuditi, jer do sada nije bilo nigdje i nikad slučaja, gdje bi sa punom slobodom živjelo preko pô milijuna muhamedovaca pod zaštitom jednoga kršćanskoga vladara, kao što mi danas u našoj miloj domovini rahat živimo.

Kako rekosmo, od onijeh, koji sumnjaju o našoj sreći i napretku, imade ih i sada, kojima na pamet dolazi ono vrijeme, kad je muhamedanski elemenat gospodovao i naseljen bio po svoj Ugarskoj, Slavoniji, Liki i Krbavi, a djelomice i po Poljskoj.

Oslobodenjem¹ tijeh zemalja, kada su svi muhamedovci otalen potisnuti pa gole duše prešavši Savu i Dunav, kako su u istočne krajeve jedva glavu kutarisali.

Dalje pada im na um, u prijašnjem vremenu kako je bio običaj s jedne i druge strane, djecu, žene, ljude hvatati, zarobljivati, pa kao marvu na javnim pazarama i sajmovima prodavati bud zašto.

¹ Pri priređivanju ove knjige trudili smo se da zadržimo jezik i stil originala. Odstupanje smo napravili pri pisanju znaka "d" koji je u originalu pisan grafemima "gj" ili "dj", kako bi čitalac lakše pratio sadržaj teksta. (op. ured.)

Ti nekadanji užasni događaji, kako rekosmo, i sada nekima na pamet dolaze, pa im daju povoda, da tako i o svojoj судбини na dalje misle i sumnjaju.

Žalibože ne će zrelo i svestrano da promisle, u kojem se vijeku danas nalazimo i pod čijom zaštitom živimo, pa bi lasno mogli znati, da toga već nema i ne može biti, a osobito kod velikih i kulturnih država, kao što je na primjer Austro-Ugarska. Svatko znade, da su davno prestale vjerske borbe i križarske vojne.

Austro-ugarske čete čim su prekoračile valovitu Savu, čim su stupile na zemljište naše domovine, mogle su nas lasno sviju pred sobom pojuriti, te nas sviju gole duše iz naše domovine iščerati, kao što se je to dogodilo u istom vremenu našoj braći u Nikšiću i po mnogim mjestima u srpskoj kraljevini.

No hvala dragome Bogu, Austro-Ugarska tako postupala nije, niti će ikada tako šta uraditi, dok joj vijerni i odani budemo; već je učinila kao kulturna i moćna država. Prvo nego je prekoračila Savu, sa posebnom proklamacijom zajamčila nam je svima ravнопravnost, dala nam vjersku i građansku potpunu slobodu, koju danas u punoj mjeri sljedbenici sviju vjeroispovijesti uživaju.

Od okupacije pa do sada bilo je više prilika, da su naše deputacije i naši prvaci već nekoliko puta izlazili pred lice Njegovog Veličanstva, te su svaki put čuli iz usta našega premilostivoga cara i vladara, gdje jasno veli, da na Njegovu srcu uvijek stoji blagostanje i napredak cjelokupnog bosansko-hercegovačkog naroda.

Naša su sva prava zajamčena sa carskim riječima i sa posebnim temeljnim državnim zakonima, koji su izdani za upravljanje i uređenje naše domovine. Poznato je, kako naš čitab veli: "*Celamul mulući, mulućul celam*", to jest: "Carske riječi, carevi su riječi". To brate

nije šala! Car što reče i obeća, to se nikad oprovrći ne može, to je za njegove podanike pravi temelj i vječiti spas, za koje nikad i nikad sumnjati ne treba.

Ta eto prije nekoliko dana deputacija naša, koja je bila u Beču pred licem Njegovog Veličanstva sa velikom je radosti čula, kad joj je kazao premilostivi naš vladar, da će se On i Njegova vlada uvijek za vjerske i kulturne interese nas muhamedovaca u Bosni i Hercegovini brinuti, te ih štititi i od svakoga napadaja braniti.

To velikodušno carsko uvjeravanje po svemu svjetu razne su novine razglasile i jasno svakome dokazale. Dakle ko za ovo znade, ne treba da dvoumi o našoj budućnosti, već se držati narodne poslovice koja veli: "Bogu božije, a caru carevo", pa mirna Bosna. Dok čovjek mirno živi, pravedno postupa, marljivo se kreće i radi, svagdje mu mjesta ima.

Dalje koji o našoj budućnosti dvoje, zar ne znaju ili ne vide, kako svaki dan: "El hamdu lil-lah summe el hamdu lil-lah", to jest: "Svemogućem Bogu hvala" kako na našijem munarama na svijeh pet vaktova jasno i glasno Ezani Muhammedi uči, kako se u džamijama svih pet vaktova džematile namaz klanja, na hutbi se ime sultana i halifa spominje, klanjaju se bajrami, ramzani šerif se mirno i veselo posti, svake godine se mevludi šerif uči, na oba bajrama i na mevludi šerif sa tabija i tvrđava carski nam vojnici redovito topove pale; na bajram i na mevlud kad drmnu topovi, nema muhamedovca, u kojega ne bi srce zaigralo od velika veselja i radosti.

U džamijama hafizi mukabelu uče, naše hodže vazu nasihat, neprestano kazuju, muderizi po medresama redovito ders daju, manje hodže u mektebima

malu djecu naučavaju, naše hadžije sa svojim šefom (reisom) svake godine na Ćabu idu, naši haremi i po danu i po noći slobodno po gradu prolaze, žive duše nema, ko bi smio u naše svetinje dirati; u svakom pogledu uživamo potpunu ravnopravnost kao i naši susedi sviju drugih vjeroispovijesti.

Ovo sve videći i sa svojim ušima slušajući, sveta nas dužnost steže, da Njegovu carskomu i kraljevskomu Veličanstvu od Boga lijepo zdravlje i dug život iščemo, te svi želimo i od Boga išćemo, da ga Svemogući muveffak učini, našim neprijateljima na put stati.

U ovakom stanju i kod ovake građanske i vjerske slobode ko bi što sumnjati mogao? Metnimo ruku na srce, pa pogledajmo na susjedne nam kraljevine, i kneževine; i tamo imade naše braće muhamedovaca, pa uživaju li ovaku slobodu i ravnopravnost, kao što uživamo mi u našoj miloj domovini Bosni i Hercegovini?

U Srbiji žive toliko katolika, te još ni sada nemaju svoje javne crkve, u kojoj bi se po zakonu Bogu molili, ja kamo li da im topovi pucaju na Božić ili o Uskrsu, kao što to biva kod nas po svoj našoj lijepoj domovini.

Na bugarskom sabranju da li se čuje ijednoga muhamedovca kakav glas? U Crnojgori što je bilo od naše braće Nikšića? Po nalogu crnogorskoga knjaza, što ne htjedoše crnogorske kape tako zvane zavratke obući i protiv našega dina i vjere postupiti, moradoše za uživak ostaviti svoju otadžbinu i svoj mili zavičaj.

Rusija kako užasno postupa s našom braćom muslimanima, to je nas svakome dobro poznato. Jadnim jahudijama ne da živa mira, već ih svaki dan gole duše nemilo progoni, a kamo li naša braća muhamedovci šta i šta tamo trpe i podnose! Pogledajmo u tim

zemljama kakvo je stanje i šta se radi od naše braće, pa onda cijenimo naše stanje i naš položaj.

U Alžiru pod Francezima, u Indiji pod Englezima, u kratko rečeno na cijelome svijetu nigdje muhamedovci pod kršćanskim vladarom slobodnije i rahatnije ne živu, nego mi u našoj domovini pod slavnom i starom viteškom habsburškom kućom.

Sve to treba lijepo znati i opširno promisliti i razmotriti, pa onda reći: Imade li ijedan muhamedovac u našoj domovini pravo, da sumnja o našoj sreći i o našoj budućnosti?

Za budućnost i za temelj budućnosti, za opstanak jednoga naroda štogod treba, to mi hvala Bogu moralno i materijalno sve potpuno imamo, kako u vjerskom, tako i u građanskom pogledu.

- I. *Najprvo imademo reis-el-ulemu u mjesto šeih-ul-islama, što to svi muslimani imati moraju; reis-el-ulemu sa svojim ulema-medžlisom, koji je od Njegova Veličanstva imenovan, te se u prvom redu taklidi kaza meselesi po šerijatu izvršuje i kadije se tako postavljaju po svoj našoj domovini.*
- II. *Za tijem imademo vrhovni šerijatski sud, koji se sastoji od najuglednijih i najčuvenijih osoba i kojima je dužnost, riješavati šerijatske osude i ustanove.*
- III. *Imamo šerijatsku sudačku školu, gdje se izučavaju naši mladići, koji će danas sutra biti po vilajetu sudije, i to taku školu, kojoj para nema ni u Carigradu.*
- IV. *Imademo muftije u svih šest okružja (sandžaka), imamo šerijateske suce, to jest kadije u svim kotarima po svoj našoj domovini i dalje i dva advokata muhamedovca, kojima se rado svi Bošnjaci približuju.*

- V. *Imademo zemaljsko vakufsko povjerenstvo sa svojim predsjednikom, koje sve vakufske odnošaje nadgleda i uređuje i o kojem ćemo na dalje opširnije progovoriti.*
- VI. *Imademo mearif-medžlis, odbor, koji se brine i nadzire sve muhamedovske osnovne škole i tako mektebi ibtidaije po svoj Bosni i Hercegovin sa svojim dosta znatnim fondom, koji je vremenom ustanovljen za školske svrhe.*
- VII. *Pače imamo u svakom okružju po mektebi ruždiju, to jest po narodnu osnovnu višu školu sa svojim učiteljima, gdje se naša muhamedovska djeca na turskom, arapskom i na našem materinskom jeziku krasno izučavaju.*
- VIII. *Također imamo po svoj Bosni i Hercegovini tako zvanih viših medresa sa svojim muderizima, u kojima mnogo-brojne softe vjerozakonske nauke uče i svršavaju.*
- IX. *Imamo dar-ul-mualimin, to jest muhamedovsku učiteljsku školu, iz koje će izlaziti učitelji za osnovne muhamedovske škole, za turski i bosanski jezik.*
- X. *Imamo žensku školu, u kojoj se naše djevojčice veoma dobro uče i primaju svaki ručni posao, na primjer kao šiti, vesti, tkati, plesti itd.*
- XI. *Još ima tako zvani jetimski sanduk, u koji dolazi imetak naše malodobne djece i kojim upravlja natpupilar na oblast pod nadzorom okružnog suda.*
- XII. *Najzad imamo za društveni život i za pouku kiraethanu, čitaonicu, u kojoj se sabiremo, čitamo novine, vijećamo o našim stvarima itd. Imamo naše neovisno narodno glasilo "Bošnjak" i "Vatan", što se po svoj našoj domovini rado čita.*

To sve imamo za naše vjerske svrhe i odnošaje, a s druge strane imamo kao i drugi stanovnici naše domovine; na primjer imamo u Sarajevu veliku gimnaziju, zemaljsku učiteljsku školu (preparadiju), trgovacku školu, tehničku školu, dječačko odgojilište (Knaben-pensionat), radionice za umjetni domaći zanat, također po svoj našoj domovini narodnih osnovnih škola i raznih srednjih škola.

S treće strane hvala Bogu imamo neka naša stara svojstva i osobine; na primjer i sada je u našim rukama veliki posjed i ogromni čiftluci i znamenita dobra; slobodno pobiremo zakonito nama pripadajuću teretinu; imamo svoju starodrevnu aristokraciju i plemstvo, veći broj nufusa (žiteljstva), imamo prvenstvo u općinskim službama i vijećima. Šljem svega imamo svoju staru i posebnu narodnost, svoje narječe, priče, pjesme, poslovice, starodrevne običaje, svoj milozvučni bosanski jezik i svoju lijepu i znamenitu historičnu prošlost. Kako rekosmo što god treba za našu budućnost, to hvala Bogu svekoliko imamo u potpunoj i dovoljnoj mjeri.

Kada to s pomoću Boga sve imademo, oklen da bi neki sumnjali o našoj budućnosti? Od te ludorije imade li kakva viša? Stara je riječ: "Ko izgubi nadu, ništa od njega biti ne može." A ko dvoji i sumnja i uzalud vrijeme gubi i propušta, upravo rečeno sam se bi grob kopa.

Ovo tačno lijepo prouči, ko svestrano i dobro promisli, vrlo lahko može znati da na naša budućnost nije nestalna, već baš sigurna i temeljita; nije onako, kao što neki tvrde glave radi svoga neznanja misle i govore. Mi bosansko-hercegovački muhamedovci, ako budemo radili i trudili se, kao što to današnje vrijeme

iziskuje, ako budemo učili i primali sve ono, ukoliko nam nije našemu dinu zarara, naravno i bez ikakve dvojbe biće nam i budućnost sve bolja i sigurnija.

O sreći i budućnosti ko sumnja i dvoumi, a ništa ne radi i ne posluje, otišao je bez traga, jer stara je riječ: "Račvast kolac u zemlju ne ide," ili: "Ko na dvije grane stoji, brzo vrat ulomi."

U svakome poslu treba biti, a osobito u svome odlučan, odvažan, marljiv i okretan, pa da čovjek i cijeli narod napreduje. Nikakav narod ne ostaje na onome stepenu, na kojem je nekada bio, već po mogućnosti i prama vaktu i zemanu naprijed iđe. Ne treba se vazda onoga staroga načina držati, koji je nekad nešta vrijedio, već se treba krećati, kako vrijeme iziskuje.

Između ostaloga hoćemo li reći, da je lakše bilo prvo otici iz Sarajeva u Brod, nego što je danas? Hoćemo li reći, da je lakše pješe ići, nego se na kolima voziti? Ili hoćemo li kazati, da je bolji prosti brod, nego li vapor? Ko će reći, da je lakše sobom jedno pismo u Carigrad ili u Beč odnijeti, nego ga poštom poslati? Dalje ko može reći ili samo i pomisliti, da je bolja nekadanja puška fitiljača od današnje ostraguše? Istina i danas neko voli fitiljaču i kremenjaču, nego li ostragušu, ali vole oni, koji u azijatskim pustinjama živu.

Pogledajmo braćo oko sebe, gdje se mi nalazimo i u kojem vremenu živemo, pak ćemo znati, da živemo u devetnaestom vijeku i u sred Evrope.

Kako rekosmo, sve su to novi izumi, koji raznovrsne narode unapređuju i u blagostanje dovode.

U prijašnjem vremenu samo za naučiti čitat i pisati, trebalo je nekoliko godina vremena, a sada po novome načinu ne treba više, nego tri do četiri mjeseca.

Tako za svaku stvar pronađene su i pronalaze se polakšice i nova sredstva, te i opet velim, što nam god nije dinu zarar, da nam je jako nužno čas prije naučiti. Treba objeručke prigriliti sve ono, što nas u blagostanje dovodi.

Za nas Bošnjake i to je velika polakšica, da nam ne treba djecu u Berlin slati, kao što šalju Osmanlige iz Carigrada. Imamo na kućnjem pragu sva sredstva, da se naši sinovi izuče. Ne treba nam ići, kao što je to rečeno utlubul ilme ve lev bissin, jer sve imamo, i vjerske i svjetske škole u našoj domovini.

Eto zgode, eto shodne prilike naučiti sve i sva u svome mjestu, a ne potucati se tamo amo. Kada bi naši mladići naučili sve, što treba, i kao što današnje vrijeme iziskuje, onda bi nam bila još slobodnija i sigurnija budućnost, jer kazali su stari ljudi: "Nauka i znanje cijelim svjetom vlada".

Pogledajmo u Osmanlige, paše, vezire, efendije, svaki dan šalju svoju djecu preko bijelog svijeta, u Pariz, Beč, London itd, da se izuče po današnjim zahtjevima.

Sadašnji khedivi Misir Abaz paša pravo je otišao iz Terezijanuma u Beču na svoj prijesto u Misir i naslijedio svoga otca Tevfika pašu.

U Stambolu tako zvana škola mektebi Sultani šta je drugo, nego prava velika gimnazija, u kojoj se uči sve, kao što i u našoj sarajevskoj gimnaziji. Suviše tamo se uči turski i arapski, a to se isto uči i kod nas u našoj sarajevskoj gimnaziji.

Hvala Bogu svemogućemu u našemu lijepome muslimanskome dinu nema nikakve muke ni zaprijeke,

mi možemo sve, što nam nije dinu zarar, naučiti. Naš čitab veli: "La haredže fid-din", to znači: "U muslimanskoj vjeri nikakve poteškoće nema". Za napredak, za blagostanje ni najmanje nam naš din ne smeta.

Dalje naš čitab veli: "Huzul hikmete min men etak biha", što znači: "Uzmi i primi nauku od svakoga, koji ti je dade".

Reko je naš svetac: "Utlubul ilme minel mehdi ille lahdi", koje znači: "Tražite nauk i znanje od bešike, pa do motike".

Svaki muhamedovac mora da znade, kako se nauka visoko cijeni i kako nas upravo šerijat na nju upućuje, te opet velim, ne treba nam ići do Kine, kad možemo i kod svoje kuće naučiti, samo treba imati volju za tu svrhu.

Stara je riječ, treba raditi pa imati, a učiti, pa znat. Zato vele stare babe: "Na ležećeg vola uzora nema", a i naš čitab veli: "Lejse lil insani illa ma sea", su blizu što znači: "Čovjeku nije drugo, nego što sobom zaradi". S toga još u početku rekosmo, da se treba vremenom kretati, pak neće čovjek nigdje loše proći.

Po mome mnjenju naša budućnost najviše se osniva na našoj mladeži; ako budemo uznastojali, da našu djecu, kao što vrijeme iziskuje, naučimo i naobrazimo, onda nam je i budućnost i sadašnjost još stalnija i sigurnija, kako se najbolje može.

Jasno glasi naša narodna poslovica: "Treba poskociti, pa presmočiti", ili: "Ti se pomozi i Bog će te pomoći". Kazali su stari ljudi: "Teško onome, ko od drugoga pomoći očekuje", kao što se u opće veli: "Teško loncu iz mahale začinu čekajući".

Za svašta treba neka snaga, ili kakva moć, ne će ništa samo po sebi da bude; zato se reče arapski: "El bereketu me al hareke", to jest: "Prama trudu je i uživanje".

Nije Arapima ni najmanje smetalo u Endelosu (Andaluzija u Španiji) da su tako napredovali i na kulturnom i na književnom polju, da njihovu umjetnost i radnju i danas cijela Evropa cijeni i u zvijezde okiva. I danas pune su biblioteke (t.j. ćutubhane) po svoj Evropi arapskim raznovrsnim knjigama, koje su pravi temelj današnje sve nauke i izobrazbe. Nijesu Arapi sumnjali i dvojili, već neprestano radili i učili.

Arapski mnogobrojni filozofi, na pr. kao Ibni Sina, Fahri Razi, Farabi, Ibni Rušd, Ibni Dževzi i mnogi i mnogi drugi mal cijelu su grčku i latinsku književnost prenijeli i protumačili na arapski jezik, te svoju arapsku književnost sa tijem nebrojenim blagom obogatili. Po tom se vidi, da nijesu ni najmanje okljevali ni sumnjali, već ozbiljno i odlučno za prosvjetu i blagostanje radili, pa i sada ih cijeli svijet lijepo i uzvišeno spominje i u zvijezde ili okiva.

Zar nije i sramota i grjehota vidjeti, što se u mostarskoj trgovачkoj školi nalazi samo dvoje ili troje naše muhamedovske djece, a drugih vjeroispovijesti djecom krči škola. To se nikad oprostiti ne da; bar tamo se u glavnom uči uz opće nauke još samo trgovina, kako će dijete znati trgovati i trgovacki red voditi, kao i ostali zanat primiti.

Pogledajmo naše mladiće, koji su prošle godine izašli iz šerijatske kadinske škole i u potpunom redu svršili svoje nauke. To je milina vidjeti. Cijeli naš narod imade pravo, da se s njima diči i ponosi, jer zaista

zlata vrijede. To je tvrdi temelj naše budućnosti i našega opstanka, u koje treba da se svi ugledamo.

Naši su mladići zaista sposobni i priličiti za svaku nauku, sposobni su za svaku državnu službu; pogledajmo na velikog vezira Sokolović Mehmed pašu, na Sinan pašu, na vojskovodu Hercegli Ahmet pašu, na Šejh-ul-islama Refik efendiju, i na mnogobrojne druge paše i efendije; to su sve sinovi naše mile domovine, za koje će historija kazivati, dok je ovoga svijeta.

Nama je Bošnjacima, a osobito na našem materinskom jeziku vrlo lasno naučiti. Naš je jezik i jezgrovit i veoma bogat i naši su stari na našem jeziku, ne budavši im nikakve nužde, još u ono vrijeme po nešto pisali, na primjer Ilhamija iz Travnika, Gaibija iz Žvornika, Kaimija, koji kraj Save u Gradiškom leži. Ti su naši zemljaci mnogo nešta u prozi i u stihovima na našem jeziku pisali. Pogledajmo svršetak one illahije, koju je nedavno napisao šeh Sjekirica sa Oglavka na Kiseljaku, gdje veli:

*"Nu pogledaj, Sirrije
Sve derviše miluje,
I dan i noć kazuje:
La ilah illallah."*

Trebalo bi, da i današnji naši mladići bar ponešto na svome milome materinskom jeziku pišu, da sabiru naše narodno blago, narodne pjesme, poslovice, običaje i ostale narodne umotvorine, da prevode po koju knjižicu iz arapskog, turskog i perzijskog jezika; svak po nešto, evo velikoga blaga. Pogledajmo, kako su lijepe naše narodne pjesme, što ih je Kosta Hörmann prije dvije tri godine sabrao i napisao; nema

muhamedovca, koji ih rado ne čita. Kako je lijepo ono naše narodno blago, koje je prije tri četiri godine kod nas izašlo.

Dapače opet velim, kad se trudili i bavili budemo o našem napretku, ne treba nam sumnjati o našem opstanku.

Eto tako mislim, da smo jasno razumjeli, da u našemu dinu nema nikakve zaprijeke; dozvoljeno je sve što treba naučiti, samo nije dozvoljeno sve raditi. Na primjer naučiti tako zvani sihir dozvoljeno je, a raditi ga, haram je, strogo je zabranjeno. U tome pogledu veli hazreti Alija: "Enne alimtu ešerre la bišserri litevekkihi" što znači: "Ja nijesam naučio zla, da zlo radim, već da se od zla branim."

Dakle što god treba za čovjeka, sve se može primiti i naučiti, u našemu dinu nema nikakva zarara, kao što to neke tvrde glave radi fanatizma ili zbog svoje sopstvene koristi kazuju i zabranjuju. U početku okupacije pravo je kazao neki naš rodoljub: "Bolje učit gimnaziju, nego ići u Aziju."

Velikom veziru Fuad ili Ali-paši ništa nije smetalo, što su znali sa tri četir zapadna jezika govoriti. Sultan Fatih Mehmedu nije bilo nikakva zarara, što je znao grčki i latinski tačno čitati i pisati. Kakav je na primjer zarar Atif ef. Bahtijareviću po današnjem modernom načinu što je naučio i sebe usposobio, te sada u državnoj službi uživa čast jednoga kotarskoga predstojnika, pa misli s vremenom i dalnje korake učiniti. Zaista ovaki ljudi ni najmanje ne sumnjaju o svojoj budućnosti.

Mi muhamedovci kad vidimo kakva muslomana kod željezničke pruge kao konduktor koji služi, kako

nam je drago i kako nam godi; najzad kud vidimo podvornika u kojem uredu od naše vjere ili kojeg žandara, a kamo li kad vidimo kojeg car. i kr. časnika muhamedovca, koliko se veseliko i radujemo i s time lijepo se dičimo!

Prije nekoliko dana, kad je naša deputacija bila u Beču, te kad smo otišli posjetiti naše bosanske tabore u carsku kasarnu i kad smo vidjeli naše dične domovine junačke sinove, Aliju, Muju, Petra i Pavla, gdje se dovikuju i jedan drugome kazuju od dragosti, što smo ih došli posjetiti, zaista bilo je i nama puno srce, gledajući u austro-ugarskoj prijestolnici našu milu braću i naše valjane sinove.

Zato treba učit, neprestano nastojat, pa da su nam još prostije ruke, još velikih i velikih se časti dočepati. Istina neki bi htjeli sve i sva, a ni s mjesta se ne pomaknuti. Za to govori jasno naša narodna poslovica: "Ko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrija."

Vidimo, da visoka zemaljska vlada svake godine ogromnu svotu novaca troši za naše škole i hodžinske potpore. Na novo se otvaraju mektebi, iz nova se podižu medrese. U prošloj godini u mnogim i mnogim mjestima u našoj domovini otvoren je tako zvani mektebi ibtidaije. U Cazinu, Bihaću, Tuzli i Gračanici, lanjske i preklanske godine, na novo su sagradene velike i krasne medrese; to je jedna ljepota i vidjeti, ja kamo li u njima učiti. Ko ovaku priliku imade za svoj napredak i za svoje blagostanje, ne treba da sumnja o svojoj budućnosti, već treba da uči i da se kreće i da se priljubi novim odnošajima.

Prije okupacije u kakvom su zamršenom stanju bili naši vakufi, to svi dobro poznajemo, a sada pak sa nastojanjem visoke zemaljske vlade i sa neumornim

radom vakufske komisije godišnji prihod iznaša preko 270.000 forinti. Od ovoga se dakako pokrivaju sve vakufske potrebe u zemlji, a ujedno za umnožavanje vakufskog imetka podižu se nove zgrade, kao što je to u Sarajevu vakufsko-mearifski dvor, Ajas-pašin dvor, Gazi Isa-begova banja i t. d.

Ovakvih zgrada ima po čitavoj zemlji, koje su imetkom vakufskim podignute. Po proračunu, koji zemaljsko vakufsko povjerenstvo svake godine izdaje, izdržaje se ogroman broj vakufskih službenika, potpomažu se džamije, medrese, učenici i mnogi sironasi, a to sve od vakufskoga prihoda.

Čuo sam od jednoga znamenitoga reformatora, da sreća i budućnost jednoga naroda ovisi od njegovijeh vakufa, pa eto hvala Bogu i rahmet onim dobročiniteljima, koji su se u tom pogledu za nas na vrijeme pobrinuli, te nam sada nije budućnost netemeljita, već baš jaka i sigurna. Naši vakufi, ako Bog da, svake će godine znatno napredovati, jer vakufski imetak, a osobito milćevi zbog napretka u radu i prometu, sve skuplji i važniji postaju,

U koliko se predviđa, vakufski će imetak izići na taki stepen, da bi mogao podignuti jednu gimnaziju isključivo za muhamedovce, kao što je na primjer imadu Srbi u Srijemskim Karlovcima, što bi za nas i za naš mladi naraštaj od prevelike koristi i zamašnosti bilo. Ali prvo zore svanut se ne može, te će možda s vremenom biti, da će se i ta misao oživotvoriti.

Naši prvaci i dostojanstvenici, naše hodže i hadžije ako žele blagostanje i napredak svome rodu i plemenu, treba da izrično i otvoreno kažu i iz dana u dan da mu dokazuju, što god nam dinu nije zarar, da to sve lijepo primimo i naučimo, i da se prama vaktu

i zemanu krećemo i poslujemo, pa da loše nikad ne prodemo.

Treba da narodu kazuju istinu, kako mu je hajirnije i korisnije, kako ne će iza drugijeh otragu ostati, već kako će u svakome pogledu napredovati, pa makar to i ne bilo nekima po volji; poslije će im biti drago, te će i oni kad li tad li svoje rodoljube i prvake blagoslivljati.

Treba se držati istine, treba odlučan i odvažan biti u svakom pogledu, sve kazati ono, što je narodu od koristi i što učvršćuje našu budućnost, a ne gledat, kako će neko voljet, pa mu laskat i okolišit.

Treba narod podučiti, kazati mu, u kojoj vodi može biti sir, na blagostanje ga dovesti prama današnjemu zahtjevu, kazati mu, da se žuri, kreće i posluje, a ne objesiti ruke niza se, pa gledati, kuda sunce kroji, jer je to svakoga naroda prava propast.

Ja mislim, kad bi svaki naš rodoljub kazao svome rodu i plemenu, što njegova savjest dokazuje, što god nije protiv našega dina, da ono prima, da bi mnogi promijenio svoju sadašnju misao, te da bi u opće prihvatio za ono, što nas unapređuje i u blagostanje dovodi.

Veli naš čitab: "Mendalle allel hajri kefailihi", što izrično znači: "Ko koga na dobar posao naputi, veliki je sevab (dobro) učinio."

Kaže se na drugom mjestu: "Sejidul kaumi hadimu-hum", to jest: "Ono su blaženi ljudi, koji svoj narod ljube i vjerno ga služe", a ne kako je puku draga, onako da mu govore i da za sobom što više pristalica pribavljuju.

Stara je riječ: reci popu pop, a bobu bob. Ne treba nikome laskati, ni gledati, kako on voli, pa onako da mu se govori. Istina, kako kod svakoga naroda, tako

i kod nas Bošnjaka imade ih, koji se sve starog načina jako drže; ali braćo, to s vremenom sve iščezne, ne treba se do kijameta nepovoljnog običaja držati, već raditi, učit, pisat, nastojat i kretat se, pa onda ne treba nikome snebivati se.

Budućnost je stalna i opravdana onomu, koji je zna-de sa svojim postupanjem učvrstiti i utemeljiti.

Kao što smo već više puta rekli i opetovali, ne treba o našoj budućnosti sanjati i sumnjati veća dajmo braćo neka naši potomci najprvo što nam dinu treba, nauče, pa onda sve ono, što današnje doba iziskuje, u koliko nije protivu našemu lijepomu muslimansko-mu dinu.

Zem. vlada iz dana u dan za nas se neprestano trudi i nastoji, sve što bolje da nas unaprijedi. Njegova preuzvišenost ministar Kállay eto svake godino dolazi među nas u Bosnu i Hercegovinu, pa pita, traži, ko god kakvu nezgodu ima, da mu u pomoć priteče. Trudi se svaki dan za poboljšanje cijelog bosansko-hercegovačkog naroda. Da hoće samo formalno s nama da upravlja, mogao bi, da nikad u Bosnu ne dode. U tome drži se one arapske poslovice, koja glasi: "Lejsel-habedu, čel ajan", t.j. "Nije čuvena, kao viđena".

Ko znaće naše prvašnje stanje, kada je među nama puška pucala i krv se proljevala, taj može sadašnji naš položaj i napredovanje lahko i visoko ocijeniti, jer doduše između toga i toga postoji velika i velika razlika.

Kroz kratko vrijeme doduše dosta se je u našoj domovini učinilo, kao što svi znamo i vidimo. Istina, još puno nešta treba, pa da se izravnamo sa kulturnim zemljama. Kako čujemo, zaključila je visoka zemaljska vlada ove godine u Sarajevu podignuti jedan veliki

konvikt, u kojemu će đaci stanovati i učiti. Također se upravo gradi jedna velika bolnica, koja će odgovarati današnjemu životu i vremenu. Malo po malo sve će dobro i lijepo biti.

Naše domaće ručne radnje prošlog su ljeta dobile priznanje na izložbi u Parizu. Brzo se ne da ništa učiniti. Svemogući Bog mogavši ovaj svijet stvoriti za jedan čas, stvorio ga je za sedam dana.

Vidimo djelomice po našoj domovini, kako se podiže stočarstvo, gospodarstvo i t. d., carski atovi (aigiri) otkako su ustanovljeni u našoj domovini, vidimo po svoj zemlji, da imamo sada lijepu pasminu konja, te smo i u toj struci znatno napredovali. Pa tako sve ide jedno za drugim.

U Hercegovini sađenje duhana znamo prvo okupacije, kako je i na kom je stepenu bilo; sada više dobije novaca jedno selo, nego li je prvo sva Hercegovina dobivala. Ove godine ljubuški kotar uzeo je više od pol milijuna forinti za otkup svog duhana. Sarazmjerno su tako imali korist i drugi kotari u Hercegovini. Kod takog napredovanja može li iko reći, da ima pravo i jedan sumnjati o našoj budućnosti.

Pod zaštitom slavne habsburške kuće ne živimo samo mi Bošnjaci i Hercegovci, već živu raznovrsni i ogromni narodi, živu Mađari, Nijemci, Česi, Poljaci, Slovaci, Sloveni, Hrvati, Srbi, Rumunji, Ruteni, Talijani i t. d.; sve su to posebni narodi, koji veselo i sretno pod okriljem Njegova Veličanstva živu i napreduju. Nijedan taj narod ne dvoji o svojoj budućnosti, pa zašto da mi dvojimo? Svi rade i napreduju, što god treba, to rado primaju. Skupa sa ovim svim narodima i mi možemo bez ikakve poteškoće živjeti i napredovati, samo držimo se one carske lozinke, koja znači: "Viribus unitis", što znači: -"Složnim silama", to jest svi

za jednoga, jedan za sve, pa eto li slike, napretka, ljubavi i blagostanja. I lijepo i pravom se može reći;

*Pod habsburškom slavnom kućom
Narodi se razvijaju,
Bez razlike sa slobodom
Svoje pravo uživaju.*

Naša narodna poslovica u ovome pogledu veoma jasno i jezgrovito glasi: "Od slike nema bolje zadruge" ili kao što stoji u "Narodnom Blagu":

*"Složna braća nove dvore grade,
A nesložna i stare prodaju."*

Što se tiče Hrvata i Srba, to su ogranci od jugoslavenskog viteškog naroda, kao što smo i mi isto jedan ogrank, te se na prvom mjestu nalazimo. Kad ne biše na nas krivim okom gledali, kad biše nam priznali našu narodnost mogli bi i s njima sa svijem u ljubavi živjeti.

Mađari (Ugri), to je starodrevni viteški istočni narod, koji je od vajkada muslimanima srodnji i glavni prijatelj. Hvala Bogu i mi smo muslimanske vjere, te je prirodno, da nas srdačno vole i ljube.

Nijemci, tako zvane Švabe, to je kulturni i izobrazeni narod, koji radi čovjekoljublja svakoga nas žele usrećiti i na koristan put izvesti.

Naši sugrađani i naše komšije rišćani i katolici, sveta nas dužnost steže, da se i s njima lijepo i trajno pazimo. Od komšije ko može preći biti. Kaže naš čitat: i na onome svijetu da ćemo za komšiju pitani biti. Od toliko vjekova zajedno živimo, pa i odsela sve što ljepše i uljudnije budemo međusobno živjeli, to će i za nas i za nje od velike koristi biti. Veli narodna poslovica: "Bolje je dobar komšija, nego brat u svijetu",

jer ne d'o Bog, kakve muke i nevolje, komšija komšiji može lahko pomoći, a brat kada je u svijetu, što može učiniti? Istina, imade neko kratko vrijeme, otkako su se naše komšije počele u dva tabora dijeliti i to po vjeri; vele rišćani, da su Srbici, a vele katolici, da su Hrvati; ali ništa za to, to je poteklo iz nekih političkih vrela. To će samo vrijeme sve izbistriti. Kao što veli neki profesor iz monarhije: kad bi se svi sjedinili, da bi nam svima hajirnije i korisnije bilo, jer što je više jaja, gušća je čorba.

Žalibože, da su od nas neke prazne glave svoju ljeđepu domovinu ostavile i hidžret učinile, to jest iselile se u tudi svijet. Od toga većeg belaja i muke na svijetu nema. Sa takvim postupkom niti su sebi kakvu korist učinili, niti onome mjestu, gdje su se naselili.

Za malu stvar i bez teške muke, ostaviti svoj zavičaj i otići u tuđinu, to je baš velik grijeh, to ne će učiniti nikakav rodoljub.

Ne dao Bog, da je ikakva teška muka, treba donekle pretrpiti, boriti se, nastojati, da tu muku od sebe odbijemo, a ne odmah odlučiti se na iseljenje. Naš je svetac alejhi selam rekao: "Hubul-vatani minel iman". To znači: Svoju domovinu ljubiti od vjerskih se ustanova broji".

Znamo u tuđini i u tuđem svijetu kako je onome, koji tamo dode; pravo je rečeno u "Istočnom Blagu":

*"I psi laju više na tuđinca,
Neg na svoga najvišega krivca".*

Ne zna siromah, da se naši dušmani našemu iseljenju jako vesele i raduju. Naši su pradjedovi čuvali svoju zemlju i domovinu na stotine i stotine godina i svaku muku trpjeli i primjećali, a nijesu se dali pokrenuti sa,

svoje baštine, već su jako i tvrdo čuvali svoj slatki i lijepi zavičaj.

Ko teži za iseljenjem, to nije domoljub. Tude nema ni najmanje patriotizma. Taj upravo sumnja o svojoj budućnosti, što po naravi i po zakonu ne bi smjelo biti. Treba ozbiljno i stalno u svojoj domovini boraviti. Turska poslovica veli: „I najtvrdi kamen kad se pokrene, onda ga može i malo dijete valjati”.

Svome domu i svome rodu ko želi dobro učiniti i na ruku mu ići, on ne će za iseljenjem nikada težiti, niti će o svojoj budućnosti dvoumiti, već stalan i temeljit u svakom pogledu živjeti, pa kako rekosmo prama vremenu kretati se i napredovati, te i sebi i svome rodu od velike koristi biti i pri svakoj nezgodi svojoj braći u pomoć priteći. Kazali su stari ljudi:

*“Svaka ptica svome jatu,
A bez brata teško bratu”.*

Najglavnija je i najbolja stvar, da međusobno bratski živimo, da jedan drugoga u svakom slučaju pomognemo, da složno i marljivo, kao što vrijeme iziskuje, postupamo, da se kao kulašinsko dijete ne snebivamo, pa onda ne treba se misliti, već veselo i radosno vrijeme provoditi. U ovom pogledu kazao je veoma lijepo neki mladi pjesnik:

*“Vjerujte mi, moji ljudi,
Gđe je ljubav, tu je raj”.*

Dalje budimo oprezni i ne dajmo se zavesti od opozicijskih novina i glasila. Na svaki način rade, kako će nas okrenuti za sobom, pa da i mi budemo vlasti protivni, kao što su i oni. Koji listovi za radikalne dinare rade, treba da ih se osobito čuvamo kao najotrovnije guje.

Eto tako kao što gore rekosmo i više puta već ope tovasmo, naša budućnost, naša sreća i naš napredak i opstanak većinom zavisi od nekoliko glavnih uslova, a to jest u prvom redu: naš lijepi din i našu muslimansku vjeru tvrdo čuvati, u slozi i ljubavi kao što treba napredovati, starijoj vlasti vjerni i podložni biti, našu djecu, naše potomke prama vaktu i zemanu iz dana u dan izučavati, raditi, poslovati, žuriti se, turiti se, i t. d. To su ustanove naše sreće i naše budućnosti.

Dakle ko se bude držao ovoga, neka ni najmanje ne sumnja, već veselo neka pjeva, a koji ne će da znade za ovo, neka drugog ne krivi; nego sama sebe.

Recimo, ako bude ko, pa ovo ne begeniše, neka i on svoju rekne i iznese na srijedu, prosto mu stoji, pa ako bude što ljepše i korisnije, od sada – kažem – da će mu se i ja drage volje pridružiti, jer stara je arapska riječ: *“Barikai hakihat, tesadumei efćarden zuhur ider”*; to znači: *“Sukob misli iznosi istinu na srijedu”*,

Sa čime smo počeli ovu knjižicu pisati, sa istom rečenicom je i završujemo, to jest:

*“Kako treba ko se kreće,
Nikad loše proći ne će,”*

ili kao što veli turski znameniti pjesnik Ali Riza paša:

*“Džer bana ujmase ejjan,
Ujarum ejjama ben,”*

što znači: „Ako vrijeme ne bude naklono tebi, budi ti vremenu”.

U Sarajevu, uz ramazan 1310.
ili početkom aprila 1893.

Beg Kapetanović-Ljubušak.

C 1781

Što misle muhamedanci

Bosni.

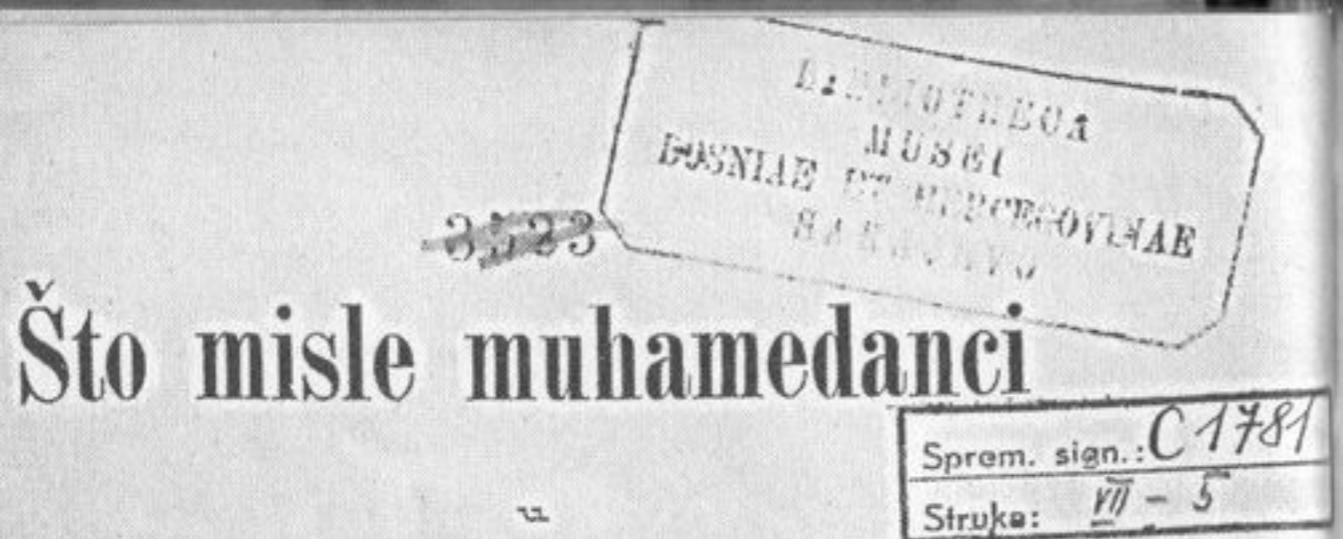
Napisao :

Mehmed beg Kapetanović Ljubušak.

Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom:
„Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne.“

(Cijena 30 novčića)

Sarajevo.
Tiskom i nakladiom Spindlera i Lüschnera.
1886.

B o s n i .

Napisao :

Mehmed beg Kapetanović Ljubušak.

Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom :

„Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne.“

Inv. Broj: 3584

www.BosnaHistorija.com

Proklet bio tko cić vire
Na svojega reži brata,
Jer nesreća sva izvire
Samo iz tog kalna blata!

(Mažuranić, 15 pjevanje "Osmana")

I mi smo čitali one izvatke u listu "Obzoru" br. 12, 13, 14, itd. koji su priopćeni iz one brošure u Lipskoj nedavno štampane pod naslovom "Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne", te smo kroz rečeni mnogocijenjeni list obširno razumili, što se kod nekojih tobož veleučenih, al po našem mnenju sasma malo izučenih osoba, za nas tj. za bosansko-hercegovačke muhamedance, misli i govor.

Pisac brošure tako nas je iznenadio i jako uvredio, opisujući vjerske odnošaje u Bosni, da smo svi u velikom čudu ostali začuđeni; nijesmo mogli ni pomisliti, da bi se onaka osoba današnjeg vremena, našla, koja bi ovako sama pogriješno i zlo o nama sudila i pisala.

Puno smo razmišljali o tome, što bi povoda dalo gospodinu piscu, da bi onako užasno, s velikom mržnjom o nama i našoj vjeri pisao, te smo smislili da je od dvoga jedno: ili nerazum ili fanatizam, a moglo bi biti, da je i oboje.

U Bosni i Hercegovini ni jedan pošteni muhamedanac neće kabuliti (priznati za istinu) one nazore, što ih je istaknuo gospodin pisac – osobito glede vjere, – već je svaki dužan kojem u malo ide od ruke i koji srdačno ljubi svoj narod i domovinu, čas prije odbiti od sebe sve što je ne istinito, u koliko se nas tiče, a očito iznijeti na srijedu, što je pravo i istina, pak neka publika rasuđuje.

Budi mi dozvoljeno u tome pogledu za se i za svoje sve ostale poštene suvjernike očito i otvoreno neko-liko riječi jasno izreći, pa koja valjati bude, moglo bi biti da bude užidanim kamenom u zgradu budućno-sti naše domovine.

Između ostalih svojih navedenih nazora veli pisac: "da su u Bosni i Hercegovini bez iznimke - skoro svi - muamedanci zakleti neprijatelji Austrije i da se pouzdano nadaju, da će se Bosna opeta povratiti pod tursku upravu." Zaista jako nesmišljeno i grozno rečeno! Najveć nas je s time dirnuo, te nas sveta dužnost jako steže, da mu prvo svega na to odgovorimo, te da pred cijelim svijetom kažemo: da to nije istina!

Bar da je reko, da su svi muamedanci nekad bili neprijatelji kršćana a tako svi kršćani muamedanci nekad bili neprijatelji kršćana a tako svi kršćani muamedanaca i to onda, kada su bile križarske vojne a ne sada, tada bi se moglo nešto misliti o istini, - ne u devetnaestom vijeku, kad na to već niko neće ni da misli.

Sad svaki narod, svaka vjeroispovijest i pojedina braća između sebe gledaju korist, interes i ravnopravnost, pak svaki veli kao što glasi narodna poslovica: "Tko mi je brat? - Tko mi je dobru rad!" I prosti muamedanac već lijepo znade, da mu je gospodin Bog, zapovijedio u Kur'anu: "podložni i vjerni budite Bogu, sveču i starijemu od sebe" tj. vladaru, pod kojega se okriljem budemo nalazili; ne veli: ako ne bude turčin, nemojte mu biti vjerni i podložni.

Što je razlika danas u bosanskoj vojsci - i to na skoro ustanovljenoj - između Marka i Muje? Zar oba

vjerno i odano prema svome današnjem vladaru i domovini ne služe i ne postupaju baš jednako? Ne zna se, koji je od kojeg bolji i vjerniji; što bi bio kriv Mujo što nije rođen - Marko? Svaki pametan i pošteni čovjek obojicu jednim okom gleda.

Neka se gospodin pisac lijepo ogleda u poslijednjem bugarsko-srbskom ratu; da li se nijesu vjerno i junački vladali u bugarskoj vojsci nalazeći se muamedanci. Jesu baš dobro i pošteno, kao što im i odlikovanje njihovo svjedoči; nijesu gledali ni na kaku prošlost - što je nekad nešta bilo. Toga će dosta vidjeti gospodin pisac kod muamedanaca u ruskoj vojsci, kod Engleza u Indiji, kod Francuza u Algiru, pa kako da bi muamedanci u Bosni prema Austriji neodani i dušmani bili. To je gospodin pisac sasma krivo shvatio i pogriješno razumio. Bošnjak-muamedanac, on je temeljit, korektan, vjeran, paako i nije još po novom sistemu civilizovan.

Vjera nikome ne stavlja zaprijeke da ne bude istinit i ozbiljan, već baš tko temeljito svoj zakon izvršuje, mora biti prijatelj i srcem i dušom onoj vladu, pod kojom bez zaprijeke svoja sveta prava uživa. Mi se sami snebivamo, kako je mogo pisac tako što glede vjere nepravedno pisat i sudit.

Za bolje opravdanje navedenih mojih nazora, pozivljam se na poštene i vrlo pametne riječi, koje su napisane još u početku okupacije u uvodnom članku lista "Pozora" (br. 95 od god. 1879.) pod naslovom "Beg Kapetanović i Dr. Klaić: Mi nismo ni jednoga časka sumnjali, da se sreća i razvoj Bosne mogu zajamčiti samo onda, ako se različiti po vjeri i staležu njezini slojevi bratimski sporazumiju o reformama, koje valja u Bosni uvesti" i t. d.

Što se tiče misli i nade za povratak Bosne u turske ruke, tu već to baš lijepo svatko znade uz ovu stranu, da ova zadnja dva vijeka, što je god turska vlada izgubila i što joj se oduzelo, već ništa i nikad nije joj se povratilo. Bosna može biti sve drugo, ali turska nikada; pak dakle kojim bi povodom tako što ludoga mislili, i nadali se povratku Bosne u prvo stanje. S takim mišljenjem veće bismo zabludili, nego je sami pisac lipske brošure u tom pogledu.

Veli pisac u početku brošure: "Izuzev 2000 turaka i 3000 španjolskih židova, koji su se vremenom uselili u Bosnu i Hercegovinu, imade muhamedanaca blizu $\frac{1}{2}$ milijona, i da bosansko-hercegovačko cijelo pučanstvo spada na jedno jedino pleme, govori jedan jedini jezik: hrvatski ili srpski, skupa sa Hrvatima i sa Srbinima tvori hrvatsko-srpsku ili južno-slavensku granu velike slavenske obitelji".

U tome se potpuno slažemo; zaista ne može nitko opovrći ni zanijekati, da nijesmo svi jedno jedino pleme, al je samo pitanje dal govorimo hrvatski ili srpski. Doduše i na to nam je žao, što nije pisac izrično kazao, da malne sve staro bosansko plemstvo i vlastela, spada samo k muhamedanskom elementu danas u Bosni.

Što veli za ono 2000 turaka, da su se iz Azije i Afrike naselili u Bosnu, neka bude uvjeren, da su se i oni još davno i davno pobošnjacili, te dan danas ne znađu za drugo, nego da smo jedan jedini isti bosanski narod.

Veli pisac: "da je tursko gospodarstvo kroz vjekove gospodujući prouzrokovalo u Bosni, da se još i dana

pučanstvo dijeli po vjeri; kaže, da je vjera stupila na mjesto narodnosti".

Ne možemo se s njime ni u tom pogledu složiti. Bošnjak koje vjere bio da bio, on je opet ostao pri svojoj narodnosti; vazda i uvijek svaki bosanski muhamedanac velik je musloman, - možebit veći nego oni što živu u Arabiji, - ali se nije nikad svoje narodnosti odrekao, već ju je vazda dobro čuvaо kano svetu stvar. Bošnjak ako je postao velikim vezirom kao Mehmed paša Sokolović i mnogi drugi, opet je bratimski ljubio naš narod i nije nikad na svoju domovinu zaboravio, nego joj je uvijek od koristi bio, kao što je isti taj veliki vezir sagradio iz svoga vlastitog džepa u Višegradu na Drini glasovitu čupriju (most), koja je jedan historički spomenik, što vijekove i vijekove traje; i kako turske historije dokazuju, da se za vremena njegova veziranja u njegovoj velikoj kancelariji u Carigradu, našijem jezikom govorilo, a nas Bošnjaka po svoj turskoj carevini mnogo po najvažnijim državnim službama namjestio, štu su mu Osmanlije jako zamjerali.

Da se je salila narodnost u vjeru, te da se ne pazi na narodnost, ne bi se Bošnjaci toliko puta sa svojim halifom (sultanom) tukli i borili za svoje pravo i običaje. To najbolje svjedoči posljednja bitka Husein kapetana Gradaščevića, koji je s Bošnjacima velikog vezira (sadrazema) Rešid pašu kraj Kosova potukao. Ima još u Bosni muhamedanaca živih, koji su dobro upamtili one događaje sa Omer pašom, glede svoje domovine. Kada jih je rečeni Omer paša po 40 u jednom sindžiru (lancu) u progonstvo u Malu Aziju spremao, sve odličnije naše plemiće i vlastelu kao: Babića, Mustaj pašu, Tuzlu, Zvornika, Bišću, Stočevića, Šerefiju i t.d., samo paša bosanskih sedam, osim mnogobrojnih begova,

aga i starije kapetane. Njih u surgunluk (progonstvo) opremio, a većinu njihova imetka u begluk (aerar) okrenuo, gdje jih je većina tamo i pomrlo, a malo koji se je natrag u domovinu živ vratio.

Zaista bolje nas je sto i sto puta deneral Filipović pokojni Jovanović u vremenu okupacije požalio i poštudio, nego li rečeni Omer paša, koji je od sultana u Bosnu za uvest tanzimat (nove reforme) 1849. godine opremljen bio.

Dalje, da se pazi toliko samo na vjeru, ne bi se jednaka po vjeri braća Srbi i Bugari onako krvili kao najveći neprijatelji. U kratko rečeno: baška je vjera, baška narodnost!

Kaže pisac u svojoj brošuri: "buduć muamedanci da nijesu sposobni niti su temeljiti, a kod grčko-istočnog elementa, da se nalazi nepovoljnih mahana; za to veli "da bi se bosansko-hercegovačka budućnost samo imala na katoličkom elementu temeljiti, i da bi se vlasti samo na taj jedini elemenat mogla osloniti."

Neka misli i piše tko šta hoće, a svakome je lijepo i jasno kao sunce poznato, da samo onaj narod ima jaki temelj i stalnu podlogu materijalnom i moralnom životu, koji ima jakih i rodoljubivih veleposjednika, koji su svakoj zemlji tim vrijedniji, čim dalje u povjesničke vjekove dopiru, tvrdo čuvajući starinu o dobru i zlu svojih pradjedova, čuvajući njihove krijeposti, običaje, jezik, - pravo rečeno sve ono, što je vjekovito i neumrla duša naroda; a to ti je dan danas istim podrijetkom: Ljubović, Sokolović, Kositerović, Kulenović, Filipović, Kapetanović, i mnogo drugih. Prvo uzeća Bosne bili su ti isti, pa su u dobrome stanju i danas u

Bosni, samo što nam je ime: Mujo, Alija, Mehmed i t. d. To nam lijepo i dobro svjedoči ono rođoslje, koje je prije dva vijeka pisao pop Rubčić, i koja se knjiga i dan danas u kreševskom samostanu kod franjevaca nalazi. Od dvjesta i toliko upisanih plemičkih porodica - sa malom iznimkom, sve su bili muhamedanci.

Kada bi se gledalo po pravu, dužni su nam svi naši rodoljubi srdačno zahvaliti, kad smo se mogli i umjeli tako slavno do danas održati.

Mi ne tražimo nikakvo prvenstvo, a velimo: i katoličkom i grčko-istočnome elementu, čast i poštenje; na koga vlada hoće neka se oslanja, to je njezina stvar, za koje ne vidimo potrebito preporučivat joj se kao pisac brošure, samo kad bi se učinila ikakova iznimka, onda ne bi odgovaralo onoj rimskoj rečenici koja se nalazi - ako se ne varam - u carskoj, turski rečeno "tugra" (arma) t. j. "viribus unitis"!

Mi opet velimo, od sloge boljeg temelja nema, a od ravnopravnosti boljeg naslona.

Veli pisac: "da još odlučujući krugovi nijesu na čistu, što da učine s Bosnom, i koje ciljeve da u političkom, vjerskom i narodnom pravču moraju imati pred očima, koje će mjere poprimiti da zemlji blagostanje osiguraju."

Na ovo kao odgovor upotrebili smo one mudre i poštene riječi, koje je prvo nekoliko dana jedan nepristrani slobodnjak u hrvatskoj novini "Sloboda" (br. 20. od 1886.) izgovorio t. j. "dok je u Bosni pučanstvo različitih vjera, već tom obstojnošću naznačen je pravac i vlasti i onome pučanstvu; vlasti ima unaprediti skupno pučanstvo, cijelu zemlju bez obzira na

pojedine vjere i bogomolje, samo u tu svrhu ima ona trošit prihod zemlje, svakoj vjeri ona ima dati slobodu i pravicu, a ne smije ni jednoj na štetu druge namicati. – Članovi vlade mogu i dužni su svoju vjeru i istovjerce pomagati ali i to iz svog džepa i izvan službena kruga djelovanja; a drugačije oni bili pristrani i vrijedali bi pravicu!“ To veli slobodnjak a to isto i mi velimo i odgovaramo!

Suviše dolazi mi na pamet, kada sam bio neke godine u Beču, video sam više dvorskih vrata carevih jedan starodrevni natpis, pak sam upitao jednoga prijatelja: što je napisano? a on mi odgovorio: To je jedna stara izreka, koju Habsburški dvor za sveto drži t. j. „*Justitia regnum fundamentum*“! Dakle od toga boljeg temelja i pravca ne treba tražiti, što je već vlada davno i javno pred oči stavila, a neka pisac bolje staze i pravce izmišlja, ako ga tko bude slušati htjeo.

Mi znamo samo ravnopravnost, pak selamet (spas) i po zemlju i po narod bez razlike.

Veli pisac: „da je absolutno ne moguće provesti potpunu ravnopravnost islama sa kršćanskim elementom u Bosni, i čudom se čudi, što se u službenim krugovima podavaju nadi, da će se muhamedanci ikad sprijateljiti s novim stanjem i redom.“

Valjda misli gospodin pisac, kako je kod njega ne moguće vidjeti za pravo ono. Što bi se dalo muhamedancu kao i drugoj vjeroispovjesti, pak za to veli da nije moguće? Što traže veće muhamedanci nego kršćani? I kod Boga i kod suda u tri stvari smo svi jednaki: mal (imetak), džan (duša), érz (obraz, poštenje), u tome sa sastoji sva ravnopravnost, to nam i sami Kur'an bez ikakve razlike zapovjeda. Muhamedanski

elemenat ništa drugo i ne traži, nego samu ravnopravnost, a to je prva stvar u Kur'anu.

Što se u službenim krugovima nadaju, imadu potpuno pravo. Kakav se to vidi uzrok da se ne bi sprijateljili. – Bog nas je sviju jednake stvorio, a pod jednog se vladara zaštitom svi nalazimo, u jednoj domovini skupa živimo; i nama muhamedancima isto zakon zapovjeda: „Miluj Boga svrhe svake stvari, a iskrenog ko i sama sebe!“ Ne veli tog ili tog, već izrično „iskrenog“ pa koje vjere bio da bio!

Nije muhamedanski elemenat nikad ni bio toliko surov ni divlji, koliko kaže pisac brošure; što se ne obazre pisac na historiju, pa bi video u Španiji bivši muhamedanci da su bili prvi, koji su dali cijeloj današnjoj Evropi izgled i naputak na naobrazbu. Zar se može zanijekati islamska biblioteka i njihove izrade, koje se i dandanas u Španiji nalaze kao: Elhambra, velike čuprije, džamije i t. d.

Neka se ogleda pisac pri osvajanju Bosne kakav je ferman dao sultan Mehmed bosanskim franjevcima na Draževu polju, u kojem se zaklinje „svojom sabljom koju paše, da će mu odsjeći glavu, ako bi jím tko priječio ona prava uživati, koja im je on po milosti tada podijelio.“

Nek vidi glavne i stare samostane obijuh vjeroispovjesti po svoj Bosni i Hercegovini, kao samostan Krešev, Fojnica, Sutjeska, Ozren, Dobrunj, Žitomišlić, Kosierevo, Dobričevo, Piva, i mnogi drugi. Neka vidi usred Sarajeva zemljište, koje je poklonjeno bosanskomu mitropolitu za sagrađenje stare crkve i škole, u kojoj se danas pravoslavna mladež izučava.

Dalje neka vidi tolike zemlje i ostala dobra, što se oko rečenih samostana nalaze, pak će lijepo razumjeti, da je to sve muslimanski elemenat kršćanima darovao i poklonio, još u ono vrijeme kada su mogli učiniti malne sve što su htjeli, a sada jih pisac nazivlje, da nijestu prijatelji naobrazbe i da se ne mogu s kršćanima slagati. To valja sve uzet na pamet i metnuti pred oči, pa onda suditi.

Za opravdanje svojih razloga i to veli pisac "da nikad gospodin Appel ili barun Nikolić ne mogu doći dragovoljno u našu džamiju kao u crkvu."

Da je pisac bio nazad mjesec dana u Sarajevu pri otvaranju "Begove džamije" i pri izvršenju molitve rođendana našega sveca Muhameda, bio bi svojim očima u istoj džamiji video i gospodina đeneralu Appela i barona Nikolića, đeneralu Bouvardu, baruna Kutscheru, i mnogobrojnu gospodu od vojničkog i civilnog staleža, gdje se velikom počasti i počitovanjem prisustvuju s nama obdržavanju reda službe božije. Mi nijesmo mogli opaziti nikakve razlike, već ko da su bili u crkvi svetoga Stjepana u Beču; čast i poštenje svakom onom, koji najprvo svoj, pa i drugoga zakon počituje.

Veli pisac: "da nijesu muhamedanci u Bosni ni onako pobožni, da ne izvršavaju svoga reda, a da je katolička crkva dupke puna svake nedjelje u Sarajevu, a srpska crkva da bi bila prazna, kad je ne bi školska mladež popunjavala."

Koliko je koji elemenat pobožan, to mu najbolje njegovo djelo pokazuje, t. j. što je pobožniji to manje grijeha čini: krađa, ubijstva i drugih zločina, a to se lahko može znati; kod kojeg elementa u Bosni i Hercegovini

najmanje grijeha. To se sve lijepo znade po službenim aktovima; i zaista kad bi se dobro proračunalo, mislim da bi muhamedanci – vrlo mali procenat dobili; a svakome zakon jednako kaže: "ne čini drugome što nije tebi drago!"

Dok nijesu neki – tobožnji – kršćani došli u Bosnu, nijesu muhamedanci ni znali za ove psovke, da jih imade na svijetu, koje oni dan danas među nama izgovaraju i obdržavaju.

Što se tiče odbržavanja reda i posjećivanja bogomolja, - lahko je katoličkom elementu jednu jedinu crkvu u Sarajevu dupke napuniti i to u hefti (sedmici) samo jedan put, ali devedeset i devet džamija svaki dan pet puta napuniti, sasma je nešto drugo. Bar to se ne može zanijekati, da muhamedanci ne klanjaju i Bogu se ne mole.

Kad muhamedanci pođu samo u Carevu džamiju da klanjaju, vidjeo bi svako ko je u Sarajevu dolazi, kako zaduši sokak i careva ćuprija; u koliko golemom broju idu se Bogu moliti. Ta koji elemenat imade u Bosni da je pobožniji i bogomoljniji.

Muhamedanac na ljetnome danu po najvećoj žegi i vrućini na polju obrađujući svoju zemlju uz ramazan kroz cijeli mjesec svaki dan posti, i gdjekad bude da krvlju pljuje, a neće jednu kap vode propusti kroz svoje grlo, ili da zapali lulu duhana.

Veli pisac: "Neimućniji muhamedanci živu o milosti begova; rijetko kada idu kršćaninu u službu, pak i oni nijesu voljni odvojiti se od svojih bogatih suvjerenika, s kojima čvrsto drže".

Zaista muhamedanac nije naučio o milosti i potporom druge vjeroispovjedi živjeti kao neko drugi,

već ako je valjan, mora sebi iz kamena hljeb izvaditi. Evo jih po svoj Bosni prema zaslugi, i u koliko je koji sposoban gdje se nalaze po različitim državnim službama, bave se trgovinom, obraduju svoje zemlje, - a baš jih je malo, koji u privatnu službu kod kakava kršćanina idu, jer nema toliko bogatih kršćana u Bosni, koji bi mogli mimo svojih suvjernika i naše muhamedance potpomagati.

Što se drže svojih bogatijih suvjernika, to baš i valja, jer od sloge – što može biti ljestve!

Tražeći u jaju dlaku i na svaki način osuđujući nas na progonstvo i to veli pisac: "da muhamedanci nisu sposobni ni za kakav rad, te o tuđem trudu kao bezi i age živu."

Na ovo nam ne treba mnogo riječi trošit za odgovor, budući da je sam pisac u protuslovju, jer piše u svojoj brošuri, da imade u Bosni i Hercegovini 170.000 slobodnih poljodjelaca, koji obraduju vlastite svoje zemlje, i koji su malne svi sami turski seljaci. Što se toga tiče, eto mu fini odgovor.

Što se tiče sposobnosti rukodjela različitih, mnogovrstnih radnja, - koje je video prošle godine na Budapeštanskoj izložbi "bosanski paviljon", oni je zaista osvjedočen, da je tamo bilo svakovrstnih i jako umjetnih rukodjela iz starijeg i novijeg vremena, a to je sve malne samog muhamedanskog elementa radnja i umjetnost. To baš lijepo svjedoči, da je muhamedanski narod u Bosni najspasobniji za svaku radnju i za sami nauk.

Što veli, da o tuđem trudu živu kao begovi i age, - jok! beg, aga ne žive tako, nego o svome vlastništvu i dobru, koje mu je još od šukundjeda ostalo. Zar u

drugim provincijama nema vlastelina, grofova, baruna, spahija, velmoža i t. d., ako jim i nije ime beg, aga ili efendija, to je sve nekako u blizu stalo, samo prema vremenu i drugoj formi i pod drugim naslovom se nalazi u svakoj zemlji, u svakom mjestu, svako svoje pravo uživa; neda nitko svoga badava drugome.

Veli pisac: "da je prešla sva trgovina iz muhamedanskih ruku u kršćanse a osobito u one austrijskih židova, koji su se u novije vrijeme uselili u Bosnu."

Na ovo je sasma lahko dati odgovor, jer "ako je daleko Bagdad, nije aršin."

Po svoj Bosni da su muhamedanci najodličniji trgovci, to bar dobro svako znade. U cijeloj Hercegovini, od okupacije pa do sad, tko lifruje za vojsku što treba, nego trostrukom većinom sami muhamedanci. Samo jedan muhamedanski trgovac Mujaga Komadina iz Mostara, bolji je nego drugih – sve boljih od boljih – deset; pa tako u svakom okružju mnogo jih se nalazi, koji su već počeli davat svoje oferte za gradnju željeznice, kao oni Ahmed beg Cerić iz Novoga. Da je reko pisac, da neumidu muhamedanci bankrotirati onda bi se nešto razumilo istinitog, jer neće muhamedanac tuđi mal (novac) pojesti pa bankrotirati. Uzmi-mo u pr. od Omer pašina vremena pa do sad, u svoj Bosni i Hercegovini može se reći da gotovo ni jedan muhamedanac nije bankrotirao. Ovo sve jasno i izrično svjedoče službeni opisi, što ne može nitko poreći, da nije tako.

Za one blažene jahudije što veli pisac, - koji su se u novije vrijeme naselili u Bosnu, za njih niti razgovora nema – izuzam nekolicinu – a ostali baš kao da su tom namjerom u Bosni došli da bankrotiraju. U tom pogledu ko da je Bosna baš jedna pravna škola

za bankrotiranje. Taki je dat izgled za ovo vrijeme od okupacije, pak za to ne treba o tome ni govoriti.

S velikom radošću pisac kaže: "da imućniji muhamedanci, koji uvidaju superioritet novih načela, hoće da se sele u Malu Aziju, ma prodali svoje zemlje po što po to".

Mi radosnije uvjeravamo gospodina pisca, da to nije istina. Kolikogod hoće da kaže gospodin novi reformator, da je nepogrješiv, i tu je valâ jako pogriješio. Neće bosanski beg, vlastelin, plemić, zemljoposjednik svoga dobra tako lako - bez velike muke - ostaviti. Kad ga nije pri uzeću Bosne t. j. kad je sultan Bosnu osvojio, zašto da bi ga sada ostavio; nitko ga ne goni sa svoga svetoga zemljišta, i nitko ne želi, da ide tamo nekud u tuđinu u Malu Aziju, nego valjda sami pisac. Bosanski bezi vjerno su služili sultana, pak će tako služiti i Njegovu Veličanstvu, premilostivome caru i kralju Franji Josipu I., kojega Bog neka puno i puno godina sretno i čestito poživi.

Nije trebalo sultanu u Carigradu puno se brinuti za Bosnu i Hercegovinu, jer su je tako naši oci i pradjeđovi poštено i vjerno čuvali, što historija u opće lijepo svjedoči.

Sama Hercegovina stala je prema Crnoj Gori, a Bosna čuvala druge krajeve. Poznato je, kako su sami kraljišnici iz bihaćkog okružja slavno i junački dočekali na Izačiću pokojnog Jelačića bana, a tako Sulejman paša Skopljak - bosanski sin - bio je s Bošnjacima između prvih pri uzeću Biograda i Srbije za Karadjordina vremena. Za cijelo vjerno su svi svoga vladara i svoju domovinu služili i čuvali, pak se uzdamo da ćemo i mi tako. Bosanski beglerbezi, alajbezi, kapetani i t. d. To

je nešto historičkoga; pak stare babe kažu: "Kud potok, tuda i potočina!"

Što se tiče onih, koji su se dosele između nas iselili - isti se već jako kaju, te se opet u svoju domovinu mnogi povraćaju. Kako ne zna pisac za one riječi, što je rekao neumrli rodoljub, pokojni general Preradović: "Domovina kakva bila, rođenom je sinu mila!"

Pisac veli: "da se ne bi trebalo stavljati zaprijekâ iselivanju muhamedanaca iz Bosne i Hercegovine".

I s ovim mnijenjem jako je pogriješio, jer stavimo sve ostalo na stranu, a uzmimo samo to: zar ne bi bilo i grijehota i sramota, da se to staro bosansko stanovništvo raseli, koje čuva svoju otačbinu još od vremena bosanskih kraljeva. Kad se nijesmo rasuli i raselili, kada je sultan Mehmed Bosnu osvojio otklen da bi bilo pravo da se sada raselimo! Nitko nas hvala Bogu ne goni. Bolje nam je sto i sto puta, nego smo mislili. Pisac se jako vara; treba vlada da svakome jednako pruži ruku, da svakoga jednim okom gleda, da svakoga uputi na dobro i da svakome kaže, što mu je zlo. Ne стоји carevina samo s jednim elementom, već "sa sjedinjenim silama".

Pripovjeda pisac, da je bio u jednoga bega kao gost, te da mu se isti tužio, što mu je vlada oduzela neko zemljište pod šumom u Prnjavoru, te da mu je taj beg kazao, da ni jedan muhamedanac ne može biti zadovoljan od današnje vlade; pak pisac odlučno veli i osuđuje, da tako misle i govore ne samo imućniji muhamedanci, već i najsironašniji njihovi nadničari.

Na to za odgovor mi velimo, da je sasma nezrelo rečeno. Zar se tako cijeli jedan narod, s jednim pri-povjetkom na progonstvo osuđuje? Zar nema među

svakim narodom i zla i dobra? Niti pet prsta nijesu svi jednaki. Otklen da bi se moglo reći, što misli jedan zlikovac, da to i svi ostali – bez iznimke – misle? Zajista čudna osuda!

Bar da je taj pisac u kojem pogledu bilo makar najmanje pohvalio muhamedance i da je štograd u našu korist spomenuo – pa bilo i nehotice, – onda bi se bar malo moglo misliti o nepristrasnosti pisac, a ovako stara je riječ: nije ni gavran crn, koliko ga kažu! Iz svih svojih razmatranja zaključuje pisac: da "nikad turski element ne može se ni najmanje razvijati na gospodarstvenom polju kao kršćani."

Ja velim, da je barem reko, da se pod turskom vladom ne može razvijati pučanstvo kao pod kršćanskim u Evropi onda bismo mogli i morali potvrditi takvo mnjenje gospodina pisca; ali pod evropskom i to jednom od prvih vlada kao što je danas Austrija, zašto da se ne bi mogli muhamedanci na gospodarstvenom i na kulturnom polju razvijati, kao i svi drugi elementi? Što smeta muhamedanskom elementu razvoj? Zar što nam je zabranjeno piti vino i jesti svinjetinu, što se možemo do četiri puta ženiti, i što moramo od gotovog novca svake godine od 40 dati 1 kao zećat (potporu fukari). To ništa ne škodi razvitku, već može biti da i drugi narodi to za dobro primaju. Naš Kur'an ništa ne zabranjuje, u čemu ima veće fajde (koristi) nego zarara (škode). Rekao je naš svetac: "Baš da je oni pravi božiji ugodnik, koji na opravdani način sobom steče i pri nuždi drugom podijeli." Gdje li je to pisac pokušao, da ne može muhamedanski element napredovati, pa da bi mogao tako suditi.

Ovo je prvi slučaj, da se nalazi toliko muhamedanca pod jednog kršćanskog vladara upravom u Evropi, kao što mi danas u Bosni.

Mi ne vidimo tu nikakve zaprijeke, već mislimo i tvrdo se uzdamo, da ćemo s božijom pomoći i s pravednim vladanjem sve to bolje napredovati; samo jedno jedino sredstvo nije nam bilo, već nám je manjkalo i to prvo: po novom sistemu nauka i izobraženje. Ali i to hvala Bogu ide sve iz dana u dan bolje, i sve bolje napreduje. Danas su već po svoj Bosni osnovne škole, gimnazije i preperandije s našom muhamedanskom mladeži prilično okičene; bolje za ovo nekoliko godina od okupacije pa dosad, nego li kad je Osmanlija 1848. godine po Omer paši uveo neve reforme u Bosni, te postavio nove škole pod imenom "Ruždija." Sada mnogo veći broj muhamedanske djece polaze današnje, nego li onda rečene škole "Ruždije." A da i sami i za napredak naše djece radimo, vidi si iz toga što su po svim okružjima ustrojeni muhamedanski školski odbori, te je nazad 3 godine izdao sarajevski odbor naučnu knjižicu pod imenom "Risalei ahlak" na našem jeziku za mladež osnovnih škola, koju su knjižicu sa svih strana begenisali (odobrili). Čvrsto se nadamo, da ćemo i u tome dosta dobro napredovati, te da ne ćemo izostati iza drugih. Malo po malo, pa će sve doći, na jedan put se ništa velikog ne dade učiniti; sami Bog - budavši svemogućiji, nije na jedan put sav svijet stvorio već za sedam dana.

Po našem mnjenju mogu u Bosni svi elementi jako dobro napredovati i na gospodarstvenome polju se razvijati, dok je glavno i vrhovno načelo uprave u zemlji: I. Ravnopravnost; II. Vlada stoji posve objektivno prema svijem vjeroispovjestima u zemljii; III. Vlada hoće priznati potpunu ravnopravnost svim vjeroispovjestima; IV. Radi vjere ne smije se uskraćivati državljanska prava; V. Svi državljanii bez razlike

vjere imadu u jednakoj mjeri uživati zaštitu države. To su glavna načela, pak tko ne bi mogao napredovati pod ovakom upravom! Bože je uzdrži u zdravlju puno godina!

Veli pisac: da nijesu muhamedanci ni od vakufskog povjerenstva u Sarajevu zadovoljni, i da su naši vakufi toliko bogati, da nam ne treba nikakve druge potpore za bogoštovane svrhe, kao drugim vjeroispovjestima u Bosni.

Baš je za čudo, da se još i u to plete gospodin pisac, jer ti naši vakufi (zadužbinske zaklade) to je samo naša stvar, koja se ne tiče nikoga drugoga, osim samih nas muhamedanaca. Može biti da je čuo pisac govoriti o nezadovoljstvu koga mutevelije (upravitelja vakufa), i to od onoga, koji bi rado pojeo vakufske prihode, da mu nije grana na putu, - vakufsko povjerenstvo, jer to povjerenstvo ne da, već traži i pregledava račune vakufske po svoj Bosni i Hrečegovini; to mu je zadaća za to je postavljeno. Zaista naši vakufi nijesu stavljeni na raspoloženje, pa da šnjima upravljaju mutevelije kako jih je volja, ili da ih troše po svome ćefu (volji). Naš svaki i najmanji vakuf ima svoje posebne uvjete, te se ne smije potrošiti ništa drugojačije, nego kako je opredijelio i propisao dobročinitelj i utemeljitelj dočnog vakufa. Kada bi se doznalo, da je što manje ili veće, nego li mora biti, zakonito bi dobio kaznu dočni mutevelija i morao bi bezuvjetno namiriti preko reda potrošenu svotu.

Vakufsko povjerenstvo doista se jako zauzimlje, pregledava i iztražuje po svoj Bosni i Hrečegovini sve vakufe, i vas imetak i prihod raznovrstnih vakufa i zaklada. Sdrugu stranu brine se za škole, za tahmir (popravak) džamija, medresa i mejtefa. Popravilo je i

ponovilo prošle godine gazi Husref begovu u Sarajevu se nalazeći veliku džamiju, tako da je okitila i začinila cijeli naš grad Šeher-Sarajevo; pa tako popravlja u koliko se može i mnoge druge džamije. Primjećujem ovdje, da ćemo begovu džamiju u Sarajevu do malo vremena i električnim svjetlom osvijetliti.

Vakufsko povjerenstvo brine se i gleda na budućnost, te je nazad mjesec dana novo ustrojena jedna škola sa dječačkim odgojilištem (konvikt) za 50 đaka, koji imadu tude sve što treba za živjeti i za nauku, - na vakufski trošak, te je pribavilo i nastanilo iz sviju kotara Bosne i Hrečegovine po jednoga ili dva đaka, gdje se sada hvala Bogu sretno stanuju i uče po novom redu, kako će kroz nekoje godine i oni moći postati učitelji po svojim rođenim mjestima.

Za takvo djelovanje i na takvi postupak, što se ima vakufskom povjerenstvu reći nego: evala!

Što veli pisac da mi ne trebamo potpore kao drugi, to se ne može tako odma poprijeko osuditi, jer kao što smo i prvi put kazali, dužna je vlada i treba da nas razmjerno sviju jednako u svakoj struci potpomaže, jer svi jednako danak dajemo. Nije ni bivša ni sadašnja vlada utemeljila ove vakufe što ih danas imamo, već samo muhamedanskoga elementa pojedine osobe, u koliko jih je koji bio pobožan i ljubitelj svoje vjere.

Imade slučajeva, da se nije baš samo na svoju vjeru pazilo, već je stavljen za korist svakoga, pa bio koje mu drago vjere; kao mnogobrojne česme (vodovodi), ćuprije i velika vakufska bolnica u Sarajevu, što ju je Gazi Husref beg utemeljio, - koja je i danas jedina i valjana, te se u nju prima svako bolestnik, negledajući od koje je vjere; pak za to treba vlada da nas i u bogoštovnim prilikama sviju jednako potpomaže, a ne kao što savjetuje pisac.

Pisac konačno čudi se, što vlada ne zabranjuje groblja uz džamije, a kršćanima da ne bi dopustila, da onako okužuje zrak.

Ovo je rečeno, kada se vidi u tuđem oku dlaka, a u svojem se ne vidi ni brvno.

Tko nije posljednje vrijeme u Bosni bilo, mislio bi da je to istina. Ta to je još turska vlada posebnim zakonom izdatim 1284 godine, bez razlike vjeroispovještima zabranila, pa otkalen da bi sadašnja vlada to pokapanje oko džamija i okuživanje zraka muhamedanskom elementu dozvolila. Da je pisac htio istinu reći – mogao je kazati, da su se nekad crkve, što se i dan danas nalazi mnogo grobnica u velikim crkvama po mnogim gradovima; ali danas toga nema ni kod nas ni kod kršćana.

Pisac i za agrarne odnošaje nešto navodi i natuca, te kaže, kako bi se to već davno imalo u red staviti.

Mi nismo ni najmanje protivni nikakvom pravednom uređenju, već bismo želili, kad bismo znali, da što ima nepravednog – nek se uredi i to što pravednjim načinom, a ne kako pisac navodi i želi.

Mi takve nepravde danas ne vidimo ko što pisac nevada, već svaki svoje pravo i dobro s velikom slobodom bez ikakve zaprijeke pobire i uživa.

Tko želi da steče i da imade, samo se po sebi kaže, da treba raditi i truditi se – pa imati.

Zaista i za turske vlade koji su se trudili i okretni bili, mogli su se lijepo obogatiti pa i sada imaju, a kamo li da se ne bi moglo u današnje vrijeme, kada su zarađ i za stecivo a sve strane vrata širom otvorena.

Najgore se je uzdati u tuđe dobro, pak očekivati, da mu se dade bez muke gotovo.

Da je na to gledao gospodin Petro Petrović i Manojlo Jeftanović, ne biše kroz svoje vrijeme stekli i nabavili imetak – svaki preko pô milijuna.

Stara je riječ "na ležećeg vola izora nema" a "radišu Bog pomaže"! Eno gospodina Petrovića spahiye i vlastnika preko 150 kuća svojih sela i kmetova; ništa mu ne smeta što mu nije ime beg ili aga. Uživa svoje dobro kao i ostali vlastelini u Bosni i Hercegovini, - a sinovi Jeftanovića podižu u Sarajevu velike hotele i grade palače kao u Beču ili u Budapešti, ne obazirući se da jim tko "gotov pečen golub" pred nj stavi.

Mi baš želimo da ima u Bosni što više veleposjednika i bogatih domorodaca, jer što nas je veće u boljem stanju, to je naravno, da je bolje i po zemlju i po narod, - ali samo pravednim načinom.

Veli pisac: "da se ne bi nikako dopustiti smjelo da age traže svoju tretinu od kmetova u gotovom novcu kao i vlada desetinu.

Muslim bar da je svakome jasno poznato, koji imalo, poznaje naše odnošaje, da toga nema danas u Bosni, a nije bilo poslije uvedenja novoga reda za turske vlade, jer sami zakon od Sefera veli: da se ima primiti od kmeta tretina u naravi, koju je dao Bog i godina; pa se tako i čini po svoj Bosni, a ako bi kmet dragovoljno zatražio od age da mu plati u gotovom novčudotičnu tretinu, pa bi se između sebe pogodili i pazarili, - to su vazda činiti mogli; što bi imao tko za to prigovaratit; tu samo odlučuje sporazum i draga volja. Tu pisac ni najmanje nikakva posla nema, a desetina je sasma druga stvar.

Veli pisac: "da današnja uprava u Bosni na to ide, kako bi nas sviju kroz malo vremena pomadarila".

Kada nas nije turska vlada kroz četiri stotine godina učinila da budemo "Turk" ili "Manov", - otklen da bi nas današnja vlada pomadarila! Mi ne vidimo da tko o tome što misli, ili za to štograd radi. Mi možemo biti s Mađarima dobri prijatelji, kao i sa svakim drugim, koji nam dobro želi. Što može bit Bošnjak drugo nego je? - Stara je riječ: "Što bešika zaljula, to motika zakopava".

Veli pisac za ministar Kalaja, da se prođe mađarske politike, da bi mogao blagostanje dovesti u našu zemlju.

Nama se čini, da ništa ne smeta gospodinu Kalaju mađarska politika, jer ne okreće politika s ministrom u Bosni, već okreće i vlada i ministar s politikom - kako u Bosni tako i u Hercegovini, - pa zašto bi mu ta politika smetala.

Zaista gospodin ministar Kalaj imade veliko iskušto, te poznaje skroz i skroz cijeli naš narod i sve naše potrebe; sa svojom energičnom upravom pokazao je i do sada dosta dobrega u našoj domovini; a istina moglo bi biti i bolje, ali se neda na jedan put ništa učiniti, osobito u Bosni, gdje ne valja nikada s uma smetnutu onaj prevoz "vuka, zelja i koze."

Mi se uzdamo, da će ministar Kalaj sa svojim vještим radom i sa svojom valjanom i mudrom upravom svemu svijetu pokazati, baš da se može i istočni narod - a naročito muahamedanci - urediti i u blagostanje staviti, da tome ništa ne smeta vjera. Svaki zakon na dobro djelovanje čovjeka napućuje. Mržnja, vjere, - vjekovita zavada!

Ako bog da i sreća junačka, odsela će se bolje, obširnije i češće puta čuti, što vele i žele muahemedanci

u Bosni, a sada na brzu ruku ovo smo nekoliko riječi iznijeli na vidjelo, da skinemo sa sebe i odbijemo onu bijedu, koju je htjeo tobožnji novi reformator sa svojom brošurom na nas baciti, te smo sada ovako savsim jednostavno - maternjim jezikom - ovu misao na javnost istaknuli.

Daklen - s čime smo počeli - s tim i završujemo t.j.

*Proklet bio tko cić vjere
Na svojega reži brata!!!*

U Sarajevu, dne 7. veljače 1886.

Uebmedleg Kapetanovic

Imena sela u Bosni i Hercegovini
1883:

Bi-tenahung va Krektuer,
Uebmedlega
Kao : cisto lidak slohata
ari, nje mi pozvato
da u promet dati,
naklada zimajke olate
Varajivo.

Imena sela

u

Bosni i Hercegovini.

1883

BIBLIOTHECA

Knjiga u Ročnicima
V. 1883 - 1885

Ada	Sanskimost	Babići	Jajce
Adrapoveci	Bos. Kostajnica	Babići	Vlasenica
Adže (Safranci)	Žepče	Babići	Travnik
Agić	Dervent	Babići	Priedor
Agici	Banjaluka	Babjak	Rogatčić
Jaginci	Bos. Kostajnica	Babina	Travničko
Ahatović	Sarajevo	Babindol	Jajce
Ahmetovci	Priedor	Babinaluka	Tuzla
Ahmet pašina	Jajce	Babinpotok	Višegrad
Ahmici	Travnik	Babinoselo	Vakut
Akmačići	Vlasenica	Babjnoselo	Gračac
Aladinić	Stolac	Babunović	Srebre
Alagić	Fojnica	Babuljice	Vlasenica
Alajbegović	Berbir	Baćinobrdo	Bilek
Alajbegselo	Vakuf doljni	Baćevica	Sarajevo
Alibašić	Gradačac	Baćići	Bos. Kotor
Alibegović	Vakuf doljni	Baćvani (Babinac)	Goražda
Alibegovac	Tešanj	Baćve (Lastavice)	Travnik
Alići	Čajnica	Baćvice	Krupa
Alinovac	Jajce	Badić	"
Ališći	Sanskimost	Bag	Gacko
Amajlija	Bjelina	Bahori	Foča
Amović	Goražda	Bahovo	Maglaj
Andrićevina	Vlasenica	Baivati	Gradačac
Antunić	Jajce	Bajna	Berbir
Arapuša	Krupa	Bajinac	Srebre
Arežinbreg	Livno	Bajramović	Nevesinje
Argut	Konjica	Bak	Srebre
Arnavotovići	Rogatica	Bakčin	Vlasenica
Arslanagić most	Trebinje	Bakići	Vlasenica
Asići	Glamoč	Bakići	Foča
Atmačić	Bjelina	Bakije	Travnik
Avdulić	Srebrenica	Bakije	Banjaluka
Avramovina	Gradačac	Bakinci	Fojnic
Avtovac	Gacko	Bakovici	Maglaj
		Bakotić	Bihac
		Bakšaiš	Nevesinje
		Balašan	Glamoč
		Balač	Konjic
		Blačić	"
		Bale	Dervent
		Balegovac	Vakuf doljni
		Balihodžić	"

B.

Babanoveci	Banjaluka	Balaban	Nevesinje
Babešnica	Gradačac	Balač	Glamoč
Babešnica	"	Blačić	Konjic
Babica	Tuzla dolja	Bale	"
Babić	Gračanica	Balegovac	Dervent

Izdavač se zahvaljuje direktorici Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine dr. Aiši Softić na dozvoli za preslikavanje publikacije "Imena sela u Bosni i Hercegovini" Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka.

Balić	Jajce	Basarići	Foča	Berčani	Konjica	Bišće	Vakuf doljni
Balić	Vakuf doljni	Bastahī	Banjaluka	Berek	Rogatica	Biljača	Srebrenica
Baljei	Livno	Bastahī	Jajce	Berići	Jajce	Biljani raja	Ključ
Balke	Bilek	Bastar	Petrovac	Berići	Jajce	Biljani turci	-
Baljevac	Trebinje	Bastasi	Foča	Berkovica	Tuzla dolnja	Bilješev	Travnik
Balkovica dolnja	Zvornik	Bastasi	Livno	Berković	Stolac	Biljeg	Vlasenica
Balkovica gornja	"	Bašabulići	Goražda	Berkovići	Rogatica	Biljin	Goražda
Balte	Banjaluka	Bašći	Sarajevo	Berušica	Gacko	Bilobuče	Vakuf doljni
Balte (Jaruge)	Priedor	Bašević	Petrovac	Besmire	Foča	Bikoši	Travnik
Baltići	Rogatica	Basići	Banjaluka	Bezovina	Goražda	Biće	Sarajevo
Balvine	Jajce	Bašibegoveći	Tužla dolnja	Bestovljani	Travnik	Bioča dolnja	-
Blažuj	Sarajevo	Baštra	Krupa	Bešići	Vlasenica	Bioča gornja	Sarajevo
Banakovac	Krupa	Baština	Jajce	Bešići	Fojnica	Biograd	Trebiuje
Banćić	Ljubinje	Batar	Bjelina	Bešići	Srebrenica	Biogradci	Mostar
Bandel	Travnik	Batići	Sarajevo	Beširević	Visoka	Biočovi	Foča
Bandin Odžak	Rogatica	Batin	Ljubiški	Bešnjak	Jajce	Biočovina	Jajce
Banić	Čajnica	Batkovač	Sanskimost	Bešnjevo	-	Biosko	Sarajevo
Banić	"	Batković	Čajnica	Bešpelj dolnji	-	Biratici	Foča
Banovići	Tuzla dolnja	Batković Klis	Bjelina	Bešpelj gornji	-	Birmišić	Travnik
Banja	Fojnica	Batković Marić	-	Biberkić	Gradačac	Biskup	Konjica
Banja stena	Rogatica	Batković Mahala	-	Biberovopolje	-	Bistrač	Tuzla dolnja
Banjaluka	Sarajevo	Batković Lipovac	-	Bićer	Visoka	Bistrani	Visoka
Banjaluka	Banjaluka	Batković	Nevesinje	Biela dolnja	Konjica	Bistrica	Fojnica
Banj dol	Mostar	Batković Gaić	Bjelina	Biela gornja	-	Bistrica	Banjaluka
Banjevac	Visoka	Batkušić	Čajnica	Biela Kalajdžia	Brčka	Bistrica	-
Banjević	Srebrenica	Batkuša	Orašje	Biela kristjan.	-	Bistrica	Žepče
Banjica	Zvornik	Batotić	Goražda	Biela latin.	-	Bistrica	Priedor
Bara	Petrovac	Barova	-	Bielobrdo	Višegrad	Bistrica	Jajce
Bara	Travnik	Batovo	Vlasenica	Bielobrdo	Drvent	Bistrica	Vakuf dolnji
Bara	Jajce	Batrići	Bilek	Bielobuče	Tešanj	Bistrica	Konjica
Bara	Vlasenica	Batuni	Vakuf dolnji	Bielopolje	Kladanj	Bistro	Travnik
Baraković	Fojnica	Batuša	-	Bihac	Bihac	Biščani	Priedor
Barakovac	Foča	Bavar	Jajce	Bihovo	Trebinje	Bišević	Višegrad
Bare	Gradačac	Bebić	Ključ	Bijelac	-	Bišina	Vlasenica
Bare	Konjica	Becari	Vlasenica	Bijoci	Bilek	Bišnja gornja	Dervent
Bare	Foča	Beg Konak	Gradačac	Bila	Livno	Biteljica	Bilek
Bare	Jajce	Begluci	Petrovac	Bilajce	Jajce	Bitunja	Stolac
Bare	Fojnica	Begovoselo	Vakuf dolnji	Bilek	Bilek	Bivolje brdo	Mostar
Bare	Čajnica	Beheć	Rogatica	Bilice	Travnik	Bizimovići	Visoko
Bare	Jajce	Beleni	Foča	Bilice dolnje (Baščina)	-	Bjelaj	Berba
Barevo	Gradačac	Beleniči	Ljubinje	Bilice gornje	Banjaluka	Bjegović	Višegrad
Barica	Vakuf dolnji	Belo Bućje	Travnik	Bilici	-	Bjela	-
Barice	Bilek	Beloševac	Zvornik	Bilići	Travnik	Bjelaj	Petrovac
Barilovići	Višegrad	Benić	Jajce	Bilići	Glamoč	Bjelajci	Kostajnica bos.
Barimo	Banjaluka	Burja	Berbić	Bilinčić	Jajce	Bjelajke	Višegrad
Barloveci	Rogatica	Berbić	-	Bilinopojo	Travnik	Bjelalovac	Fojnica

Acacia
Acacia
Acacia

Brekovi	Goražđa	Briest	Zvornik
Briježnica	Gradačac	Brin	Visoka
Brekinje	Kostajnica boj.	Brišovo	Sanskimost
Bresova gola	Bilek	Brišnik dolnji	Županjac
Česk	Tuzla dolnja	Brišnik gornji	"
Češnja	Gračanica	Britvica	Mostar
Čestica	Bilek	Brka	Brčka
Čestova	Tešanj	Brković	Čajnica
Čestova	Gradačac	Brkulje	Visoka
Čestovac	Petrovac	Brloške	Kladanj
<u>Brčko dist.</u>	<u>Barbit</u>	Brložnik	Rogatica
Brčkovsko	Fojnica	Brnjaci	Fojnica
Breza	Visoka	Brnjac	Travnik
Brezani	"	Brnjice	Tuzla dolnja
Brežani	Srebrenica	Brnjići	Jajce
<u>Brežnici</u>	<u>Barbit</u>	Bročanac	Ljubuški
Brežić	Višegrad	Brod bos.	Dervent
Brežičani	Banjaluka	Brod	Brčka
Brežičani	Priedor	Brod	Foča
Brežičani	Vakuf dolnji	Brodac dolnji	Bjelina
Brezik	Banjaluka	Brodac gornji	"
Brezik	Dervent	Bronić	Rogatica
Brezik	Brčka	Brova	Bilek
Brezik	Gradačac	Brstanica gornja	Višegrad
Brezik	"	Brstanica dolnja	"
Brežja	"	Brstarac turski	Tuzla dolnja
Brežje	Rogatica	Brujica	Rogatica
Brežje	Brčka	Brusna	Foča
Brežnik	Travnik	Brusnica	Brčka
Brezovac	Gradačac	Brusnica	Maglaj
Brezovedane	Žepče	Brusnili	<u>Barbit</u>
Brezovice	Čajnica	Brusnica mala	Dervent
Brezovik	Visoka	Brusnica velika	"
Brezovljani	Banjaluka	Brvanci	Jajce
Brezovopolje novo	Bjelina	Brvnik	Orašje
Brezovopolje krist.	"	Brvno	Gradačac
Brezovopolje staro	"	Bucaković	Goražda
Brezovopolje varoš	"	Bucići	Jajce
Brgulić	Tuzla dolnja	Buće	Srebrenica
Briakovići	Foča	Bučić	Goražda
Brič	Tešanj	Bučići	Travnik
Briesnica dolnja	Maglaj	Bučik	Tuzla dolnja
Briesnica gornja	"	Bučinović	Srebrenica
Briesnica	Bjelina	Bučje	Brčka
Briešće	Sarajevo	Bučkovići	Goražda

Budaci	Rogatica	Bukovica	Konjice
Budanj	Foča	Bukovik	Višoka
Budelj dolnji	Ključ	Bukovik	"
Budelj gornji	"	Bukovik	Gradačac
Budimlića (Japra)	Sanski most	Bukovlje	Visoka
Budimlija	Višegrad	Bukovlje	Konjice
Budisavljе	Nevesinje	Bukva	Fojnica
Budišnaravan	Konjica	Bukve	Travnik
Budišić	Travnik	Bukvić	"
Budj	Rogatica	Bukvica	Foča
Budmilići	Sarajevo	Bukvica gluha	"
Budoši	Bilek	Bukvik doljni	Brčka
Budožalj	Visoka	Bukvik gornji	"
Budujevići	Rogatica	Bukvik	Gradačac
Budžak	Banjaluka	Bukvik	Vlasenica
Bugojčić	Travnik	Bulatovci	Zvornik
Bugojno	Vakuf doljni	Bulatović	Konjice
Bugovina	Trebinje	Buletić	Tešanj
Buhotina	Sarajevo	Bulić	Jajce
Buhovo	Mostar	Bulićići	Visoka
Bujakovic	Srebrenica	Buljevići	Vlasenica
Bujakovina	Foča	Bulozi	Rogatica
Bukanje	Trebinje	Bunar	Dervent
Buklić	Nevesinje	Bunari	Jajce
Bukovac	Berbir	Buncići	Foča
Bukovac	Dervent	Bungorovina	Jajce
Bukovača	Brčka	Bunovci	Sarajevo
Bukovagora	Petrovac	Bunovi	Foča
Bukovci	Županjac	Burati	Rogatica
Bukovdol	Fojnica	Burča	Jajce
Bukovica	Kladanj	Burmazi	Stolac
Bukovica	Fojnica	Buseleje	Fojnica
Bukovica	Banjaluka	Bursići	Rogatica
Bukovica	Dervent	Busić	Petrovac
Bukovica mala	Tešanj	Buščak	Konjice
Bukovica velika	"	Bušević	Krupa
Bukovica	Cazin	Bušletić	Gračanica
Bukovica	Travnik	Butkovidi	Foča
Bukovica	"	Butkovići	"
Bukovica	Jajce	Butmir	Sarajevo
Bukovica	Županjac	Buzekara	Brčka
Bukovica	Bjelina	Buzuci	Fojnica
Bukovica dolnja	Maglaj	Bužić mahala	Visoka
Bukovica gornja	Maglaj	Bužići	"
Bukovica	Vlašenica	Bužim	Krupa
Bukovica	Foča		

C.			
Cagare	Konjica	Crvice	Srebrenica
Cage	Tuzla dolnja	Crkvinia	Orašje
Capore	Vlasenica	Crkvinia	Banjaluka
Carevac	Jajce	Crkvenjak	Fojnica
Carevina	Vlasenica	Crijeni	Banjaluka
Carevopolje	Jajce	Crna rieka	Kostajnica bos.
Carica	Fojnica	Crna rieka	Vlasenica
Carići	Jajce	Crna dolina	Priedor
Carići	Počitelj	Crna bara	Bjelina
Cazin	Cazin	Crnač	Mostar
Cebara	Zupanjac	Crneč	Trebinje
Cenići	Jajce	Crneča	Višegrad
Cerani	Tešanj	Crni vrh	Tešanj
Ceribašići	Vlasenica	Crnići	Konjica
Cerići	Konjica	Crnilug	Višegrad
Cernica	Gacko	Crno blato	Fojnica
Cerik	Tuzla dolnja	Crnče	Livno
Cerik	Brčka	Crnčići	Tuzla dolnja
Cerkvice	Travnik	Crneta	Visoka
Cernice Vrpče	Vakuf dolnji	Crnetiči	Višegrad
Cerno	Ljubaški	Crnetiči	Foča
Cerova	Gradačac	Crnići (Pijana brda)	"
Cerova dol	Bilek	Crveni grm	Stolac
Cerova dol	"	Crvenica	Ljubaški
Cerovac	Trebinje	Crvenobrdo	Zupanjac
Cerovica	Kostajnica bos.	Crnjeljevo dolnje	Tuzla dolnja
Cerovica	Tešanj	Crnjeljivac	Bjelina
Cerska	Srebrenica	Crnjeljevo gornje	Goražda
<u>Cesouljani</u>	Berbir	Cvrće	Bjelina
Cervina	Nevesinje	Cude	Vakuf dolnji
Cicina	Trebinje	Culjago	Kladanj
Cicerina	Ljubinje	Curevo Nefsi	Vlasenica
Cigani	Ključ	Curovići	Foča
Ciganovići	Jajce	Cvetnić mali	Rogatica
Cikote	Višegrad	Cvetnić veliki	Petrovac
Cikote	Vlasenica	Cvilić	Petrovac
Cim	Mostar	Cvitići	Foča
Cirakovac	Jajce	Cvrtkovci	Jajce
Crgove	Nevesinje		Tešanj
Criep	Rogatica		
Crijevčić	Tuzla dolnja	Čehovac	C.
Cripova	Jajce	Čirakovac	Travnik
Crkvica	Vakuf dolnji	Corković	Jajce

Čoseta	Brčka		Vlasenica
Čosić	Jajce	Čavarina	Rogatica
Čošići	Travnik	Čavaš	Ljubinje
		Čavčić	Rogatica
		Čažanj	Konjica
Č.		Čećave	Tešanj
Čačice	Višegrad	Čeće	Visoka
Čadjavac	Brčka	Čehaić	Vakuf doljni
Čadjavica	Kostajnica bos.	"	Gradačac
Čadjavica dolnja	Bjelina	Čehari	Konjica
Čedjavica gornja		Čekanice	Gračanica
Čadovina	Rogatica	Čekerlije	Bibač
Čaglić	Krupa	Čekreći	Visoka
Čaić	Livno	Čela	Priedor
Čajdraš	Travnik	Čele	Sanski most
Čajnica	Čajnica	Čelebić	Livno
Čajnići	Vlasenica	Čelebić dolnji	Konjica
Čajno malo	Visoka	Čelebić gornji	Konjica
Čajno veliko	Visoka	Čelebinci	Kostajnica bos.
Čajre	Tešanj	Čelikovo polje	Foča
Čakić	Travnik	Čelina (Duboko)	Konjica
Čaklović	Tuzla dolnja	Celić	Brčka
Čaklović turski		Čeljadinići	Rogatica
Čalići	Mostar	Čeljevo	Počitelj
Čalukovac	Fojnica	Čemalović	Vakuf doljni
Čamovina	Visoka	Čemernica	Fojnica
Čandići	Gradačac	"	Rogatica
Čanić	Tuzla dolnja	Čemernja	Visoka
Čanojevići	Vlasenica	Čengić	Zvornik
Čapalje	Sanski Most	Čenić	Trebinje
Čapljinac	Počitelj	Čepak	Banjaluka
Čaprazlige	Livno	Čepelica	Bilek
Čarakovo	Priedor	Čeribašić (Rognšac)	Vakuf doljni
Čardačani	Banjaluka	Čerkazovići	Jajce
Čardačina	Bjelina	Čerkinpolje	Priedor
Čardak	Gradačac	Čerik	"
		Česanlige	Livno
		Češalj	Višegrad
Častovići	Bilek	Četnica	Gradačac
Čatići	Ključ	Čevanji	Srebrenica
		Čićevac	"
Čatovići	Travnik	Čićevo dolnje	Trebinje
Čatrnija	Visoka	Čićevo gornje	"
Čauslie	Foča	Čifčije	Banjaluka
Čauševac	Borbir	"	Tešanj
Čauševići	Vakuf dolnji	Čifluci	Goražda
	Zupanjac		
	Jajce		

Čifluk		Banjaluka	Čustobrdo	Maglaj
"	"	Travnik	Čuste	Gradačac
Čifluki	"	Jajce	Čurčićalug	Vakuf dolnji
Čikote	Visoka	Visoka	Čurčić	Ključ
Čikule	Priedor	Priedor	Čvaljina	Ljubinje
Činović	Berbir	Berbir	Čvarići	Bilek
Čiperovina	Maglaj	Maglaj		
Čipic	Bjelina	Jajce		
Čipulić	Vakuf dolnji	Vakuf dolnji	Dabar	
Čirići	Glamoč	Glamoč	Dabastica	
Čirkicī	Sanski most	Sanski most	Dabavci	
Čitonja	Fojnica	Fojnica	Dabrevina	
Čitluk	Kostajnica bos.	Kostajnica bos.	Dabre	
"	Mostar	Mostar	Dabrića	
Čiurovi	Goražda	Goražda	Daganj	
Čivčije	Gračanica	Gračanica	Dahanić	
Čobe	Žepče	Žepče	Dahovo	
Čobićpolje	Orašje	Orašje	Daleuše	
Čojluk	Jajce	Jajce	Daljevac	
Čokori	Gradačac	Gradačac	Danićići	
Čolopek	Banjaluka	Banjaluka	Danilović	
Čopice	Zvornik	Zvornik	Dantović	
Čoralić	Trebinje	Trebinje	Dardagan	
Čorici	Cazin	Cazin	Datelji	
Čorle	Vakuf dolnji	Vakuf dolnji	Datlići	
Čosić	Banjaluka	Banjaluka	Davidovići	
Čoslije	Gradačac	Gradačac	Davidovići	
Čosić	Glamoč	Glamoč	Daždansko	
Čovčić	Gradačac	Gradačac	Daždarevo	
Čovkovina	Goražda	Goražda	Debeljači	
Čubrići	Bilek	Bilek	Debeljak	
Čubrin	Rogatica	Rogatica	Dedić	
Čudnevići	Fojnica	Fojnica	Dedić	
Čuhović	Goražda	Goražda	Dedin	
Čukale	Konjica	Konjica	Dejčići	
Čuklić	"	"	Delegosta mala	
"	"	"	Delegosta velika	
Čukle	Travnik	Travnik	Delibašino selo	
Čukovac	Banjaluka	Banjaluka	Delibrdo	
Čukovi	Bihać	Bihać	Delijaš	
Čukuri	Glamoč	Glamoč	Demirovac	
Čulum	"	"	Denić	
Čuništa	Sarajevo	Sarajevo	Dera	
			Dervent	

Derviši	Banjaluka	Dobrić	Vlasenica	Doljane	Konjica	Dragočava	Foca
Desetnik	Visoka	-Dočić	Mostar	Doljani	Sređevo	Dragočević	"
Deševa	Goražda	-Dobrić	"	Doljani	Bihac	Dragolji	Bosna
Detlak	Dervent	-Dobričevići	Konjica	Doljani	Prozor	Dragolovci	Tešanj
Detlak	Tešanj	-Dobrićevo	Bilek	Doljenović	Višegrad	Dragomilići	Foca
Devetaki	Kostajnica bos.	-Dobrinja	Sarajevo	Doluja mahala	Jajce	Dragoradi	Sarajevo
Devetak	Tuzla dolnja	-Dobrinja	Gradačac	Doluja mahala	Orasje	Dragoraj	Ključ
Deževci	Fojnica	-Dobrinje	Tuzla dolnja	Doluja mahala	Vlasenica	Dragočevina	Foca
Dešin selo	Trebinje	-Dobrinje	"	Doluje polje	Novošije	Dragotina	Kostajnica bos.
Dieće	Bilek	-Dobriju	Kostajnica bos.	Doljne selo	Čajnica	Dragović	Banjaluka
Dievor	Konjica	-Dobroja	Banjaluka	Doljne selo	Fojnica	Dragovići	Visoka
Dijakovići	Foca	-Dobroje	Visoka	Doljni stup	Trebinje	Dragunica	Tuzla dolnja
Diklić	Trebinje	-Dobro	Livno	Dolovo	Sarajevo	Dragunja	"
Diknići	Visoka	-Dobrobrdo	Jajce	Dolovi	'Tuzla dolnja	Draguijevići	Rogatica
Dimnići	Srebrenica	-Dobrogošće	Konjica	Dolovljani	Trebinje	Draksenić	Kostajnica bos.
Dimoševci	Sanskimost	-Dobromani	Trebinje	Doluše	Kostajnica bos.	Drakuljić	Banjaluka
Dindol	Konjica	-Dobromjerovići	Rogatica	Domaljevac doljni	Bilek	Dramiševco	Nevesinje
Dištrica	Kladanj	-Dobrončići	"	Domaljevac gornji	Orašje	Drapnići	Vlasenica
Divić	Zvornik	-Dobropolje	Gacko	Domlešić	Čajnica	Drazevići	Fojnica
Divičane	Jajce	-Dobroselo	Krupa	Domistica	Žepče	Drazevići	Visoka
Dizdaruša	Brčka	-Dobroselo	Mostar	Dourke	Gacko	Drazevo	Vakuf doljni
Djaci	Travnik	-Dobroševići	Sarajevo	Dopaske	Vlasenica	Dražin dol	Foca
Djaković	Čajnica	-Dobrošin	Vakuf dolnji	Doribaba	Jajce	Dražiljevo	Trebinje
Djaković	Goražda	-Dobrunje	Višegrad	Dorići	Čajnica	Drenova	Gacko
Djaković	Travnik	-Dočić	Jajce	Dvrsnica	Ijubinje	Drenova medija	Banjaluka
Djedići	Trebinje	-Doganovci	"	Dosci	Sanski most	Drenovica	Travnik
Djedindol	Fojnica	-Dolgode	Travnik	Došćica	Konjica	Drenovi dol	Visoka
Djedovci	Rogatica	-Dolgodi	Sarajevo	Dovići	Banjaluka	Drenovi dol	Trebinje
Djelilovac	Travnik	-Dojnići	Vakuf dolnji	Dovlići	Sarajevo	Drenovi dol	Bilek
Djemilić	Tešanj	-Dokani	Tuzla dolnja	Dracevo	Ljubinje	Dreželj	Jajce
Djivar	Sanski most	-Dol	Fojnica	Dracevići	Mostar	Drežanj dolnji	Počitelj
Djuličan	Glamoč	-Dola dolnja	Bilek	Dragačić	Fojnica	Drežanj gornji	Nevesinje
Djumezlije	Jajce	-Dola gornja	"	Dragaljevac dolnji	Bjelina	Drežnica	"
Dlakoše	Bilek	-Dolac	Sarajevo	Dragaljevac gornji	"	Drien	Mostar
Dobastica I.	Tuzla dolnja	-Dolac	Fojnica	Dragaljevac srednji	Konjica	Driča	Tešanj
Dobastica II.	"	-Dolac	Glamoč	Dragan selo	Glamoč	Dričani	Brčka
Doboј	Visoka	-Dolac	Maglaj	Draganić	Vlasenica	Dričani	Ijubinje
Doboј	Tešanj	-Dolove	Tuzla dolnja	Dragaši	Dragićina	Drina	Čajnica
Doborovei	Gračanica	-Dolovi	Visoka	Dragićina	Mostar	Drinici	Tešanj
Dobrača	Rogatica	-Dolovi	Višegrad	Dragićina	Ljubuški	Drinić	Petrovac
Dobrak	Srebrenica	-Doleći	Fojnica	Draglji	Goražda	Drinici brieg	"
Dobraljevo	Fojnica	-Dole	Visoka	Dragnić	Jajce	Drinoveći	Ljubuški
Dobrašina	Rogatica	-Dole	Kladanj	Dragnić Podovi	"	Drinsko	Višegrad
Dobrelji	Gacko	-Doline dolnja	Berbić	Dragočaj	Konjica	Drobnici	Rogatica
Dobretići (Zubovići)	Jajce	-Doline gornja	"			Dročine	Foca
Dobrić	Županjac	-Doljac	Travnik			Drokan	Višegrad

Drozgometva	Sarajevo	Dubravice	Konjica
Drugović	Gacko	Dubravje	Foča
Drugovići	Foca	Dubrovica	Travnik
Drum	Vlasenica	Dučeli	Foća
Družinović	Prozor	Dudići	Banjaluka
Drvar	Petrovac	Dudle	Konjica
Drvenica	Vlasenica	Dugandžići	Kladanj
Drvetina	Vakuf doljni	Duge	Prozor
Družinović	Prozor	Duge njive	Rogatica
Dub	Travnik	Dugidiel	Zvornik
Dub gornji	Rogatica	Dugonjivo	Sanski most
Dubac	Čajnica	Dugopolje	Dervent
Dubac	Goražda	Dugovjeć	Višegrad
Dubačko	Vlasenica	Duhće	"
Dubica	Dervent	Dujakoveći	Banjaluka
Dubica bos.	Kostajnica bos.	Dujmovići	Sarajevo
Dubičani	Ključ	Duke	Fojnica
Dubnica	Vlasenica	Duler	Livno
Dubnica	Zvornik	Dulići	Gacko
Dubljani	Ljubinje	Duljci	Jajce
Dubljevići	Nevesinje	Duljevac	Rogatica
Dubočac	Dervent	Dumanac	Visoka
Dubočani	Konjica	Dumanici	Rogatica
Dubočani	Bilek	Dunajević	Tuzla dolnja
Dubočica	Višegrad	Dunić	Jajce
Dubočica	Ljubinje	Durakovici	Sarajevo
Duboka	Travnik	Duravica	Srebrenica
Dubovik	Višegrad	Duratovci	Banjaluka
Dubovik Alajbega	Krupa	Duri	Fojnica
Dubovik Ali bega	"	Durići	Vlasenica
Dubovik Malić bega	"	Durići	Foča
Dubovik turski	"	Dusina	Fojnica
Dubovo	Višegrad	Duvuša	Travnik
Dubrava (Prisoje)	Jajce	Dužani	Konjica
Dubrava	Tuzla dolnja	Duži	Trebinje
Dubrava Sabit	"	Dužica	Bilek
Dubrava	Bilek	Dvor	Sarajevo
Dubrava	Nevesinje	Dvor	Visoka
Dubrave	Fojnica	Dvorišta	Čajnica
Dubrave I.	Berbir	Dvorište	Kostajnica bos.
Dubrave II.	"	Dvorište	Bilek
Dubrave	Glamoč	Dvorovi Hanište	Bjelina
Dubrave	Brčka	Dvorovi Rakić	"
Dubravica	Žepče	Džaić	Konjica
Dubravica	Srebrenica	Džakule	Gračanica
Dubravice	Brčka	Džanić	Konjica

Dzedoraca	Sanski most	Gacko (Metohia)	Gacko
Dzepo	Konjica	Gaj	Fojnica
Džidić	Gradačac	Gaj	Gorazda
Džihanić	Vakuf doljni	Gaj	Berbir
Džile	Vlasenica	Gaj	Travnik
Džilikhani	Gradačac	Gaj	Vakuf doljni
Džimrije	Rogatica	Gaj	Vlasenica
Džindić	Visoka	Gajevi	Gradačac
Džinovdol	Nevesinje	Gajevi	Breka
Džinovo	"	Gajevi	Vakuf doljni
Džipi	Rogatica	Gakici	Konjica
Džogić	Gradačac	Galije	Livno
		Galipovci hristjan.	Banjaluka
		Galipovci turski	"
	Egrelie	Galjevo	Konjica
	Elongiće	Gain	Visoka
	Eminovci	Gare	Visgrad
	Eminovo selo	Zupanjac	Maglaj
	Erdjavel	Foča	Gacko
	Ergud	Stolac	Gradačac
		Garići	Banjaluka
		Garišta	Ljubinje
		Garovići doljni	Priedor
		Garovići gornji	"
	Fajtovci	Gastica	Berbir
	Fakici	Gata (pravosl.)	Bihac
	Falovići	Gata (turska)	"
	Fazlići	Gata	Cazin
	Fazlovinja	Gatarici	Jajce
	Ferici	Gaučici	Vlasenica
	Filipovići	Gazbar	Čajnica
	Filipovići	Gazivoda	Rogatica
	Foca	Gazivoda	"
	Foca	Gazije	
	Fojar	Gerovi	Vlasenica
	Fojnica	Gibici	Gradačac
	Fojnica	Ginje	Visoka
	Nevesinje	Gjankica Rakani	Krupa
	Kostajnica	Gjedzevo	Foča
		Gjiliborci	Travnik
		Gjenić	Jajce
		Gjindići	Rogatica
		Gjurici	Vlasenica
		Gjorgje polje	Priedor
		Gjurević	Višegrad
Gabela	Počitelj		
Gaćani bogo	Priedor		
Gaćani Dubica	"		
Gaćiće	Travnik		

Gjúrgjevići	Vlasenica	Gnjilovac	Cazin	Goražda	Goražda	Grabovik	Fojnica
Gjurgjevići	Jajce	Gnojnice	Tuzla dolnja	Gorica	Sanski most	Grabovik	Nevesinje
Gjurgjevik	Tuzla dolnja	Gnusi	Travnik	Gorica	Jajce	Grabovgaj	Gradačac
Gjukići	Jajce	Gnojnice	Mostar	Gorica	Prozor	Grabovnik	Ljubinje
Gjurmezlie	"	Gobelovina	Konjica	Gorica	Konjica	Gračani	Travnik
Gjurovina	Maglaj	Gočević	Srebrenica	Gorica	Ljubuški	Gračanica	Sarajevo
Gladnik	Travnik	Godinje	Sarajevo	Gorica	Trebinje	Gračanica	Travnik
Gladović	Srebrenica	Godjeve	Rogatica	Gorice	Brčka	Gračanica	Vakuf doljni
Glamoč	Goražda	Godomilje	"	Gorinja	Krupa	Gračanica	Tuzla dolnja
Glamoč	Glamoč	Goduš	Zvornik	Gorogaše	Trebinje	Gračanica	Gračanica
Glamočani	Banjaluka	Gogicī	Jajce	Gorovići	Sarajevo	Gračanica mala	Gacko
Glamočani	Berbir	Gojava	Višegrad	Goruša	Vakuf dolnji	Gračanica velika	"
Glavatićevo	Konjica	Gojaković	Kladanj	Gosovica	Tuzla dolnja	Gračarevo dolnje	Trebinje
Glavica	Sarajevo	Gojčevići	Rogatica	Gostičaj	Foča	Gračarevo gornje	"
Glavica	Visoka	Gojević	Fojnica	Gostil	Srebrenica	Gradac	Dervent
Glavica	Krupa	Goselić	Kladanj	Gostilja mala	Višegrad	Gradac Krebin	Mostar
Glavica	Jajce	Golači	Gradačac	Gostilja velika	Maglaj	Gradac	Foča
Glavica	"	Gola glavica	Trebinje	Gostović turski	"	Gradac	Ljubuški
Glavica	Vakuf dolnji	Goleši	Banjaluka	Gostović pravosl.	Konjica	Gradac doljni	Počitelj
Glavica	Vlasenica	Goleš	Travnik	Gosteča	Visoka	Gradac gornji	Konjica
Glavaši	Jajce	Golešnica	Žepče	Govedovići	Sarajevo	Gradačac	"
Glavice	Glamoč	Golići	Vlasenica	Govza	Foča	Gradići	Ključ
Glavićice	Zvornik	Golinjevo	Livno	Grab	Gradačac	Gradina	Banjaluka
Glavičina	Kladanj	Golobrdje	Bilek	Grab	Ljubinje	Gradina	Dervent
Glavnica	Livno	Golobrdo	Jajce	Grab	Trebinje	Gradina	Cazin
Glavogodina	Sarajevo	Golobrdo	Vakuf dolnji	Grabanta	Jajce	Gradina	Kostajnica bos.
Glavsko	Trebinje	Golobrdo	Bjelina	Grabantić	Vakuf dolnji	Gradina	"
Gledjevci	Ljubinje	Golubić turski	Bihać	Grabež	Jajce	Gradina	Travnik
Glibina	Jajce	Golubić katol.	"	Grablje	Travnik	Gradina	Vlasenica
Glinica	Krupa	Golubić	Konjica	Grablje	Ljubinje	Gradina	Foča
Glinji	Bjelina	Golubići	Foča	Grabašnica	Kostajnica bos.	Gradina	Gacko
Globarica	Maglaj	Golubinje	Travnik	Grabska turska	Gračanica	Gradini	Trebinje
Glodi	Srebrenica	Golubinac	Ljubinje	Grabska srbska	"	Gradnići	Mostar
Glodnica	Konjica	Golubovići	Rogatica	Grabova draga	Mostar	Gradnja	Fojnica
Glogova	"	Gomioučica	Fojnica	Grabova Ravan	Foča	Gradilina	Konjica
Glogovac	Cazin	Gomiljani	Trebinje	Grabovac	Konjica	Gradise	Travnik
Glogovac	Bjelina	Gornja mahala	Fojnica	Grabovica	Goražda	Gradisci	Foča
Glogošnica	Konjica	Gornja mahala	Jajce	Grabovica	Rogatica	Grahovci	Sarajevo
Gložići	Gradačac	Gornji stup	Sarajevo	Grabovica	Žepče	Grahovčić	Travnik
Gložin	Goražda	Gora	"	Grabovica	Jajce	Grahovik	"
Gluhara	Gradačac	Gora	Visoka	Grabovica dolnja	Županjac	Grajanici	Visoka
Gluheča	Foča	Gora	Travnik	Grabovica	Tuzla dolnja	Grajisalići	Foča
Gluhčić	Čajnica	Gorani	Visoka	Grabovica	"	Granica	Bilek
Gluhnina	Zvornik	Gorani	Konjica	Grabovnica	Nevesinje	Granica	"
Glušac	Vlasenica	Goranci	Mostar	Grabovica	Čajnica	Granice	Fojnica
Gmiče	Prozor	Goraveči	Vakuf dolnji	Grabovik	"	"	"

Granje			Gujile	Foča	Hanilović	Ključ	Hrašno	Tuzla donja
Grbavei	Višegrad	Banjaluka	Gujionica	Dervent	Hapstići	Vakuf doljni	Hrasno dolje	Počitelj
Grbavei	Zvornik		Gunjačići	Foča	Harambašić Čardaci	"	Hrasno gornje	
Grbavica dolnja	Jajce		Gunjani	Fojnica	Hardomilj	Ljubiški	Hrastićevo	Vakuf dolnji
Grbavice	Brčka		Gunjeveci	Kostajnica bos.	Has	Fojnica	Hrastinica	
Grbeta			Gunjevići	Foča	Hasanbegoveci	Glamoč	Hrastovei	Travnik
Grbići	Rogatica		Gurdići	Kladanj	Hasić	Ključ	Hrastnica	Sarajevo
Grdanovei	Sanskomost		Gusak	Banjaluka	Haskić	Orašje	Hrašljani	Ljubaški
Grdjevac	Visoka		Guskovići	Foča	Hašan	Gradačac	Hreljevo	Sarajevo
Grdovo	Jajce		Gustovara	Jajce	Hatalji (Sunići)	Krupa	Hrenovica	Rogaticas
Grebeci	Trebinje		Gušte	Brčka	Haušinovići	Stolac	Hreša	Sarajevo
Greben	Višegrad		Gušteri	Zvornik	Havala	Visoka	Hripavci	Ključ
Grebnice	Orašje		Gusti grab	Fojnica	Heldovi	Petrovac	Hrge	Maglaj
Greda	Bosanski		Guta	Rogatica	Heldovi	Travnik	Hrgovi gornji	Brčka
Gredica	Brčka		Guvna	Travnik	Hemici	Prozor	Hrgovi gornji	Gradačac
Gredina	Vakuf dolnji		Guvno	Vakuf dolnji	Hergar	Vakuf dolnji	Hrtar	Višegrad
Grevići	Prozor		Guždeli	Rogatica	Herići	Biljač	Hrupljela	Trebinje
Grgurići	Livno		Gverići	Jajce	Herzezi	Konjica	Hrušan	Rogaticas
Griveci	Rogatica		Gvozdević	Tuzla dolnja	Hočevina	Fojnica	Hrušanj	Goražda
Grivići	Sarajevo				Hočevlje	Foča	Hrustovo	Ključ
Grivice	Tuzla dolnja				Hoćune	Čajnica	Hrvaćani turski	Banjaluka
Grivin	Čajnica				Hodbina	Visoka	Hrvaćani hristj.	
Grk	Dervent		Hadrovcı	Banjaluka	Hodinić	Jajce	Hrvatovići	Gradačac
Grkavei	Trebinje		Hadrovcı	Fojnica	Hodidjed	Mostar	Hubava	Višegrad
Grkovei	Livno		Hadrovcı	Rogatica	Hodžići	Gačko	Hudeč	Tuzla dolnja
Grlac	Rogatica		Hadrovcı	Kostajnica bos.	Hodžići	Sarajevo	Hudurlija	Vakuf dolnji
Grlica	Sarajevo		Hadžibajer	Goražda	Hodžići	Vlasenica	Hudutsko	Prozor
Grm	Visoka		Hadžići	Ključ	Hodžinobrdo	Bilek	Hujdurović	Gradačac
Grmljani	Ljubinje		Hadžići	Sarajevo	Hodžići	Jajce	Hunković	Čajnica
Grmuša	Bihac		Hadžići		Holilbašić	Tuzla dolnja	Hum	Vakuf dolnji
Grnica	Vakuf dolnji		Hadžići		Holjake	Višegrad	Hum	Trebinje
Gromile	Jajce		Hadžići		Homar	Sarajevo	Hum	Foča
Gromile	Rogatica		Hadžići		Homatlie	Konjica	Humac	Ljubinje
Grubići	Visoka		Hadžimehtić		Homolj	Fojnica	Humci	Sanski most
Grubojevići	Foča		Hajderović		Homolje	Konjica	Humi-Lišani	Brčka
Grude	Ljubuški		Hajderovići		Hondići		Humići	Mostar
Gruejoševci	Kostajnica bos.		Hajradin		Hotanji (Sevašnjive)	Počitelj	Ključ	
Grušće	Konjica		Halapić		Hotkovci	Glamoč	Foča	
Gubavica	Mostar		Halenići		Hotinac	Bihac	Dervent	
Guber	Livno		Halnovići		Hotiraj	Sanski most	Foča	
Guberaš	Nevesinje		Haluge		Hodovo	Stolac	Gradačac	
Gubin	Livno		Hambar		Hotovlje	Foča	Sanski most	
Gučevco	Rogatica		Hambarine		Hozić	Kostajnica bos.	Banjaluka	
Gučja gora	Travnik		Hamadžić		Hozići	Glamoč	Husnici	
Gudelj	Foča		Hamzić		Hranikuće	Nevesinje	Husrupovci	Počitelj
Gudavac	Krupa		Hamzić		Hranjevac	Višegrad	Hudovo	Gradačac
							Huremi	

H

Sanaki most		Hanilović	Ključ	Hrašno	Tuzla dolnja
Banjaluka		Hapstići	Vakuf dolnji	Hrasno dolje	Počitelj
Fojnica		Harambašić Čardaci	"	Hrasno gornje	
		Hardomilj	Ljubiški	Hrastićevo	Vakuf dolnji
		Has	Fojnica	Hrastinica	
		Hasanbegoveci	Glamoč	Hrastovei	Travnik
		Hasić	Ključ	Hrastnica	Sarajevo
		Haskić	Orašje	Hrašljani	Ljubaški
		Hašan	Gradačac	Hreljevo	Sarajevo
		Hatalji (Sunići)	Krupa	Hrenovica	Rogaticas
		Haušinovići	Stolac	Hreša	Sarajevo
		Havala	Visoka	Hripavci	Ključ
		Heldovi	Petrovac	Hrge	Maglaj
		Heldovi	Travnik	Hrgovi gornji	Brčka
		Hemici	Prozor	Hrgovi gornji	Gradačac
		Hergar	Vakuf dolnji	Hrtar	Višegrad
		Herići	Biljač	Hrupljela	Trebinje
		Herzezi	Konjica	Hrušan	Rogaticas
		Hočevina	Fojnica	Hrušanj	Goražda
		Hočevlje	Foča	Hrustovo	Ključ
		Hoćune	Čajnica	Hrvaćani turski	Banjaluka
		Hodbina	Visoka	Hrvaćani hristj.	
		Hodinić	Jajce	Hrvatovići	Gradačac
		Hodidjed	Mostar	Hubava	Višegrad
		Hodžići	Gačko	Hudeč	Tuzla dolnja
		Hodžići	Sarajevo	Hudurlija	Vakuf dolnji
		Hodžići	Vlasenica	Hudutsko	Prozor
		Hodžići	Bilek	Hujdurović	Gradačac
		Hodžinobrdo	Jajce	Hunković	Čajnica
		Holilbašić	Tuzla dolnja	Hum	Vakuf dolnji
		Holjake	Višegrad	Hum	Trebinje
		Homar	Sarajevo	Hum	Foča
		Homatlie	Konjica	Humac	Ljubinje
		Homolj	Fojnica	Humci	Sanski most
		Homolje	Konjica	Humi-Lišani	Brčka
		Hondići		Humići	Mostar
		Hotanji (Sevašnjive)	Počitelj	Ključ	
		Hotkovci	Glamoč	Foča	
		Hotinac	Bihac	Dervent	
		Hotiraj	Sanski most	Foča	
		Hodovo	Stolac	Gradačac	
		Hotovlje	Foča	Sanski most	
		Hozić	Kostajnica bos.	Banjaluka	
		Hozići	Glamoč	Husnici	
		Hranikuće	Nevesinje	Husrupovci	Počitelj
		Hranjevac	Višegrad	Huremi	Gradačac

I.	J.	Jablanica	Berbir *
Ibraučići	Foča	Jablanica	Tešanj
Idbar	Konjica	Jablanica	Brčko
Ifsar	Foča	Jablanići	Nevesinje
Igmići	Vakuf dolnji	Jabuka Nefsi	Foča
Igoče	Foča	Jabuka	Ljubuški
Iličani	Banjaluka	Jagari	Banjaluka
Ilići	Jajce	Jagodići	Vakuf dolnji
Iliža	Sanski most	Jagodina	Višegrad
Ilijno	Rogatica	Jagodinja	Srebrenica
Ilova šereg	Banjaluka	Jagnjari srbski	Bjelina
Iliva Tabak	"	Jajce	Jajce
Ilova velika	Travnik	Jakeš	Dervent
Ilovača	Sarajevo	Jaketić	Srebrenica
Iloveci	Visoka	Jakir	Glamoč
Imliča	Gradačac	Jaklići	Prozor
Imširović	Jajce	Jaklići	Vakuf dolnji
Ipote	Glamoč	Jakotina	Banjaluka
Isakoveći	Travnik	Jakovljevići	Jajce
Isaković	Livno	Jakupovci	Banjaluka
Isek	Brčka	Janina	Ljubinje
Islamovac	Jajce	Janići	Foča
Istupari	Sarajevo	Janja	Bjelina
Ivančići	"	Janjari ciganski	"
Ivančići	Banjaluka	Janjari turaki	Travnik
Ivanjska I.	"	Janjići	Petrovac
Ivanjska II.	Krupa	Janjila	Vakuf dolnji
Ivanjska	Fojnica	Janković	Travnik
Ivanković	Vlasenica	Jankovići	Vlasenica
Ivazovići	Vakuf dolnji	Japaga	Višegrad
Ivica	Ljubinje	Jarće	Livno
Ivica	Vlasenica	Jardo	Travnik
Ivojevići	Bihać	Jardolj	Mostar
Izačić grad	"	Jare	Ključ
Izačić kula	Foča	Jarice	Vlasenica
Izačić prnjavor	Rogatica	Jaroljive	Goražda
Izbično	Gacko	Jarovići	Rogatica
Izgumanje	Visoka	Jarovići	Tuzla dolnja
Izgori	"	Jaruska	Berbir *
Izpod	Vakuf dolnji	Jarušane	Bilek
Jablan	Banjaluka	Jasen	Gradačac
Jablana	Sarajevo	Jasenica	Mostar
Jablanica	Višegrad	Jasenica	Trebinje
Jablanica	"	Jasenica	Počitelj
	Vakuf dolnji	Jasenica gornja	Tuzla dolnja
	Banjaluka	Jasenica Hadžibega	Krupa
	Sarajevo	Jasenica Hasanbega	"
	Višegrad	Jasenica Hasanbega	"

Jasenica kat.	Tuzla dolnja	Jezernice	Višegrad
Jasenica turska	Krupa	Jezero	Bihać
Jaseuik	Gacko	Jezero	Jajce
Jasenik	Konjica	Jezero	Nevesinje
Jasenjani	Mostar	Jezersko	Krupa
Jasenje	Kostajnica bos.	Jezurine	Jajce
Jasenje	Bilek	Ježestica	Srebrenica
Jasenovo	Foča	Ježice	Jajce
Jasenov dol	Bilek	Ježinae	Gradačac
Jasičani	Gradačac	Johovabara	"
Jasik	Banjaluka	Johovovac	Dervent
Jastrebica	Čajnica	Johovica	Sanski most
Javor	Visoka	Jordan	Zvornik
Javor	Vlasenica	Jošanica	Sarajevo
Javorani	Banjaluka	Jošanica	Konjica
Jazome	Fojnica	Jošava	Srebrenica
Jazovac	Božnje	Jošavka	Banjaluka
Jažići	Foča	Joševa	Kostajnica bos.
Ječmište	"	Jošenica	Županjac
Jeginovljug	Tuzla dolnja	Jošova	Dervent
Jehovac	Fojnica	Jovišić	Jajce
Jeići	Jajce	Jugoveći	Priedor
Jela	Srebrenica	Jugovići	Nevesinje
Jelačić	Višegrad	Junge-Hadži-Alića	Banjaluka
Jelahce	"	Junge-Selima	"
Jelańska	Tešanj	Junuzović	Gradačac
Jelašca	Foča	Junuzović	Maglaj
Jelaška (Balići-Rieka)	Kladanj	Jurići	Vakuf doljni
Jelašinovci	Sanski most	Jusići	Trebinje
Jeleč	Foča	Jušić	Zvornik
Jelenak	Travnik	Jutrogušte	Kostajnica bos.
Jelić	Čajnica	Jutrogušte	Priedor
Jelić	Jajce		
Jelići	Banjaluka		
Jelići	Vakuf doljni		
Jelovac	Kostajnica bos.	Kablić mali	Livno
Jelovac dolnji	Priedor	Kablić veliki	"
Jelovac gornji	"	Kablovci	Banjaluka
Jelovci	Sarajevo	Kačanj	Bilek
Jelovobrd	Vlasenica	Kačevac	Zvornik
Jemanlić	Vakuf doljni	Kadarici	Visoka
Jeremići	Vlasenica	Kadarici	"
Jesenica	Rogatica	Kadarev dol	Rogatica
Jezera	Tešanj	Kahernik	Višegrad
Jezerci	Travnik	Kakan	Vlasenica

Kakanj	Majšić	Narac	Banjaluka
Kakanj	Goražde	Karačić	Jajce
Kakanj	Bilek	Karačić	Majšić
-Kakanjčićevi	Trebinač	Karačić	Srebrenica
Kakanj	Pričor	Karađacić	Sarajevo
Kakanj	Petrovac	Karađacić	Rogatica
-Kakanjčićevi	Sarajevo	Karađulić	Visoko
Kakanj	Konjica	Karađulić	
-Kakanjčićevi	Kostajnica bos.	Karađulić	Goražde
Kakanjčićevi turski	Dervent	Karađulić	Berbin
Kakanjčićevi vlaški	-	Karađulić	Zvornik
Kakanjčićevi	Zvornik	Karađulić	Majšić
Kakanjčićevi	Sarajevo	Karađulić	Vakuf dolnja
Kakanjčićevi	Srebrenica	Karađulić	Visoko
Kakanjčićevi	Foca	Karađulić	Jajce
Kakanjčićevi	Tešanj	Karađulić	Srebrenica
Kamber	Gradacac	Karađulić	Gramoc
Kamber	-	Karađulić	Čajniča
Kamber	Travnik	Karađulić	Foca
Kamber	Čajniča	Karađulić	Travnik
Kamber	Rogatica	Karađulić	Sarajevo
Kamber	Gramoc	Karađulić	Jajce
Kamber	Nevesinje	Karađulić	Konjica
Kamberčići dolovi	Vlasenica	Karađulić	Jajce
Kamberčići	Sarajevo	Karađulić	Vakuf dolnja
Kamberčići	Rogatica	Karađulić	Berbin
Kamberčići	Višegrad	Karađulić	Čajniča
Kamberčići turska	Tešanj	Karađulić	Goražde
Kamberčići Šokčeva	-	Karađulić	Zupanjač
Kamberčići turska	Srebrenica	Karađulić	Livno
Kamberčići pravosl.	-	Karađulić	Gacko
Kamberčići	Fojnica	Karađulić	Rogatica
Kamberčići	-	Karađulić	Vlasenica
Kamberčići	Gradacac	Ketep	Gradacac
Kamberčići	Sanski most	Ketep	
Kamberčići	Kladanj	Ketep	Jajce
Kamberčići	Kljuc	Ketep	Zupanjač
Kamberčići	Petrovac	Kesić	Livno
Kamberčići	Konjica	Kesenci	Sanski most
Kamberčići	Goražde	Kestenovac	Petrovac
Kamberčići	Ljubušje	Kestenovac	Vlasenica
Kamberčići	Višegrad	Kevljani	Pričor
Kamberčići	Konjica	Kevljani	Sanski most
Kamberčići	Petrovac	Kevljani	Nevesinje
Kamberčići	Goražde	Kevljani	Berbin
Kamberčići Pod-	-	Kevljani	Tuzla dolnja
Kamberčići Pod-	Tešanj	Kikinci	

Kikići	Gradačac	Kobaš	Dervent
Kiseljak	Fojnica	Kobatovac	Banjaluka
Kišić	Tuzla dolnja	Kobilja glava	Sarajevo
Kitovnica	Zvornik	Kobilja	Jajce
Kiev dol	Ljubinje	Kobilja Ravanj	Foča
Klači	Travnik	Kobiljdol	Sarajevo
Kladar	Dervent	Kočarim	Višegrad
Kladar	Gradačac	Kočela	Trebinje
Kladari	Berbin	Kočerin	Mostar
Kladari	Gradačac	Kod čardaka	Vlasenica
Kladanj	Kladač	Kod grada	Bilek
Kladuša mala	Cazin	Kod kule	Rogatica
Kladuša velika	"	Kod kule	Nevesinje
Klak	Goražda	Kod odžaka	Vlasenica
Klakar	Dervent	Kočinovac	Bjelina
Klašnik	Višegrad	Kojsina	Fojnica
Klečkovac	Rogatica	Kokanovići	Vlasenica
Klek	Prozor	Kokići	Jajce
Klekovići	Kostajnica bos.	Kokori	Banjaluka
Klepči	Počitelj	Kokorina	Mostar
Klikovići	Trebinje	Kokorina	Gacko
Klina	Nevesinje	Kokošari	Travnik
Klinci	Foca	Kokoščići	Visoka
Klis	Vlasenica	Kokošinac	"
Klisa	Petrovac	Kola	Banjaluka
Klisura	Fojnica	Kolakovići	Foča
Klišević	Bihać	Koleško	Nevesinje
Klievoi	Sanski most	Kolibe turske	Dervent
Kljen	Nevesinje	Kolibe katoličke	
Ključ	Ključ	Kolimor	Tuzla dolnja
Ključ	Gacko	Koljani	Banjaluka
Ključani	Nevesinje	Kolo	Zupsajac
Ključko polje	Jajce	Kolovarići	Foča
Kljunji	Nevesinje	Kolovrat	Tuzla dolnja
Klobuk	Ljubuški	Kolovrat	"
Klobuk	Trebinje	Kolun	Foča
Klokot	Bihać	Kolanić	Petrovac
Klokoti	Fojnica	Komanjebrdo	Stolac
Klokotnica	Gračanica	Komar	Travnik
Klopče	Travnik	Komari	Fojnica
Klotovac	Srebrenica	Komarica	Dervent
Kmečani	Banjaluka	Komlenac	Kostajnica bos.
Knežak	Nevesinje	Komšić	Maglaj
Kneževići	Jajce	Komušina	Tešanj
Knežina	Vlasenica		
Knjeginja	Višegrad		

Kongora	Županjac	Korito	Županjac
Konjbaba	Goražda	Korito	Bilek
Konjević pravosl.	Srebrerica	Korjen	Vlasenica
Konjević turski	"	Kornica	Gradačac
Konjevići	Foča	Kosa	Jajce
Konjica	Konjica	Kosače	Foča
Koujiković	Tuzla dolnja	Kosci	Tuzla dolnja
Konjodor	Krupa	Kosirevo	Banjaluka
Konjsko	Trebinje	Kosmaji	Rogatica
Konjuhovci	Banjaluka	Kosman	Foča
Kopači	Goražda	Kosor	Mostar
Kopači	"	Kosova	Tešanj
Kopajnica	Orašje	Kosovača	Nevesinje
Kopčić	Prozor	Kosović	Čajnica
Kopčić	Vakuf dolnji	Kosovo	Rogatica
Kopice	Žepće	Kosovopolje	Višegrad
Kopile	Travnik	Kostajnica	Kostajnica bos.
Kopić	Glamoč	Kostajnica	Gračanica
Kopjevići	Rogatica	Kostajnica	Konjica
Kopljaci	Visoka	Kostenik	Goražda
Kopljenica	Ključ	Kostići	Jajce
Kopljevići	Jajce	Kostrača	Vlasenica
Koprivna dolnja	Cazin	Kostre	Orašje
Koprivna gornja	"	Kostreš	Dervent
Koprivna	Sanski most	Kostrirevo pr.	Srebrenica
Kopriveći	Tešanj	Kostrirevo tursko	"
Koprivnica	Visoka	Kostolomei	"
Koprivno	Vlasenica	Koščani	Vakuf dolnji
Koraće	Dervent	Koševo	Sarajevo
Koraj Bašić	Bjelina	Košuta	Nevesinje
Koraj Kiptian	"	Košutica	Rogatica
Koraj Muselović	"	Kotege	Vakuf dolnji
Koraj Okanović	"	Kotezi	Ljubinje
Koraj Safić	"	Koto	Konjica
Koraulice	Bilek	Kotor turski	Banjaluka
Korovi	Dervent	Kotor kat.	Jajce
Korča	Sarajevo	Kotor	Sarajevo
Kordići	Vakuf dolnji	Kotorac	Kostajnica bos.
Korenić	"	Koturovo	Banjaluka
Korenita	Bjelina	Kotorišće	Dervent
Koretaši	Brčka	Kotorsko	Vlasenica
Korićane	Jajce	Kovač	Sarajevo
Korita	Livno	Kovači	Fojnica
Korita	Bilek	Kovači	Zupanjac
Koritnik	Visoka	Kovači	Tuzla dolnja
Korituik	Višegrad	Kovači	Bilek
Korito	Visoka	Kovači	

Kovačica	Tuzla dolnja	Kranjčići	Prozor
Kovačići	Sarajevo	Krasanović	Srebrenica
Kovačići	Visoka	Vrasno polje	Maglaj
Kovačići	"	Xraševo	Tešanj
Kovačići	Travnik	Xratine	Travnik
Kovačina	Livno	Krasulje	Ključ
Kovačevac	Trebinje	Kravarevo	Gacko
Kovačevac	Fojnica	Krča	Sanski most
Kovačevac	Jajce	Krčevina	Fojnica
Kovačevci	Prozor	Krčevina	"
Kovačevci	Dervent	Krčevina	Visoka
Kovačica	Glamoč	Krčevina	Tešanj
Kovanje	Rogatica	Krčevina	Travnik
Kovanluk	"	Krčevina	"
Kozadre	Bjelina	Krčevina	Jajce
Kozarac	Rogatica	Krčevina	Gradačac
Kozari	Petrovac	Krčevina	"
Kozarići	Gradačac	Krčevina	Zvornik
Kozarovina	Sarajevo	Kričići	Orašje
Kozaruša	Foča	Krčina	Brčka
Koziak	Priedor	Krepšić	Gradačac
Kozica	Brčka	Kreć	Nevesinje
Kozica	Fojnica	Krečnica	"
Kozica	Banjaluka	Krekavice	Foča
Kozići	Vakuf dolnji	Krekovi	Banjaluka
Kezin	Rogatica	Krekovi	Trebinje
Kozinci	Sanski most	Kremna	Foča
Kozjaravan	Berbir	Kremeni dol	Jajce
Kozluk	Vlasenica	Kremin	Fojnica
Kozluk	Jajce	Kresluk	Dervent
Kožube	Zvornik	Kreševvo	Bjelina
Kraborić	Gračanica	Kričanovo	Nevesinje
Kračići	Foča	Kričak	Čajnica
Krajčinovići	Visoko	Kriva Mahala	Bilek
Kragujevac	Vlasenica	Krivača	Rogatica
Kraj	Višegrad	Krivača	Maglaj
Krajković	Trebinje	Krivače	Banjaluka
Kralje	Bihać	Krivaja	Nevesinje
Kraljevica	"	Krivanja	"
Kraljevica	Travnik	Krivarieka	Kostajnica bos.
Kraljevica	Zvornik	Krivodol	Višegrad
Kraljevo polje	Vlasenica	Kriškovići	Banjaluka
Kraj polje	Ljubinje	Kriškovići	Foča
Kralupi	Visoko	Križaoni	Tuzla dolnja
Kralupi	Konjica	Križevići	Kladanj
Kramer selo	Rogatica	Križevići	Zvornik
Kramari	Konjica	Krimime	Banjaluka
		Krajjela	Foča

Kupreš	Vakuf dolnji	Lamovita	Priedor
Kuprešani	Jajce	Laušte	Orasje
Kupusović	Višegrad	Lapsunj	Prozor
Kurbalić	Ključ	Lase	Višegrad
Kuréele	Vakuf dolnji	Lasica	Sarajevo
Kurtalić	Višegrad	Lastavica	Nevesinje
Kurtovdol	Nevesinje	Lastva	Trebinje
Kurtovina	Županjac	Lastve	Petrovac
Kusače	Rogatica	Lašva	Travnik
Kusače	Vlasenica	Latini	Ključ
Kusonje pravos.	Srebrenica	Lazarići	Gacko
Kusonje tursko	"	Laze	Rogatica
Kusuci	Rogatica	Laze	"
Kusturice	"	Laze	Višegrad
Kusturino polje	Višegrad	Laznik	Visoka
Kuta	Foča	Ledenica pravosl.	Gradačac
Kuta	"	Ledenica turska	"
Kutac	Ljubuški	Ledići	Sarajevo
Kute	Prozor	Legatići	Visoka
Kute	Vakuf dolnji	Lekići	Jajce
Kuti	Rogatica	Lekici	"
Kuti (Livač)	Mostar	Leljenće	Bjelina
Kuti	Bilek	Lendići	Gračanica
Kutina	Trebinje	Lendići	Jajce
Kutine	Mostar	Lenobud dol.	Tuzla dolnja
Kutuzero	Rogatica	Lenobud goraji	Rogatica
Kutunjei	Vakuf dolnji	Lepenica	Berbin
Kutuzero	Srebrenica	Lepenica	Tešanj
Kužnjača	Gradačac	Lepenica	Žepče
Kužnjača	"	Leskovica	Visoka
		Lesovići	Srebrenica
		Lešanj	Županjac
		Letka	Kostanjica bos.
	Zvornik	Ličani	"
Labucka	Konjica	Ličani	Cazin
Ladjanca	Fojnica	Lidjani	Višegrad
Ladjena mašala	Goražda	Lieska	Nevesinje
Ladjenik	Banjaluka	Lieskov dub	Dervent
Ladjeveći	Foča	Ličće	Foča
Ladjeveći	Vakuf dolnji	Ligati	Vakuf dolnji
Ladjovići	Rogatica	Lihović	Srebrenica
Ladjevina	Višegrad	Likari	Vlasenica
Lahce	Nevesinje	Like	Berbin
Lakat	Banjaluka	Lilić	Bijac
Laktaši	Vlasenica	Lipa	
Lalići	Gradačac		
Lamar			

Lovac	Travnik	Lukavica	Gračanica
Lopatica	Livno	Lukavica	Vlasenica
Lopoć	Trebinje	Luko	Barajevo
Lovacići	Nevesinje	Luke	Foča
Lovnica Mušljenin	Žepče	Lukici	Vlasenica
Lovnica Zimjan	"	Lukici	"
Lovrići	Travnik	Lukomir	Konjica
Lozna	Maglaj	Lukovica	Gacko
Lozica	Višegrad	Lukovo	Nevesinje
Loznica	Brebrena	Lukšić	Konjica
Lozanj	Vakuf doljni	Lupac	Travnik
Lubarda	Krupa	Lupnica dolnja	Jajce
Lubardići	Rogatica	Lupnica gornja	"
Luhovo	Jajce	Lupoglav	Žepče
Luće	Foča	Lušići	Banjaluka
Luciće	Fojniča	Luta	Konjica
Lucić	Vlasenica	Lužan Mulabeg	Dervent
Lucići	Visoka	Lužan Šemšibeg	"
Lučići	Trebinje	Lužani	Barajevo
Luhlenica dolnja	Dervent	Lužani	Sanski most
Luhlenica gornja	"	Lužani	Gradačac
Lug	Fojniča	Lužci	Sanski most
Lug	Županjač	Lužci Palanka	"
Lug	Konjica	Lužci Tukbrbijska	"
Lug	Trebinje	Lužine	Fojniča
Lug Mušljenin	Žepče	Lužnica	Visoka
Lug Zimjan	"	Lužnica	Travnik
Lug	Prozor		
Luka	Sarajevo		
Luka	Fojniča		
Luka	"	Mače	Srebrenica
Luka	Livno	Mačkovač	Bosanski
Luka	Srebrenica	Magkovac	Brčka
Luka	Konjica	Mačković	Jajce
Luka	Novosinje	Madešković	Konjica
Luka	Gradačac	Madjarević	Višegrad
Lukan	Sarajevo	Magaldol	Jajce
Lukavac	Tuzla dolnja	Magarovel	"
Lukavac bristj.	"	Magašić	Srebrenica
Lukavac turski	Brčka	Magjari	Banjaluka
Lukavac	Gradačac	Maglaj	Maglaj
Lukavac dolnji	"	Maglajani	Banjaluka
Lukavac gornji	Sarajevo	Maglajci	Kostajnica bos.
Lukavica	Sanski most	Maglić	Jajce
Lukavice	Tuzla dolnja	Magnjević	Bjelina
Lukavica dolnja	"	Magulica	Kladanj
Lukavica gornja	Brčka	Mahala	Goražda
Lukavica			

Mahala	Rogatica	Mandre	Brčka
Mahala	Jajce	Maoča	"
Mahala dolnja	Gradačac	Maočki Karavlasi	"
Mahala dolnja	"	Maravići	Rogatica
Mahala dolnja	"	Marenišće	Višegrad
Mahala gornja	"	Marenić	Čajnica
Mahala gornja	"	Marenić	Fojnica
Mahala gornja	"	Marevo veliko	Foča
Mahala gornja	"	Marević	Čajnica
Mahala gor. i dol.	Jajce	Margetići	Rogatica
Mahala srednja	Gradačac	Marić	Banjaluka
Mahala srednja	"	Marina glava	Tuzla dolnja
Mahoje	Maglaj	Marinci	Priedor
Mahovljani	Banjaluka	Marinković	Livno
Mahnutovići	Gradačac	Marinović	Sanski most
Majdan	Jajce	Marković	Vlasenica
Majdan brončeni	Banjaluka	Marković	Fojnica
Majdan Novi	Sanski most	Martikić	Travnik
Majdan Stari	"	Martinac	Banjaluka
Majevac	Dervent	Maslena strana	Glamoč
Majevac	Jajce	Maslinovica	Fojnica
Majkić	Ključ	Maslovare	Banjaluka
Majkić Japra	Sanski most	Maslovare	Kostajnica bos.
Majur	Visoka	Mašići	Banjaluka
Makalići	Vlasenica	Mašići	Kostajnica bos.
Makarić	Jajce	Matavazi	Krupa
Makljenovac katol.	Tešanj	Matić	Orašje
Male babine	Vlasenica	Matjević	Tuzla dolnja
Maleševci	Zvornik	Matkovač	Vlasenica
Maleševići	Livno	Matuzić	Tešanj
Maleševina	Vlasenica	Mazlina	Foča
Malešići	Sarajevo	Mazoče	"
Malešić srbski	Gračanica	Mazute	Višegrad
Malešić turski	"	Medanić	Gacko
Maline	Travnik	Medovići	Sarajevo
Malkoč	Trebinje	Medena selišta	Glamoč
Malkočevci	Glamoč	Medjadja	Zvornik
Malopolje	Mostar	Medjaši	Bjelina
Maloselo	Vakuf dolnji	Medjedja	Kostajnica bos.
Malovan dolnji	"	Medjinselje	Sarajevo
Malovan gornji	"	Medjugorje	Ljubuški
Malta	Trebinje	Medjureće	Višegrad
Mamići	Mostar	Medjurijeći	Goražda
Mangurići	Vlasenica	Medjuvodje	Priedor
Mandinoselo	Zupanjac	Medošević	Goražda
Mandre	Rogatica	Medović	Fojnica

Medvedja	Rogatica	Miletić	Jajce
Mehmed Agić	Kljač	Miletići	Travnik
Mehovci	Banjaluka	Miletković	Čajnica
Mehpotoče	Prozor	Milić	Tuzla dolnja
Meka gruda	Bilek	Milići	Foča
Mekavce	Gacko	Milinoselo pravosl.	Maglaj
Melina	Banjaluka	Milinoselo tursko	"
Melina	Jajce	Miljakovci	Priedor
Meljovac	"	Miljanovci	Tešanj
Meljine	Sarajevo	Miljanovci	Zvornik
Memići	Banjaluka	Miljenovići	Goražda
Menaluka	Rogatica	Miljetke	Rogatica
Merdjan	Jajce	Miljevac	Nevesinje
Merdžanići	Fojnica	Miljević	Sanski most
Mezgraja	Zvornik	Miljević	Maglaj
Mesari	Trebinje	Miljevići	Sarajevo
Mesić	Rogatica	Miljevići	Banjaluka
Mesihovina	Županjac	Miljevina	Foča
Mourići	Sarajevo	Miljevo	Goražda
Mozarović	Fojnica	Miljković	Mostar
Miakovo polje	Županjac	Milkovac	Tešanj
Miħović	Srebrenica	Milković	Vlasenica
Miħivoda	Maglaj	Milosavei	Banjaluka
Miħurić	Rogatica	Miloševci	"
Mieovo	Sarajevo	Milošević	Višegrad
Mihajlović	Fojnica	Miloševići	Fojnica
Mihaljević	Tuzla dolnja	Milođevobrdo	Berbić
Mihatović	Gacko	Milotina	Foča
Miholjača	Mijačići	Milović (Kljerel)	Bilek
Mijačići	Visoka	Mioče	Višegrad
Mijanić	Trebinje	Mionica dolnja	Gradačac
Mijaković	Visoka	Miostra	Cazin
Mijatović	Gradačac	Miošići	Rogačica
Mijatovići	Jajce	Mirasovići	Vlasenica
Milačević	Srebrenica	Mirčini	Tuzla dolnja
Miladić	Brčka	Mirići	Foča
Milan planina	Vlasenica	Miriđi	"
Milanović	Kladanj	Mirilović	Bilek
Milanović	Goražda	Mirtović	Višegrad
Milavić	Nevesinje	Mirkovac	Priedor
Milanovići	Jajce	Mironja	Vlasenica
Milaševci	"	Miroslavci	Brčka
Mile	"	Miruše	Bilek
Mileći	Bilek	Mirvići	Goražda
Milešić	Tuzla dolnja	Miskaglava	"

Misoča	Visoka	Morani doljni (Br- ničani)
Misovnik	Nevesinje	Moranči goraji
Miševina	Rogatica	Monjari
Miš	Livno	Moranka dolnja
Mišići	Vlasenica	Moranka gornja
Mišinci	Dervent	Morinac
Mišinići	Vakuf doljni	Goražda
Miškića Brdo	Travnik	Mosor
Miškoveci	Derveut	Mosko
Mišljen	Ljubinje	Mosorovići
Mištar	Čajnica	Mostanica
Mitrovići	Tešanj	Mostar
Mjehovina	Foča	Mostre dolnje
Mjesinić	Višegrad	Mošćanica
Mješaići	Foča	Moševac
Mlađeškovci	Glamoč	Mošević
Mladice	Sarajevo	Mošić
Mladikovina	Tešanj	Moštjani
Mlađoševica	Žepče	Mošunj mali
Mladovo (Olovce Burdielj)	Kladanj	Mošunj veliki
Mlakve	Visoka	Motike
Mlečva	Srebrenica	Motike
Mluša	Prozor	Mračaj
Močević	Srebrenica	Mračaj
Močila	Jajce	Mračaj
Močilo	Dervent	Mračaj mali
Močioci	Jajce	Mračaj veliki
Močivci	Sarajevo	Mrakodol
Modra	Sanski most	Mrakovi
Modrac	Tuzla dolnja	Mrakovlje
Modran	Dervent	Mrakovo
Modran Karaula	Bjelina	Mramor
Modran srbski	"	Mramorak
Modrić	Gradačac	Mratinci
Mojnici	Travnik	Mratinić
Mokrilug	Jajce	Mravica hristj.
Mokrine	Sarajevo	Mravica turska
Mokro	"	Mravići
Mokro	Mostar	Mravinjač
Mokrodol	Nevesinje	Mravljača
Mokronoge	Visoka	Mrazovac
Mokronoge	Višegrad	Mravozeci
Mokronoge	Glamoč	Mrčevci
Mokronoge	Županjac	Mremor
Moluka	Tuzla dolnja	Mrežica

Mrdani	Travnik	Nadioci
Mrdjanovce	Vakuf doljni	Nadpolje
Mrdje	Glamoč	Jajce
Mrdjebare	Vakuf doljni	Sarajevo
Mrdjelići	Foča	Rogatica
Mrdjenovići	"	Brčka
Mrgutići	Rogatica	Bilek
Mrka Ada	Gradačac	"
Mrkalje	Rogatica	Sanski most
Mrkalj	Vlasenica	Foča
Mrkalji	Sanski most	Visoka
Mrkalji	Županjac	Vlasenica
Mrkodol	Sarajevo	Čajnica
Mrkojevići	Rogatica	Bilek
Mrkonići	Trebinje	Sarajevo
Mrkonjići	Tešanj	Vlasenica
Mrkotić	Vlasenica	Visoka
Mrkov	Čajnica	"
Mrković	Višegrad	Rogatica
Mršić	Vlasenica	Foča
Mršići	Nedjarići	Bilek
Mrtvica	Nedjelište	Vlasenica
Mrvići	Neganović gornji	Bilek
Mrzovo	Neganović pravosl.	"
Mučalovići	Neganović turski	Rogatica
Mudrike	Neharići	"
Muhmičelo	Nekopi	Foča
Muhović	Nemanice	Bilek
Mujaković	Nemila	Travnik
Mulji	Nenović	Trebinje
Munjinci	Nepravdići	Rogatica
Musići	Neradivalj	Visoka
Muslemin	Nevačka	Vlasenica
Mustaći	Nevada	Trebinje
Mustafić	Nevesinje	Nevesinje
Mustajbašić	Nevića polje	Travnik
Mušići	Nevizdrazi	Konjica
Mušići	Nevreča	Tuzla dolnja
Mušići	Nezuk	Zvornik
Mušići	Nezuke	Višegrad
Mušići	Nikolić	Banjaluka
Mušići	Niševići	Sanski most
Mušići	Ništovići	Trebiuje
Mušići	Njivice	Stolac
Mušići	Njivici	Kladanj
Murati	Nočajević	Srebrenica
Mutnik	Nogačević	Vlasenica
Mutnik	Nova Kasaba	Banjaluka
N. N.	Novaković	Jajce
Nudbare	Novaković	Foča
Nadinic	Novakovići	Gradačac
Nudbare	Novalić	"
Nadinic	Novalić	"

Novi	Kostajnica bos.	Očauš	Tešanj	-Opine	Mostar	Orlovač	Priedor
Novigrad	Dervent	Očenčići	Fočnica	-Oplečani	Županjac	Orovilje	Ljubački
Novigrad	Bilek	Očerkavle	Konjica	-Oplicić	Stolac	Ortiješ	Mostar
Novosel	Vakuf doljni	Oćigrije	Petrovac	-Orašići	Rogatica	Orebica	Eosin
Novoselci	Kostajnica bos.	Oćijevo malo	"	-Opravidić	Srebrenica	Ossanići	Jajce
Novoselo	Dervent	Odžaci	Konjica	-Oputnica	Čajnica	Osanica	Foca
Novoselo	Tešanj	Odžak	Goražda	-Ora	Višegrad	Osanica han	
Novoselo	Travnik	Odžak	Rogatica	Orahovica	Gračanica	Osaticca	Srebrenica
Novoselo	Vakuf doljni	Odžak	Visoka	-Orah	Bilek	Ščanice	Stolac
Novoselo	Srebrenica	Odžak	Višegrad	-Orahovac	Trebinje	Osiek	Sarajevo
Novoseoci	Rogatica	Odžak	Dervent	-Orahovce	Višegrad	Osienik	Konjica
Nožičko	Banjaluka	Odžak	Livno	-Orahovac	Ljubinje	Osinja	Sarajevo
Nuglašica	Livno	Odžak	Nevesinje	-Orahovica	Zepče	Osivica	Tešanj
Nubići	Konjica	Odžak doljni	Foča	-Orahovica	Travnik	Osječani	
Nurići	Vlasenica	Odžak gornji	Vakuf doljni	-Orahovica	Srebrenica	Osječani doljni	Tuzla dolnja
		Odurović	Tuzla dolnja	-Orahovica	Konjica	Osječani gornji	Gracanica
		Oglavak	Fočnica	-Orahovica pravosl.	Maglaj		
		Ograda	Vlasenica	-Orahovica pravosl.	Bilek	Oskuruše	Višegrad
Obadi	Rogatica	Ograde	Trebinje	-Orahovica turska	Maglaj	Osikoplie	Rogatica
Obadi	Srebrenica	Ogradi	Bilek	-Orahovica turska	Bilek	Osmace	Srebrenica
Obadi	Nevesinje	Ogradjenik doljni	Mostar	-Orahovljani	Ključ	Osmanlija	Vakuf doljni
Obaduše	Jajce	Ogradjenik gornji	"	-Orahovljani	Vakuf doljni	Osoici	Dervent
Obalj	Nevesinje	Okandžije	Jajce	-Orshovo	Visoka	Osoje	Jajce
Obarak	Goražda	Okolišće	Vakuf doljni	-Orshovo	Banjaluka	Osojmica	Višegrad
Obarska	Bjelina	Okolišta	Foča	-Orshovo	Bosib	Osojnica	Maglaj
Obarska mahala	"	Okolište	Bilek	-Orshovo	Travnik	Osova	Žepče
Oblaj	Livno	Okređ	Sanski most	-Orshovo	Gradačac	Osovo	Rogatica
Obodnica katol.	Tuzla dolnja	Okrugla	Višegrad	-Orshovo	Foča	Osovo	
Obodnica turska	"	Okruglica	Čajnica	-Orašac	Travnik	Oaredak	Višegrad
Obodnjak	Banjaluka	Okruglić	Gradačac	-Orašac	"	Oredak	
Obojak	Fočnica	Olići	Jajce	-Orašac	Prozor	Osgulak	Tešanj
Obranje	Višegrad	Olovo	Kladanj	-Orašac doljni	Jajce	Oredak	Cazin
Obre	Konjica	Omarine	Višegrad	-Orašac gornji	"	Osredina	Srebrenica
Obre	Visoka	Omačina	Čajnica	-Orašje	Tešanj	Osredina	Bilek
Obrenovac	Konjica	Omaška	Priedor	-Orašje	"	Osredke	Nevesinje
Obrnja	Nevesinje	Omanška	Tešanj	-Orašje	Tuzla dolnja	Ostrimea	Petrovac
Obrovac	Banjaluka	Omazići	Tuzla dolnja	-Orašje	Ljubinje	Ostrovica	Foča
Obrtići	Rogatica	Omedjak	Čajnica	-Orašje	Trebinje	Ostrovica	Petrovac
Obrvena	Višegrad	Omeragić	Višegrad	-Orašje	"	Ostrošak	Bilek
Obsine	Dervent	Omerbegovača	Brčka	-Orašje	Orašje	Ostrovica	Cazin
Obudovac	Orađe	Omerović	Zupanjac	-Orašje	Ljubinje	Ostrošak	Gradačac
Obzir	Ljubinje	Omići	Gradačac	-Orašje	Trebinje	Ostrošak	Konjica
Oerkavlje	Foča	Omolje	Županjac	-Orašje	"	Ostrošak	Krupa
		Opačić	Glamoč	-Orašje	Banjaluka	Ostrošak	Goražda
		Opara	Travnik	-Orašje	Foča	Ostroška	Tešanj
		Oparnice	Jajce	-Orguš	Livno	Ostružno	
		Opeci	Srebrenica	-Ocliće	Travnik	Ostružna dolnja	
				-Orlišće	Konjica	Ostružna gornja	

Oštrelja	Orašje	Panik	Bilek
Oštroluka	Visoka	Pantići	Vlasenica
Otez	Sanski most	Paoča	Mostar
Oteža	Sarajevo	Papari	Bihać
Oteležani	Gradačac	Papkav dol	Foča
Otričevo	Konjica	Paprača	Vlasenice
Otičino	Rogatica	Papražani	Banjaluka
Otigošić	Sarajevo	Papratnica	Žepce
Otok	Fojnica	Papratno dolnje	Foča
Otoka	Ijubuški	Papratno gornje	"
Otoko	Krupa	Paradjici	Konjica
Ovanska	Berbia	Paramisine	Banjaluka
Ovčare	Sanski most	Perčani	Prozor
Ovčarevo	Konjica	Perčević	Fočica
Ovšedko	Travnik	Pargani	Goražda
Oranović	Banjaluka	Periževići	Rogatica
Ozarkovići	Fojnica	Parnice	Čajnica
Ozimica Muslim	Rogatica	Parnice	Kostajnica bos.
Ozimice Zimjan	Žepce	Parojska njiva	Trebiuje
Ozrenovići	"	Parož	Prozor
P.			
Pačarani	Konjica	Pašće tursko	Tuzla dolnja
Pačijani	Foča	Paševina	Vlasenica
Padjani	Bilek	Pašić	Rogatica
Paići	Prozor	Pašt	Županjac
Pajtovići	Visoka	Paučić	Višegrad
Paklarevo	Travnik	"	"
Paklenica dolnja	Maglaj	Pauč	Jajce
Paklenica gornja	"	Pauča	Foča
Palačkovci	Dervent	Pavice	Vakuf dolnji
Palančište malo i veliko	Priedor	Pavići	Banjaluka
Palanka	Brčka	Pavići	Rogatica
Palče	Vakuf doljni	Pavkovići	"
Pale	Sarajevo	Pavlovi	Vlasenica
Palež	Fojnica	Pavlovići	Banjaluka
Palež	Srebrenica	Pazalja	Jajce
Paležnica	Gračanica	Pčelinac kristjanski	Čajnica
Pali	Srebrenica	Pčelinac turski	Banjaluka
Palivuk	Srebrenica	Pečka dolnja	"
Paljević	Jajce	Peći	Jajce
Paljika	Srebrenica	Peći	Cazin
Panduri	Fojnica	Pećine dolnje	Livno
	Konjica	Pećine gornoje	Travnik

Pecenje	Livno	Pijavica dolnja	Bilek
Peći	Ključ	Pijavice	Jajce
Peći	Priedor	Pijavice gornje	Bilek
Peći	Srebrenica	Pijestina	Foča
Pećista pravosl.	"	Pijoča-Torina	Bilek
Pećista turska	"	Pihlice	Vlasenica
Pećnik	Dervent	Pilice	Zvornik
Pećuj	Travnik	Pilica-Dočić	Travnik
Pediše	Rogatica	Piljužići	Tešanj
Peić	Žepce	Pineke	Vlasenica
Pejikovići	Foča	Piperei	Bjelina
Peljević	Čajnica	Piperi	Brčka
Peratović	Vlasenica	Piragići	Nevesinje
Pereć	Sarajevo	Piralići	"
Perizovići	Foča	Pirići	Travnik
Perduhovo selo	Glamoč	Pirići (Ledjerevina)	Vakuf doljni
Perna	Krupa	Pirići	Srebrenica
Perović	Maglaj	Pirkovci	Brčka
Perovići	Foča	Pirota	Travnik
Pervan	Banjaluka	Piskavica	Banjaluka
Pesteci	"	Piskavica	Gračanica
Pešurić	Rogatica	Piskovac	Petrovac
Petačić	Travnik	Pišteline	Cazin
Petijovići	Trebinje	Pištenica	Ključ
Petkovac	Kostajnica bos.	Pištica	Vlasenica
Petkovci	Zvornik	Pješevac	Stolac
Petorčina	Čajnica	Plaćigus	Nevesinje
Petoševci	Banjaluka	Plahovčići	Travnik
Petrića	Srebrenica	Planina	Bilek
Petrićevac	Banjaluka	Plandište	Visoka
Petrinja	Kostajnica bos.	Plane	Rogatica
Petrovac	Petrovac	Plane (Makljenovac	Tešanj
Petrovice	Goražda	turski)	Tuzla dolnja
Petrovice	Tuzla dolnja	Plane	Visoka
Petrović	"	Planinica	Vakut doljni
Petrović	Krupa	Planinica	Rogatica
Petrović	Trebinje	Planje	Koujica
Petrovići	Sarajevo	Plavuzi	Vlasenica
Petrovići	Kladanj	Plazače	Foča
Petrovići	Vlasenica	Plebi	Banjaluka
Petrovoso-Brdjani	Maglaj	Pliska	Rogatica
Petrovaselo-Lužani	"	Pljesko	"
Petrovaselo	Glamoč	Plješevica	Prozor
Petrovorelo	Livno	Ploča	Fojnica
Peulje dolnje	"	Pločari	
Peulje gornje	"	Mostar	
Pieski			

Pločina	Vlašgrad	Podgradet doljni	Borbić
Pločnik	Rogatica	Podgradeći gornji	"
Pločnik	Tesanj	Podgradina	Glamoč
Pločnik	Nevesinje	Podgradina	"
Pložine	Bilek	Podgreda	Jajce
Pobedarje	Vlašenica	Podhum	Livno
Pobiranovci	Foča	Podhum	Konjica
Pobratelj	Rogatica	Podl	Bilek
Pobrdjani	Kostajnica bos.	Podlič	Glamoč
Pobrdjani-Priedor	"	Pod Igrište	Vlašenica
Pobrdje	Srebrenica	Podjaver	Visoka
Pobudje	"	Podjelo	Travnik
Pobriće	Sanski most	Podkalinje	Krupa
Poerjje	Ižubinje	Podklanae	Bilek
Počitelj	Počitelj	Podkleće	Žepče
Počulica	Tračnik	Podgliva	Trebinje
Podastinje	Jajce	Podkolun	Foča
Podavrelo	Čajnica	Pod Kozara	Goražda
Podbaroč	Fojnica	Podkozlovača	Vlašenica
Podbeo	Zupanjač	Podkraj	Fojnica
Podbetanj	Vlašenica	Podkraj	"
Podbirač	"	Podkraj	Visoka
Podbirač	"	Podkraj	Travnik
Podbor	Prozor	Podkraj (Gerzovo)	Jajce
Podborogovo	Vlašenica	Podkrajčić	Travnik
Podborogovo	"	Podlipel	Jajce
Podbrdje	Fojnica	Podlug	Sanski most
Podbrdje	"	Podlukovac	Bilek
Podbrdje	Banjaluka	Pod Meljinom	Goražda
Podbrdo	Jajce	Podmedentkom	Rogatica
Podbrežje	Tračnik	Podmilačje	Jajce
Poderkvom	Vlašenica	Podnovlje	Dervent
Podčaua pravosl.	Srebrenica	Podobrsir	Jajce
Podčaua turska	"	Podorađe	Tuzla dolnja
Podenik	Bilek	Podosoje	Banjaluka
Podgnj	Rogatica	Podosojo	Jajce
Podgaj	Zupanjač	Podosoje	Srebrenica
Podgaj	Srebrenica	Podosoje	Bilek
Podgaj	Foča	Podovi	Banjaluka
Podglivom	Bilek	Podovi	Travnik
Podgora	Visoka	Podovi	Jajce
Podgora	Vlašenica	Podpeč	Foča
Podgoram	Mostar	Podpečina	Rogatica
Podgorje	Tuzla dolnja	Podpič	Tuzla dolnja
Podgorje	Bilek	Podpolja	Vlašenica
Podgorjevac	Tuzla dolnja	Podpolje	Gradačac
Podgorom	Livno		

Podprisoje	Bitek	Police dolnje	Trebinje
Podprisoje	"	Police gornje	"
Podranjen han	Goražda	Polimlje	Čajnica
Podrašnica	Jajce	Poljice	Glamoč
Podravno	Srebrenica	Poljice	Jajce
Podribel	Vakuf dolnji	Poljice	Tuzla dolnja
Podselo	Jajce	Poljice	Trebinje
Podstinja	Fojnica	Poljice (Popova)	"
Podstolje	Banjaluka	Poljice dolnje	Jajce
Podšekovac	Vlašenica	Poljice i Drače	Foča
Podsiljak	Jajce	Polog	Mostar
Podubovac	Bilek	Poloj	Dervent
Podvidača	Sanski most	Poloj	Gradačac
Podvince	Visoka	Polom	Srebrenica
Podvinje	"	Pomenić	Visoka
Podvori	Bilek	Pomol	Vlašenica
Podvizd	Cazin	Ponierka	Kladanj
Podžaplje	Rogatica	Ponikve	Čajnica
Pofalići	Sarajevo	Ponikve	Visoka
Pogradje	Vakuf dolnji	Ponir	Banjaluka
Pohare-Radoželj	Čajnica	Ponjević	Vakuf dolnji
Pojezna	Tešanj	Ponjevo	Žepče
Pojska	Travnik	Ponjušina	Fojnica
Poklešći	Visoka	Ponor	Rogatica
Pokošće	Konjica	Ponor	Nevesinje
Pokoj	Bihać	Ponorac	Jajce
Pokrivenik	Rogatica	Popi	Visoka
Poljane kat.	Tuzla dolnja	Popi	Foča
Poljanica	Kostajnica bos.	Poplat dolnji	Stolac
Poljanica	Travnik	Poplat gornji	"
Poljanice	Visoka	Popovac	Banjaluka
Poljanice	Višegrad	Popova dol	Bilek
Poljar	Dervent	Popov dol	Višegrad
Pole mahala (Brechtani)	Tuzla dolnja	Popovi	Bjelina
Polje	Fojnica	Popovići	Banjaluka
Polje	"	Popovići	Goražda
Polje	Visoka	Popovići	Glamoč
Polje	Dervent	Popovmost	Foča
Polje	Cazin	Popovopolje	Bjelina
Polje	Travnik	Poprač dolnji	Konjica
Polje	Gradačac	Poprač gornji	"
Polje	Konjica	Poprati	Stolac
Polje dolnje	"	Popuži	Jajce
Polje gornje	Jajce	Porastak	Fojnica
Polje gornje	Konjica	Poreče	"
		Porica	Vakuf dolnji

Porje	Nevesinje	Prekosavje	Kostajnica b.s.
Porječani	Visoka	Preljubovici	Rogatica
Potočina	Maglaj	Prelovo	Višegrad
Postelje	Srebrenica	Prenj	Stolac
Postinje	Travnik	Preočica	Travnik
Postrašivice	Bilek	Presjedovac	Nevesinje
Posušje	Ljubuški	Presjeka	"
Potoci	Visoka	Presjenica gornja	Sarajevo
Potoci	Mostar	Pretiša	Višegrad
Potočani	Višegrad	Prevala	Zupanjske
Potočani	Banjaluka	Prevalovac	Dervent
Potočani	Dervent	Previja	Ključ
Potočani	Travnik	Previlje	Konjica
Potočani	Livno	Prevrač	Foča
Potočari	Brčka	Presieka	Višegrad
Potočani	Gradačac	Prinje	Visoka
Potočani	Maglaj	Priakovici	Foča
Potočani	Zvornik	Pribanj	Sarajevo
Potočari pravosl.	Srebrenica	Pribelja	Glamoč
Potočari turski	"	Pribidol hrist.	Srebrenica
Potok	Travnik	Pribidol turski	"
Potok	Jajce	Pribiljci	Jajce
Potok	Livno	Pribilavici	Travnik
Potok	Gradačac	Pribinje	Tešanj
Potok mahala	"	Pribišić	Čajnica
Potraš	Tuzla dolnja	Pribitkovic	Tuzla dolnja
Potrkuša	Foča	Pribjenović(Rudice)	Goražda
Poturice	Gračanica	Priboj	Zvornik
Povelj	Berbici	Pribojević	Srebrenica
Pozderić	Višegrad	Pribosevici	Rogatica
Poznanović	Srebrenica	Pribrizi	Banjaluka
Požarnica	Tuzla dolnja	Prići	Travnik
Požarno	Trebinje	Pričani	Banjaluka
Požetva	Konjica	Pridražić	Tuzla dolnja
Prača dolnja	Rogatica	Pridvorce	Trebinje
Prapatuo	Visoka	Pridvorci	Vakuf doljni
Prapratnica dolnja	"	Pridvorei	Nevesinje
Prapratnica gornja	"	Pridvorica	Vlasenica
Prative	Foča	"	"
Pratrovac	Gradačac	Priedjel	Foča
Prćević	Travnik	Priedjel doljni	Maglaj
Prebidol	Višegrad	Priedjel gornji	"
Prebilovac	Počitelj	Priedor	Priedor
Predoac	Glamoč	Prievor	Bilek
Pregradje	Jajce	Prievor	Trebinje
Prekaja	Glamoč	Prievorac	Višegrad

Prigradja	Mostar	Prosječeno	Rogatica
Prijači (Zlatibor)	Vakuf doljni	Prosjek	Banjaluka
Prijakovići	Banjaluka	Prosjek	Trebinje
Prijati	Glamoč	Prosječna glavica	Bilek
Prijanovići	Kladijan	Prospe	Prozor
Priluk	Žepče	Prošić	Fojnica
Priluk	Maglaj	Provo	Cazin
Priluka	Livno	Prozor	Livno
Priluka	Tuzla dolnja	Prsica	Visoka
Primčići	Rogatica	Pršesi	Goražda
Pripičak	"	Prud (Pisari)	Orašje
Prisika	Jajce	Prudi	Jajce
Prisjeka (Muhammed beg)	Ključ	Prusac	Vakuf doljni
Prisjeka (Smailbeg)	"	Prusci	Kostajnica bos.
Prislop	Konjica	Prvanj	Goražda
Prisnače	Banjaluka	Przine	Foča
Prisočka	Jajce	Pucari	Krupa
Prisoj	Goražda	Puhare pučile	Bjelina
Prisoje	Banjaluka	Puharska	Priedor
Prisoje	Županjac	Puhovac	Travnik
Prisoje	Vlasenice	Pukiš	Brčka
Prisoje L	Foča	Pulac	Travnik
Prisoje II.	"	Puračić	Tuzla dolnja
Prišap	Livno	Purković	Vlasenica
Pritoka	Bihać	Purtići	Rogatica
Privilića (Jezero)	"	Pušnulić	Srebrenica
Privraka	Vakuf doljni	Pustoljane	Nevesinje
Prisadi	Tešanj	Pustoše	Vlasenica
Prjedražje	Foča	Puškari	Gradačac
Prkos	Petrovac	Puškovac	Bjelina
Prnjavor	Banjaluka	Puteševica	Ljubuški
Prnjavor	"	Puticevo	Travnik
Prnjavor	Travnik	Putis	"
Prnjavor	Gradačac	Putković	"
Prnjavor	Zvornik	Putović	"
Prnjavor mali	Dervent	"	R.
Prnjavor veliki	"	"	
Proboj	Ljubuški	"	
Prohić	Srebrenica	Rabčani	Dervent
Prokop	Gradačac	Rabina	Nevesinje
Prokošević	Tuzla dolnja	Rabine	Vlasenica
Prolog	Ljubuški	Rača	Bjelina
Prolog	Livno	Rača	Vlasenica
Proniće	Foča	"	

Račanović	Srebrenica	Rahić dolnji	Brčka
Raćice	Čajnia	Rahić gornji	"
Raćić	Bihać	Rahić kiptian	"
Raćić (Osoje)	Gacko	Rahotići	Konjica
Raćići	Visoka	Raići	Vlasenica
Raćići	Foča	Raičkovići	Rogatica
Radačići	Rogatica	Rainci	Zvornik
Radanjici	Foča	Rajac	Konjica
Radauović	Fojnica	Rajčevci	Banjaluka
Radosav	Banjaluka	Rajetić	Fojnica
Radaslje	Glamoč	Rajinovci	Petrovac
Radeljevići	Fojnica	Rajska	Gradačac
Radenović	"	Rajska gornja	"
Radešina	Konjica	Rajševa	Tešanj
Radić	Gradačac	Rakelić	Priedor
Radić mali	Krupa	Rakinobrdo	Vlasenica
Radić veliki	"	Rakitnica	Sarajevo
Radića Brdo	Travnik	Rakitnica	Rogatica
Radići	Goražda	Rakimo	Mostar
Radići	Rogatica	Rakonić mahala	Fojnica
Radići	Jajce	Rakovac	Kostajnica bos.
Radići	Gradačac	Rakovac	Maglaj
Radijevići	Goražda	Rakovac	Srebrenica
Radinje	Bilek	Rakovčani	Fojnica
Radišići	Ljubinje	Rakovica	Priedor
Radjević	Rogatica	Rakovica	Sarajevo
Radjići	Jajce	Rakovica	"
Radlovići	Livno	Ralatun	Bjelina
Radmanić	Banjaluka	Ramadanovići	Visoka
Radnja dolnja	Tešanj	Ramić	Banjaluka
Radnja gornja	"	Ramić	Ključ
Radohovo	Jajce	Ramić	Gradačac
Radočići	Maglaj	Ranča turska	Srebrenica
Radojčići	Travnik	Rančić	Goražda
Radomić	Visoka	Rankovići	Ljubinje
Radošević	Srebrenica	Rankovići	Tešanj
Radošević	"	Rankovići	Travnik
Radoševići	Kladanj	Raonić	Čajnica
Radoši	Županjac	Rapače	Tuzla dolnja
Radovanović	Gradačac	Rapatnica	Gračanica
Radovei	Livno	Rapti	Trebinje
Radovlje Hadžić	Visoka	Rapti	"
Radovlje Kalić	"	Rasavač	Vakuf doljni
Radovlje Mavrović	"	Rasaveći	Sanski most
Radonić	Travnik	Rasovac	Trebinje
Ragale	Fojnica	Rast	Nevesinje

Raštan	Mostar	Hačno	Banjaluka
Rastićevo	Vakuf doljni	Ravno	Vakuf doljni
Rastici	Foča	Ravno	Ljubinje
Rastno	Fojnica	Ravnska	Kostajnica bos.
Rastoka raja	Ključ	Razboj	Banjaluka
Rastoka turska	"	Razboj	Berbir
Rastošnica	Zvornik	Razići	Konjica
Rastovača	Ljubinje	Razljevi	Gradačac
Rastovi	Fojnica	Razpotočje	Travnik
Rastuša	Tešanj	Razputnjive	Rogatica
Raščani	Županjac	Ražljevo	Bjelina
Raščevići	Mostar	Ražljevi	Gradačac
Rašeljko	Županjac	Rebrovac	Banjaluka
Raševo	Srebrenica	Rečice	Počitelj
Raševo	Vlasenica	Redčići	Konjica
Rašinovac	Petrovac	Reisović	Ključ
Raška gora	Mostar	Rekavica	Banjaluka
Raškova glavica	Glamoč	Renić	Županjac
Raškovci	Tešanj	Repinobrdo	Brčka
Raškovići	Vlasenica	Repnik	Tuzla dolnja
Rašljeva	Tuzla dolnja	Repovac	Srebrenica
Rašno	Mostar	Repovci	Konjica
Raštjani	Brčka	Repovica	"
Rat	Fojnica	Repuh	Vlasenica
Rataj	Foča	Repušović	Višegrad
Ratani	Visoka	Reput	Travnik
Ratkovac	Banjaluka	Resenovci	Livno
Ratković	Brčka	Rešetnica	Foča
Ratkovići	Srebrenica	Rešić	Višegrad
Ratkovo	Foča	Ribari	"
Ravan	Banjaluka	Ribari	Konjica
Ravanci	Fojnica	Ribić	Bihać
Ravančići	Višegrad	Ribioč	Rogatica
Ravansko	Vlasenica	Ribića	Visoka
Ravna	Tešanj	Ribnica	Tuzla dolnja
Ravna	Vakuf doljni	Ribnica	Ključ
Ravne	Visoka	Ribnik doljni	"
Ravne	Žepče	Ribnik gornji	"
Ravne dolnje	"	Ričica	Visoka
Ravne gornje	Kladanj	Ričica dolnja	Vakuf doljni
Ravne (Prevoz)	Mostar	Ričica gornja	"
Ravni	Gacko	Rid	Goražda
Ravni	Prozor	Riečica	Sarajevo
Ravnica	Kostajnica bos.	Riečica	Maglaj
Ravnice	Riečice	Riečice	Travnik

Riečice I.				
Rieka	"		Zvornik	
Rieka	Višegrad	Rubinić	Vlasenica	
Rieka	"	Ručići	Srebrenica	
Rieka	"	Ruda	Travnik	
Rieka	Travnik	Rudić	Glamoč	
Rieka	Gradačac	Rudina	Vakuf doljni	
Rieka	"	Rudina bjela	Bilek	
Rieka mala	"	Rudine	Rogatica	
Rieka stara	Sanski most	Rudine	Glamoč	
Rijeka	Foča	Rudine	Vlasenica	
Rilić	Vakuf doljni	Rudjica	Foča	
Rilji	Nevesinje	Rudište	Vlasenica	
Rimpapići	Goražda	Rudo	Čajnica	
Ripac	Bihać	Rudopolje	Gacko	
Ripci	Prozor	Ruhotina	Bjelina	
Ripna	Tešanj	Ruići	Foča	
Risovac	Petrovac	Ruiška mala	Sanski most	
Ristijevići	Vlasenica	Ruišta	Višegrad	
Rizvanović	Priedor	Rujani doljni	Livno	
Ritešić	Dervent	Rujani gornji		
Rizvići	Fojnica	Rujevica	Banjaluka	
Ročević	Zvornik	Rujička	Kostajnica bos.	
Rodić	Konjica	Rujnica	Cazin	
Rodoč	Mostar	Rujnica	Maglaj	
Rogače	Nevesinje	Runići	Travnik	
Rogačići	Sarajevo	Rumboci	Prozor	
Rogatica (Kasaba)	Rogatica	Rupnidol	Trebinje	
Rogićić	Travnik	Rusenovići	Rogatica	
Rogojevina	Bilek	Rušta	Nevesinje	
Rogolje	Berbir	Rutinović	Višegrad	
Rogovi	Bilek	Ruzići	Ljubinje	
Rogušići	Foča	Ruzević	Tešanj	
Rohće	Višegrad	Ružni dol	Bilek	
Romani	Foča			
Romanovci	Banjaluka			
Rore	Glamoč			
Rosjevići	Goražda	Sabadine	Bilek	
Roškopolje	Županjac	Sabići	Konjica	
Rošnjače	"	Saice	Rogatica	
Rotilj	Fojnica	Saitovići	Vlasenica	
Rotimlja	Stolac	Sajce	Rogatica	
Rovaši	Srebrenica	Sajković	Livno	
Rovna dolnja	Fojnica	Samarovac	Gradačac	
Rovna gornja	"	Samobor	Gacko	
Rovine	Berbir	Sandić	Brčko	
		Sandžak	...nf doljni	

S.

Sanča dolnja	Ključ	Selo dolnje	Bilek
Sanica raja	"	Selo dolnje	Konjica
Sanica turska	"	Selo dolnje	Nevesinje
Saničani	Priedor	Selo gornje	"
Sanjkara	Jajce	Semanovci	Vakuf dolnji
Sanski most	Sanski most	Semin	"
Santići	Travnik	Sendić	Višegrad
Sapna	Zvornik	Senković	Rogatica
Sarajevo	Sarajevo	Senković	Travnik
Sarajlije	Županjac	Seoce	Visoka
Sarića gaj	Bilek	Seoce	"
Sarići	Jajce	Seoce	"
Sase	Srebrenica	Seoce	Petrovac
Sasina	Sanski most	Seoce mahala	Visoka
Saševci	Vlasenica	Seoca	Goražda
Satare	Vakuf doljni	Seoci	Visoka
Savanovići	Jajce	Seoci	Travnik
Savatići	"	Seoci	Vakuf doljni
Savić	Gradačac	Seona	Tuzla dolnja
Savići	Banjaluka	Seona	Maglaj
Savići	Vakuf doljni	Seonica	Konjica
Sčenica	Bilek	Sepce	Visoka
Sebinje	Banjaluka	Serđik	Travnik
Sebiočina	Vlasenica	Seremetović	Vlasenica
Sećevoselo	Travnik	"	"
Sedlari	Ljubinje	Serići	Jajce
Seferovac	Banjaluka	Servani	Vakuf dolnji
Seferovac	Dervent	Setikovo	Višegrad
Seferovići	Vakuf doljni	Sevna	Fojnica
Selačka	Jajce	Severović	Vakuf doljni
Selaković	Fojnica	Seonica	Županjac
Selakovići	Vlasenica	Sgonjevo	Trebinje
Selići	Travnik	Sibovac	Gradačac
Selina	Bilek	Sibovi	Banjaluka
Selišće	Jajce	Sići	Tuzla dolnja
Selišta	Bilek	Siekovac	Dervent
Selišta	Foča	Sienica	Gračanica
Selišta	Bilek	Sienokosi	Travnik
Selišta	"	Sierei	Rogatica
Selište	Rogatica	Sierća	Foča
Selište	Vlasenica	Sikirić	Srebrenica
Selište	Rogatica	Sikirići	Višegrad
Seljani	Nevesinje	Sikulja turska	Tuzla dolnja
Seljani	Tuzla dolnja	Sikulje	Visoko
Seljublje	Konjica	Simić	Gradačac
Selo	Nevesinje	Simići	Banjaluka
Selo			

Sopot	Konjica	Staroglavica	Srebrenica
Sopotnica	Goražda	Staronić	Čajnica
Sopotnica	Travnik	Staroselo	Glamoč
Sopotnik	Srebrenica	Staroselo	Jajce
Soračić	Tuzla donja	Staroselo	Gradačac
Sošnje	Visoka	Stavnja	Visoka
Sotnica mala	Fojnica	Staza	Sanski most
Sotnica velika	"	Stekerovci	Glamoč
Sovići	Prozor	Stupari	Maglaj
Sovići	Ljubuški	Stupari	Vlasenica
Sovrljin	Visoka	Stuparići	Visoka
Spahići	Bihać	Stupi	Bilek
Spahići	Travnik	Stupni dol	Goražda
Sparožići	Trebinje	Stupni dol	Visoka
Spionica	Gračanica	Subašić	Vakuf doljni
Sratinska	Banjaluka	Subotica	Banjaluka
Srbotina	Foča	Sučeska	Srebrenica
Srebrenica	Srebrenica	Sučešno	Konjica
Srebrenič	Fojnica	Sudići	Goražda
Sredjane	Berbir	Sudići	"
Srdjević	Livno	Sudići	Rogatica
Sredna mahala	Vakuf doljni	Sudići	Sarajevo
Srednja	Gradačac	Sudovača	Travnik
Sreflić	Kostajnica bos.	Sudine	Fojnica
Srdić	Glamoč	Suha pravosl.	Srebrenica
Srdjani	Zupanjac	Suha turska	"
Srdjević	Banjaluka	Subača	Kostajnica bos.
Srieda	Jajce	Suhaja Hašimbega	Krupa
Srmčići	Rogatica	Suhaja Mahmud-	"
Srnica turska	Gradačac	beaga	
Srnava	"	Suhidol	Travnik
Srnova	Dervent	Suhoca	Livno
Stabandža	Krupa	Suhodol (Pilačići)	Vakuf doljni
Stanari	Tešanj	Suhopolje	Bjelina
Stanić Rieka	Gračanica	Suhopolje pravosl.	Maglaj
Stanići	Goražda	Suhopolje tursko	"
Stanići	Dervent	Sulaković	Fojnica
Staniševac	Višegrad	Sulica	Srebrenica
Stanjevo brdo	Foča	Suljaci	Vakuf doljni
Stanoevići	Stolac	Sulković	Vlasenica
Stanovi	Tešanj	Sultanović	Vakuf doljni
Stanovi	Brčka	Sultanović	"
Stara gora	Rogatica	Sultici	Konjica
Starčići	"	Sunčevnica	Vakuf doljni
Stari brod	"	Supač	Vlasenica
Starislano	Trebinje	Supčane	"

Šurjak	Kutrovi	Jajce	Hrgovac	Betjanska
"	Kukječko	Foča	Šarinci	"
"	Kutečnica	Konjica	Šaćkinorej	Mostar
"	Kutječka kralj.	Vinko	Šatrovit	Betjanska
"	Kutković	Vakuf doljni	Šatorović	Brčka
"	Kuvaca	Kanek most	Šavnik	Fojnica
"	Kuvaja	Kostajnica bos., Šepakovići	Trebinje	"
"	Kuvodan	Petrovac	Šćipe	Prozor
"	Kvetlica	Cajnica	Šeher novi	Žepče
"	Kvjetek	Gračanica	Šehovci	Šanski most
"	"	Konjica	Šehovci	Jajce
"	"	Dervent	Šehovci doljni	"
"	"	Tuzla dolija	Šehovina	Nevesinje
"	"	Foča	Šemihova	Foča
"	"	Berisl...	Šimjevina	Bilek
"	"	Fojnica	Šenakrina	Rogatica
"	"	Mostar	Šenik	Jajce
"	"	Bjelina	Ševel	Zvornik
"	"	Maglaj	Šepak srbski	"
"	"	Kostajnica bos.	Šepak turski	Gradac
"	"	Jajce	Šeperović	Rogatica
"	"	Kostajnica bos.	Šetić	Zvornik
"	"	Tuzla dolija	Šetić	Tuzla dolija
"	"	Trebinje	Šipat	Jajce
"	"	"	Šibenice	Tešanj
"	"	"	Šije	Šibenica
"	"	"	Šiljković	Cazin
"	"	Foča	Šiljkovata	Bilek
"	"	Barajevo	Šimjerina	Jajce
"	"	Vlasenica	Šimunović	Višegrad
"	"	Foča	Šip	Ljubuški
"	"	Barajevo	Šipovata	Travnik
"	"	Cajnica	Šipovik	Petrovac
"	"	Banjaluka	Šipovljani	Jajce
"	"	Vlasenica	Šipovo	"
"	"	Glamoč	Šiprage	
"	"	Rogatica	Širepei	Brčka
"	"	Bilek	Širkovei	Banjaluka
"	"	Gradačac	Šivilje	Foča
"	"	Orašje	Škaovica	Gračanica
"	"	Goražda	Škenderović	Srebrenica
"	"	Zvornik	Škulje	Travnik
"	"	Jajce	Šlimac	Prozor
"	"	Trebinje	Šlijivo	Rogatica

Šljoke	Gradačac	Tepore	Bilek
Šujegotina	Adjulage	Tesanj	Teslić-Barje
Šujegotina	Omer-	Teslić gornji	"
bega		Teslić-Gjulic	"
Šnjegotina gornja	"	Teslić-Stanojević	"
Šnjegotina srednja	"	Teslić-Vlaić	"
Šolaje	Jajce	Tesanj	"
Šovšići	Goražda	Teševio	Visoka
Špiljani	Konjica	Tetima	Tuzla dolnja
Špionica turska	Gradačac	Tetima	Bjelina
Špulje	Trebinje	Tetima-Ođžak	Dervent
Štavanj	Rogatica	Tetovo	Travnik
Štedra	Vlasenica	Ticēvo malo	Glamoč
Štitarevo dolnje	Višegrad	Ticēvo veliko	"
Štitarevo gornje	"	Ticēći	Visoka
Štitovo	Fojniča	Tihaljina	Ljubuški
Šrbci	Banjaluka	Tihomislje	Vakuf dolnji
Šrbci	Petrovac	Tihovići	Sarajevo
Šrpci doljni	Vakuf dolnji	Tikvarići	Vlasenica
Šrpci g. (Zlokuce)	"	Timarčiluk	Banjaluka
Šturić	Cazin	Tinja turska	Tuzla dolnja
Šubin	Srebrenica	Tinje	Konjica
Šuica	Livno	Tisova	Sanski most
Sukovac	Foča	Tisovac	Tešanj
Šuljei	"	Tisovei	Visoka
Šumici	Nevesinje	Tisovik	"
Šumnjaci	Glamoč	Tišina	Orašje
Šurkovac	Priedor	Tjentišta	Foča
Šurmanci	Mostar	Tjesilo	Fojniča
Šurići	Nevesinje	Tobić	Nevesinje
Šušnjar	Banjaluka	Tobut	Zvornik
Šušnjar	Dervent	Točionik	Rogatica
T.			
Tabanci	Zvornik	Todorići	Foča
Taleža	Trebinje	Todorići	Bilek
Tarcin (grab)	Sarajevo	Todorovići	Trebinje
Tarevo	Kladanj	Todorovići	Jajce
Tasovčić	Počitelj	Toholj	Stolac
Tatarbudžak	Žepče	Toholje	Cazin
Tegare	Srebrenica	Toke	Kladanj
Tekensici	Foča	Tokoljac	Foča
Teočak	Bihać	Toković	Gradačac
Teočak	Zvornik	Tolisa	Srebrenica
Tepčici	Mostar	Toljenak	Čajnica
Tepen	Vlasenica	Toljenović	Orašje

toljevići	Vlasenica	triščani	ozor
Tolović	Travnik	Trivanov dol	no
Tomašica	Banjaluka	Trmašnik	isoka
Tomići	Tomina	Trmčina	Ljubinje
Tonkovac	Sanski most	Trmošnja	Banjaluka
Topala	Jajce	Trn	"
Toplica	Vakuf dolnji	Trnavce	Višegrad
Toplik	Srebrenica	Trnavica	Nevesinje
Torić	Sarajevo	Trnaci	Bjelina
Torine	Bilek	Trnaci	Brčka
Toščanica	Travnik	Trnjane	Dervent
Tošići	Prozor	Trnjani	Priedor
Tošić	Sarajevo	Trnjani	Gradačac
Tovladić	Tuzla do'nja	Trnova	Sanski most
Trabosilje	Banjaluka	Trnova	Zvornik
Tramošnica dolnja	Čajnica	Trnova turska	"
Travnik	Gradačac	Trnovac	Travnik
Travnik	Travnik	Trnovac	Trebinje
Trbuheć	Foča	Trnovei	Visoka
Trbušnabrd	"	Trnovei	"
Trbečaj	Vakuf dolnji	Trnovei	Višegrad
Trbeuša	Sarajevo	Trnovica	Bilek
Trbeševo	Travnik	Trnovica	Trebinje
Trbežat	Goražda	Trnovo	Sarajevo
Trebičina	Počitelj	Trnovo	Rogatica
Trebijovi	Foča	Trnovo	Jajce
Trebimlja	Trebinje	Trnovo	Vlasenica
Trebinje	Ljubinje	Trojan	"
Trebiste	Trebinje	Trošanj	Foča
Treboje	Vlasenica	Trošnjevo	"
Trebova	Konjica	Trpinje	Sarajevo
Trešanica	Gradačac	Trstenci	Dervent
Trešelji	Konjica	Tršće	Visoka
Trešnica	Konjica	Trševina	Višegrad
Trešnjavica	Nevesinje	Tršić	Zvornik
Trešnjavac	Vlasenica	Trtovići	Visoka
Trešnjevice	Konjica	Trzice	Vakuf dolnji
Treštenica	Tuzla dolnja	Tržac	Cazin
Trevće	Tuzla dolnja	Trubar	Petrovac
Trge (Čoilug)	Tešanj	Trupičevina	Vlasenica
Trgovište	Vakuf dolnji	Trusina	Konjica
Tribić	Kostajnica bos.	Tubrovčić	Sarajevo
Tribistovo	Livno	Tučakov dol	Bilek
Tribovo	Ljubuški	Tudorović	Čajnica
Triešnica	Jajce	Tufekčije	Gradačac
Trijebanj	Bjelina	Tuhobić	Konjica
	Stolac	Tuključani	Kostajnica bos.

Tuli	Trebinje	Ubovsko	Ljubinje
Tulje	"	Udbina	Vlasenica
Tulović	Foča	Udovići	Foča
Tulovići	Tuzla dolnja	Udrežuje	Nevesinje
Tumare	Maglaj	Udrinjati	Vlasenice
Tumišla	Nevesinje	Udvinska	Gradačac
Tunjestala	Dervent	Ugarci	Livno
Tupačić	Goražda	Ugarci	Bilek
Tupeč (Vranja)	Čajnica	Ugljevik	Bjelina
Tupeš	"	Ugodnović	Tešanj
Tuponari	Vlasenica	Ugosko	Sarajevo
Turalići	Travnik	Ugošće	Konjica
Turalići	Vlasenica	Ukrnjica	Tešanj
Turani	Trebinje	Ukšići	Bilek
Turba	Sarajevo	Ulajuja	Bilek
Turbe	Travnik	Ulok	Nevesinje
Turia	Konjica	Uničani	Sarajevo
Turica	Trebinje	Umoljane	Konjica
Turići	Fojnica	Uništa	Livno
Turići	Travnik	Upovac	Visoka
Turija	Bihać	Uralica	Tešanj
Turija dolnja	Tuzla dolnja	Urija	Vakuf doljni
Turija gornja	"	Urišić	Srebrenica
Turjak	Višegrad	Urković	Tuzla dolnja
Turjak	Banjaluka	Uroza	"
Turkovici	Rogatica	Usina	Trebinje
Turković	Fojnica	Uskopljje	Foča
Turković	Vlasenica	Usući	Sanski most
Turmente	Trebinje	Usoreći	Sanski most
Turnići	Sanski most	Ustibar	Višegrad
Turovo	Sarajevo	Ustiprača	Rogatica
Tustamedja	Višegrad	Uatikolina	Foča
Tušan mahala	Tuzla dolnja	Ustrama	Prozor
Tušila	Konjica	Ušće	Trebinje
Tušnići	Visoka	Utice	Brčka
Tutnjevac	Bjelina	Utović	"
Tutnjevac	Gradačac	Uvjeda	Trebinje
Tuzla dolnja	Tuzla dolnja	Uvorici	Visoka
Tuzla gornja	"	Uzarić	Mostar
Tuzlani	Gradačac	Uzavnica	Višegrad
Tvrđinići	Sarajevo	Uzdo	Prozor
Tvrdoši	Trebinje	Uzriđe (Mračaj)	Vakuf doljni
Tvrtković	Višegrad	"	

U.

Varcar Vakuf
Vaganac

Ubavić

Jajce

Jajce
Petrovac

V.

Vaganac	Vaganac	Banjaluka	Velinovo selo	Brčka
"	Vaganj	Glamoč	Veljaci	Ljubuški
"	Vaganj	Jajce	Velja gora	Trebinje
"	Vajrača	Banjaluka	Velja medja	Ljubinje
"	Vakuf	"	Veljepolje	Višegrad
"	Vakuf	Brčka	Veljiluk	"
"	Vakuf	Foča	Velušće	Konjica
"	Vakuf Djivari	Petrovac	Verije	Kostajnica bos.
"	Vakuf doljni	Vakuf doljni	Vesela	Vakuf doljni
"	Vakuf goruji	"	Vesolić	Visoka
"	Vakuf Skucani	Sanski most	Vida	Gradačac
"	Valice	Vakuf doljni	Vidimlije	Glamoč
"	Valjevac	"	Vidolina	Sarajevo
"	Vančići	Vlasenica	Vidošević	Travnik
"	Vardišće	Visoka	Vidoši	Livno
"	Vardišće	Višegrad	Vidavica	Orašje
"	Vareš	Visoka	Vidovići	Livno
"	Varoš mahala	Fojnica	Vidovo selo	Glamoč
"	Varoš	Foča	Vidrić	Rogatica
"	Varoš turška	Banjaluka	Vidrička	Vakuf doljni
"	Varošište	Rogatica	Viduša	Travnik
"	Varoška rieka	Krupa	Vihovići	Mostar
"	Varošluk	Travnik	Vijačani	Baujaluka
"	Varšerale	Livno	Vijaka dolnja	Visoka
"	Varvara	Prozor	Vijaka gornja	"
"	Vast dolnja	"	Vikoč	Foča
"	Vašarovići	Ljubuški	Vihovići	"
"	Vasiljevići	Maglaj	Vilići	Vakuf doljni
"	Večeriska dolnja	Travnik	Viličevići	Vlasenica
"	Večeriska gornja	"	Viliše	Baujaluka
"	Večići	Banjaluka	Viliši	"
"	Vedropolje	Bihać	Vinac	Jajce
"	Vedropolje	Petrovac	Vinca dolnja	Rogatica
"	Vedropolje	Vakuf doljni	Vinca gornja	"
"	Vežovići	Travnik	Vinica	Bihać
"	Velagić	Ključ	Viničić	Žepče
"	Velečevac	"	Vinište	Konjica
"	Velehnići	Foča	Vinjica	Županjac
"	Velošići	Sarajevo	Vinograd	Rogatica
"	Veletovo	Višegrad	Vinska	Dervent
"	Veličani	Ljubinje	Viogor	Srebrenica
"	Veliča	Ključ	Vir	Županjac
"	Velička	Dervent	Visari	Brčka
"	Velička njiva	Vlasenica	Visić (Dračevac)	Počitelj
"	Velino selo	Bjelina	Vlajinje dolnje	Vlasenica

Visinje gorje		Vlašenica	Vlašenica	Vranjivece	Mostar	Vrelo	"
Visoka	"	Vlašinje	Jajce	Vranjina	Petrovac	Vrmac	Foca
Visoković	Travnik	Vlasovići	Travnik	Vranjska i Badunje vac)	Krupa	Vrh	Travnik
Visokovići	Visoka	-Vlaška	Bilek	Vranjska Beširović	"	Vrhpolje	Ključ
Visokovići	Foča	/Vlaška mala	Dervent	Vranjska Mošura	"	Vrhpratca	Rogatica
Višća dolnja (Požar)	Tuzla dolnja	/Vlaškovci	Kostajnica bos.	Vraňska	Bilek	Athovi	Dervent
Višća gornja		/Vlatković	Jajce	Vranograe	Krupa	Athovine	Travnik
Višegrad	Višegrad	/Vodarići	Visoka	Vranović	Gračanica	Vriča	Bilek
Viševice	Banjaluka	/Vodovica	Kostajnica bos.	Vranovići	Kladanj	Vrlja	Vakuf dolnji
Višnica	Visoka	Vodjeni	Ljubinje	Vranpotok	Gorazda	Vrlaci	Kostajnica bos.
Višnjani	Prozor	Vodjenica	Petrovac	Vratar	Rogatica	Vrlazje	Rogatica
Višnjevo	Gacko	Vodovoj	Fojnica	Vratoljović	"	Vrlikraj	Vlašenica
Višnjevo malo	Travnik	Vogošća	Sarajevo	Vratobilj	"	Vrijaj	Vakuf dolnji
Višnjevo veliko		/Voinin	Goražda	Vratković	Gacko	Vrijajevic	Tuzla dolnja
Višnjevica dolnja	Konjica	/Vojevac	Krupa	Vratio	Poča	Vrpodje	Bilek
Višnjevica gornja		/Vojici	Ključ	Vratna gora	Konjica	Vrsan	Vakuf dolnji
Višnjica	Fojnica	/Vojković	Županjac	Vratna gora	"	Vrsani	Banjaluka
Višnjica	Visoka	/Vojkovići	Sarajevo	Vrazdien	Rogatica	Vrsani	Bjelina
Višnjica	Vlašenica	/Vojškova	Berbir	Vrazić	Brčka	Vršake	Tuzla dolnja
Višnjik	Dervent	Vojvodici doljni	Jajce	Vratna gora	Gacko	Vršće	Banski most
Vitanović dolnji	Brčka	Vojvodici goraji		Vratna gora	Banjaluka	Vršće dolnja	Petrovac
Vitanović goraji	"	Volar	Kostajnica bos.	Vrbane	"	Vrtoča	"
Vitesoveći	Kostajnica bos.	Volar (Bielovrelo)		Vrbarje	Rogatica	Vrtoče	Bilac
Vitez	Travnik	/Volice	Vakuf dolnji	Vrbaška	-Berbir	Vrtoče	Vlašenica
Vitigrab	Čajnica	/Voljak	Fojnica	Vrbica	Zepčen	Vrtići	Vrska
Vitići	Vlašenica	/Voljak	Jajce	Vrbica	Livno	Vručica kat.	Tesanj
Vitina	Ljubuški	/Voljavac	Fojnica	Vrbica	Bilek	Vručica pravost.	"
Vitine	Foča	/Voljevica	Srebrenica	Vrbica dolnja	"	Vručica tor.	"
Vitinica	Zvornik	/Volujac	Trebinje	Vrbljani	Konjica	Vrudel	Vlašenica
Vitkoci (kotari)	Tešanj	/Vozuća	Maglaj	Vrbalea	Poča	Vrutel	Sarajevo
Vitković	Srebrenica	/Vrabei	Vlašenica	Vrbno dolnje	Bilek	Vučenje	Kladanj
Vitaci	Žepče	/Vrabče	Sarajevo	Vrbno gornje	"	Vučetlič	Goražda
Vitovlje	Travnik	/Vrabčići	Mostar	Vrbovac	Dervent	Vučica	Srebrenica
Vjernovići	Foča	/Vraca	Travnik	Vrbovik	Visoka	Vučija	Trebinje
Vjetrenik	Rogatica	/Vragolovi	Rogatica	Vrbovik	Nevesinje	Vučilovac	Orašje
Vlacići	Vlašenica	/Vranci	Fojnica	Vrei	Konjica	Vučkovac dolnji	Gradačac
Vladicići	Fojnica	/Vranduk	Travnik	Vrdolje	"	Vučkovac gornji	"
Vlahinja	Visoka	/Vraneši	Rogatica	Vrdl	Mostar	Vulđelič	Brčka
Vlaholje	Foča	/Vraneši	Foča	Vrelo Bosne (Puha lovlj)	Sarajevo	Vujnović	Banjaluka
Vlahović	Goražda	/Vranić	Banjaluka	Vrelo	Tešanj	Vujlijeo	Bilek
Vlahović	Višegrad	/Vranići	Travnik	Vrelo	Cazin	Vukanovljel	Vrska
Vlahović	Travnik	/Vranići	Foča	Vrelo	Županjac	Vukoljo	Brčka
Vlahovići	Sarajevo	/Vraniska	Travnik	Vrelo	Dervent	Vukičević	Jajce
Vlaka	Trebinje	/Vranja Dubrava	Bilek	Vrelo	Oradačac	Vukmanovic	Žepče
Vlakutica	Berbir	/Vranješević	Srebrenica	Vrelo	Vlašenica	Vukoselić	Foča
Vlakovići	Ljubinje			Vrelo		Vuković	Trebinje

Vukovići	Vlasenica	Zagradje raja	Ključ
Vukovija	Tuzla dolnja	Zagradje	Travnik
Vukovina	Vlasenica	Zagradje	Vlasenica
Vukovine	Maglaj	Zahrajvilić	Vakuf doljni
Vukovine	Foca	Zajaruga	Glamoč
Vukovo	Vakuf doljni	Zajerda	Visoka
Vukovsko	"	Zaklopac	Vlasenica
Vukšić	Brčka	Zakmür	Foca
Vukšići	Vlasenica	Zakoma	Rogatica
		Zakošani	Livno
	Z.	Zakutina	Bilek
Zabilje	Travnik	Zalik	Mostar
Zablaće raja	Ključ	Zalin	Krupa
Zablaće tursko	"	Zaljuće	Županjac
Zaborak	Cajnica	Zalom (Palaska)	Nevesinje
Zaboran	Nevesinje	Založje vlaško	Bihac
Zabrdjani	Konjica	Zalužani	Banjaluka
Zabrdje	Fojnica	Zalužje	Srebrenica
Zabrdje	Banjaluka	Zalužje	Nevesinje
Zabrdje	Bjelina	Zamečka	Rogatica
Zabrdje	Vlasenica	Zamrsten	Foca
Zabrdje	Konjica	Zanesenović	Vakuf doljni
Zabrežje	Rogatica	Zanožje	Višegrad
Zabrišće	Livno	Zapeča	Jajce
Zaćula	Trebinje	Zaplanik	Trebinje
Za gajevima	Rogatica	Zapolje	Srebrenica
Zaganovići	"	Zarače	Fojnica
Zaglavica	Glamoč	Zarić	Dervent
Zagaj	Travnik	Zarubovina (Zdrav)	Čajnica
Zagoni	Srebrenica	Zarudina	Foca
Zagor	Sarajevo	Zasad	Trebinje
Zagora	Bjelina	Zasada	Bilek
Zagora	Trebinje	Zasavica (Bazik)	Orašje
Zagorica	Rogatica	Zasavice	Jajce
Zagorica	Visoka	Zaselak	Zvornik
Zagorice	Konjica	Zaselje	Banjaluka
Zagoričani	Livno	Zaselje	Travnik
Zagorje	Županjac	Zaselje	"
Zagornica	Visoka	Zaseok	Livno
Zagradee	Gacko	Zaskoplje	Jajce
Zagreda	Glamoč	Zaslivje	Konjica
Zagradine	Trebinje	Zastinje	Jajce
Zagradje	Čajnica	Zastinje	Livno
Zagradje	Rogatica	Zastinje	Vakuf doljni
Zagradje	Visoka	Zaušće	Bilek
Zagradje	Višegrad	Zavajt	Foca

Zavakuf	Jajce	Zorlaci	Gorazda
Zavala	Ljubinje	Zorojevići	Mostar
Zavelim	Županjac	Zovik	Sarajevo
Zavidović	Žepče	Zovik dolni	Brčka
Zavodjani	Završe	Zovik gornji	"
Zavorište	Goražda	Zovik kalajdžia	"
Zdena	Krupa	Zrvanj doljni	Bilek
Zdolovića	Sanski most	Zrvanj gornji	Višegrad
Zebe	Vakuf doljni	Zubac	Čajnica
Zebina šuma	Livno	Zubanj	Vlasenica
Zecovi	Foča	Zubeti	Visoka
Zečići	Sanski most	Zuberevo brdo	Gradačac
Zeče	Rogatica	Zubeta	Visoka
Zelenci	Banjaluka	Zubići	Travnik
Zelenik	"	Zubovei	Banjaluka
Zelići	Jajce	Zubovići	Foča
Zelina	Vlasenica	Zudavica	Bilek
Zelinje	Srebrenica	Zuglić	Konjica
Zeljuše	Mostar	Zukić	Tuzla dolnja
Zelumići	Foča	Zukići	Konjica
Zemegresi	Rogatica	Zurkovina	Vlasenica
Zemljice	Višegrad	Zvierina	Bilek
Zenepiće	Travnik	Zviesda	Visoka
Zenica	"	Zviesde	Vakuf dolnji
Zenica gornja	"	Zvirići	Ljubuški
Zenik	Sarajevo	Zvirnača	Vakuf doljni
Zenkovići	Sanski most	Zvirovići	Ljubuški
Zgon	Ključ	Zvizza	Fojnica
Zidine	Goražda	Zvornik	Zvornik
Zidonje	Vlasenica	"	Ž.
Zilići	Travnik	Orašje	
Ziličina	Rogatica	Zabar doljni	
Zimča-Kareji	Visoka	Zabar gornji	
Zimešće	Petrovac	Zabica	Ljubinje
Zimlje	Mostar	Zabljak	Tešanj
Zimovnica	Sarajevo	Zabljak	Livno
Zlatari	Čajnica	Zabokvica hrist.	Srebrenica
Zlatari	Goražda	Zabokvica turska	"
Zlavast	Vakuf doljni	Zagre	Višegrad
Zlokici	Travnik	Žakalje	Goražda
Zlokucha	Visoka	Žakovo	Trebinje
Zlopoljac	Bihac	Žalja	Visoka
Zloselo	Vakuf doljni	Zanjevica	Gacko
Zloselo	Tuzla dolnja	Zarkovina	Tešanj
Zloselo	Zvornik	Žavljine	Jajce

Ždrieban	Zupa	Trebinje
Ždrielo	Županjac	Županjac
Ždrijevići	Župčić	Goražda
Ždrinci	Vakuf doljni	Glamoč
Ždrnja	Župica mala	"
Žedanjsko	Župica velika	Goražda
Žegalovac	Srebrenica	
Žegar	Šuželo	
Žehće	Sanski most	
Željevo	Bihać	
Željezno polje	Foča	
Žepa	"	
Žepče	Travnik	
Žeravac	Rogatica	
Žeravica	Žepče	
Ževča	Dervent	
Žeželovo	Berbir	
Žiljevo	Vlasenica	
Žilovina	Vakuf doljni	
Žirović	Fojniča	
Žitomislj	Nevesinje	
Žitovo	Bilek	
Živalem	Livno	
Živaljević	Mostar	
Živanj	Goražda	
Živčići	Visoka	
Živinice	Rogatica	
Živinice	Nevesinje	
Živinice tur.	Fojniča	
Živnice	Jajce	
Živkovopolje	Tuzla dolnja	
Živila	"	
Živovići	Dervent	
Žičci	Gradačac	
Žiebac	Foča	
Žliep	Gorazda	
Žvinje	Visoka	
Žuberin	Srebrenica	
Žulj	Višegrad	
Žulj	Trebinje	
Žuljevica mala	Nevesinje	
Žuljevica velika	Vlasenica	
Žune	Nevesinje	
Žunovi	Kostajnica bos.	
Župa	"	
	Čajnica	
	Vlasenica	
	Bilek	

BIBLIOTHECA
M. S. NOVINKA
SNIAR BI
SARAJEVO

BIBLIOTHECA
M. S. NOVINKA
SNIAR BI
SARAJEVO

ZUR KUNDE DER
BALKANHALBINSEL
INVENTARE UND BIBLIOGRAPHIEN

HERAUSGEGEBEN VON
DR. CARL PATSCH
LEITER DES BOSN.-HERCEG. INSTITUTS FÜR BALKANFORSCHUNG
IN SARAJEVO

HEFT 1:

DR. VLADIMIR ĆOROVIĆ,
MEHMED BEG KAPETANOVIĆ

MIT 3 ABBILDUNGEN

SARAJEVO, 1911
IM SELBSTVERLAGE DES INSTITUTS FÜR BALKANFORSCHUNG
BUCHDRUCKEREI RISTO J. SAVIĆ

Mehmed beg Kapetanović
KNJIŽEVNA SLIKA

NAPISAO

DR. VLADIMIR ĆOROVIĆ

SA 3 SLIKE

SARAJEVO, 1911
IZDANJE INSTITUTA ZA PROUČAVANJE BALKANA
ŠTAMPARIJA RISTE J. SAVIĆA

Sign.	
Inv. br.	

Sarajevska

II 207

0117240

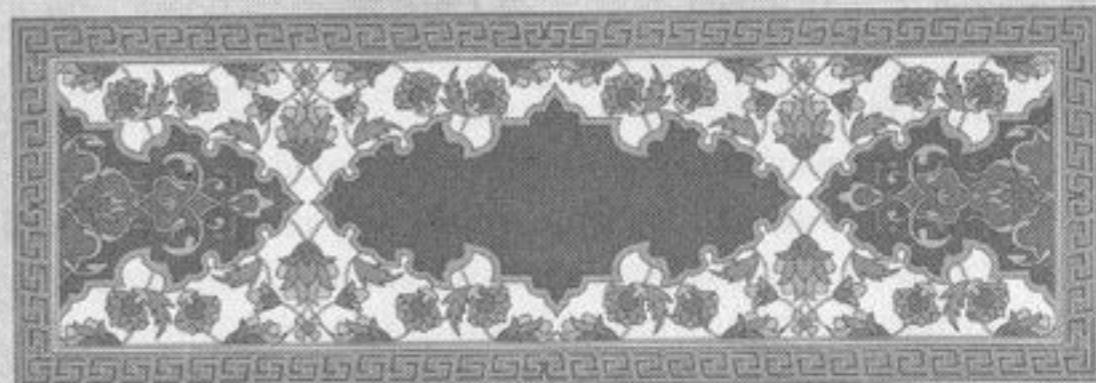
BIBL. GRADA SARAJEVA
COBISS •

MUSLIMSKA BIBLIOTEKA
BASAN KIKIC - SARAJEVO

Sign. V 994

Inv. br. 51379

886(091)

Mehmed beg Kapetanović malo je poznat našoj široj publici. Danas se već zaboravilo, da je 1887. godine mitropolit Sava Kosanović uputio njemu jednu pohvalnu stihovanu poslanicu, koja nije bolja bila od svoje sudbine¹ i da su mnogi časopisi te iste godine, kad je on izdao svoje "Narodno Blago", ponavljali njegovu bilješku, da je "ovo prva knjiga od Muhamedovca iz Bosne". Zaborav taj potpuno je razumljiv. Književni rad Kapetanovićev sastojao se, u glavnom, u radu drugoga reda: u prikupljanju narodnih umotvorina, u prevođenju s istočnih jezika i u izdavanju tuđih stvari. Ono, što je dao osim toga, stoji ispod toga; to su jedino slabi književni pokušaji i političke brošure. Prema tome njegov književni značaj i nije u književnosti.

Ono, radi čega on zасlužuje izvjesnu pažnju i po čemu ulazi u jednu širu historiju književnosti, to je u ovom: on je prvi Musliman u Bosni i Hercegovini, prema tom prvi Musliman u opšte, koji stalno piše na našem narodnom jeziku, koji ulazi u narodnu i ako anacionalnu, cisto bosansku književnost. On je, dalje, prvi Musliman, koji nastavlja Vukovu tradiciju rada, koji se oduševljava *narodnim blagom* i koji, po njegovom posrednom uzoru, počinje svoj rad te vrste. On je, najzad, jedan od onih čestih tipova bosanskih Muslimana, koji su samo Bošnjaci i Muslimani, koji osjecaju

¹ "Босанска Вила", 1887., str. 210.

samo bosanski i koji su smatrali za težak grijeh biti onim što su: ili Srbi ili Hrvati.

Mi smo uzeli, da u ovom kratkom pregledu damo jednu izrazitu književnu sliku tog pisca, koji je u našoj lokalnoj historiji igrao jednu vidnu i ako ne uvijek i mnogo simpatičnu ulogu i koji će imati jedno mjesto u historiji naše književnosti u opšte, a one u Bosni i Hercegovini naročito. Za rad nam je mnogo pomoglo to, što smo imali pri ruci sva njegova djela, pisma i rukopise, koje je njegov sin Riza beg poklonio Institutu za proučavanje Balkana s jednom pohvalnom predusretljivošću. Ovu sliku o njemu štampamo latinicom iz mnogo razloga, a glavni je taj što je on sam većinu svojih djela objavio tim pismom iako se inače služio u životu bosanskom čirilicom.

I.

Mehmed beg Kapetanović rodio se 19. decembra 1839. godine² u selu Vitini kod Ljubuškoga na starom dobru uglednih i bogatih begova Kapetanovića, muselima i kaptana ljubuških. Otac mu je bio Ali beg Kapetanović, kajmekam ljubuški, a mati iz poznate i u narodnoj pjesmi slavljenе porodice Atlagića iz Lijevna. Mekteb i ruždiju učio je sedam godina u Mostaru, gdje je dobio prve osnove za znanje istočnih jezika: turskog, arapskog i perzijskog.

Učenje svoje nastavio je poslije toga u Ljubuškom, u mnogo hvaljenog hodže Mehmed ef. Krehića. Prema ondašnjem shvaćanju ta spremna bila je ne samo dovoljna, nego i velika i on je važio za vrlo učena čovjeka.

² Njegove biografije bolje i poznatije nalaze se u "Bošnjaku" 1893. br. 16, i u "Nadi" 1896., str. 97. Samo i te su oskudne. One, na primjer, znaju samo za godinu rođenja po Hidžretu. Naše podatke za njegovu biografiju imamo iz zvanične kvalifikacione liste, gdje je glavne podatke davao on sam. I sva otstupanja, koja se nalaze u našoj biografiji, imaju svoga razloga u raznim dokumentima.

3. septembra 1862. bude imenovan besplatnim članom u medžlisu idaretu u Ljubuškom. Učestvovao je u to vrijeme u ratu protiv Crne Gore i bio je odlikovan medaljom za zasluge i valjano ponašanje. 9. decembra 1864. imenova ga Sultan kapudžibašom (odgovara činu majora), pošto se je prije toga kao član komisije uz Ahmeta Djevdžet pašu istakao svojim radom i dobio orden Medžidiye. 5. juna 1865. bi imenovan kajmekamom (prestojnikom) u Stocu, odakle ga 9. septembra 1867. premjestiše u njegovo rodno mjesto. Iste godine dobio je čin pukovnika — istabli amire.

1869. godine čini on malu pauzu. Postigavši brzo i srećno visoke činove on je sa svojom činovničkom karijerom mogao biti naročito zadovoljan. Da je imao banalne i tupe pretenzije i jedno filistarsko zadovoljstvo mirna, rahat života svojih zemljaka, on je mogao sasvim da se preda neradu i da provodi svoje dane u Ljubuškom potpuno begovski. Ali on ima ipak jedan zdraviji pogled u stvari i osjeća potrebu jednog kulturnijeg života. I što je rijetko bilo u naših ljudi, naročito rijetko u Muslimana, on se diže da podje malo u svijet, da pozna nešto više i nešto bolje od one sredine, u kojoj se dotad kretao. Te godine on ode u Trst, odатle u Italiju: u Veneciju, Padovu i Veronu, pa onda preko Tirolske i Salzburga u Beč i Peštu. Nekoliko vremena iza toga ode na Krf, u Egipat; odatle u Šmirnu, Carigrad, iz Carigrada morem u Varnu, Ruščuk, Bukurešt i onda Dunavom i Savom u Bosnu.

27. septembra 1871. premjestiše ga iz Ljubuškog ponovo u Stolac, u istom činu; odatle poslije tri godine (5. februara 1874.) u Foču. Tu nije bio zadovoljan mjestom i sredinom i nakon sedam nedjelja 30. marta 1874. bude postavljen kajmekamom u Trebinju. Ovdje se naročito sprijateljio s Vukom Vrčevićem, poznatim đakom Vukovim, austrijskim konzulom, koji ga je uputio u lektiru i koji je prvi razvio u njemu književno interesovanje.

U Trebinju je zatekla Mehmed bega Kapetanovića velika hercegovačka buna. Osjećajući svu težinu situacije i odgovornost mjesta na kome je i uviđajući nemoć turske uprave da zlo popravi, on napusti svoj položaj i ode u Sarajevo. Tu se u isto vrijeme i oženi kćerju Mustaj paše Babića. Ali došavši u Sarajevo Mehmed beg se nije povlačio iz politike, nego je tu jače nego prije i otvorenije nego prije nastojao, da utiče na javni život zemlje. Uspije mu, među ostalim, da ga 15. aprila 1876. imenovaše članom velike reformne komisije sa Hajdar efendijom na čelu, koja je imala da u zemlji provede velike reforme na osnovu note grofa Andrašija. Kad se ta komisija raspala ne mogavši ništa više da učini za umirenje zemlje, Mehmed begu je dodijeljena druga funkcija: 27. maja 1877. bude imenovan načelnikom grada Sarajeva sa mjesecnom plaćom od 1200 groša. Prirodno je bilo, da će čovjek s tolkim vezama, na tom položaju i sa živom agitacijom moći lako uspjeti da bude izabran za narodnog poslanika u turski parlament, koji se sastao u novembru te godine.

Došavši do toljkih zvanja i funkcija Mehmed beg Kapetanović, koji je važio za vrlo učena čovjeka i bio hvaljen govornik, želio je, da se digne još više. To je sve sad bilo malo za nj. On je imao širih ambicija i držao je, da ima prava da traži za sebe još veće i bolje časti u zemlji, gdje su toliki drugi lošiji od njega zauzimali bolja mjesta i imali vidnije položaje. On je za sebe želio da postane paša i mutesarif Valija bosanski. Mašar paša formalno ga predloži za taj čin, ali ga u isti mah osumnjiči kod Porte i ova odbije njegov predlog. To je, jer je stvar bila jasna, nagnalo Mehmed begu u opoziciju valiji³ i što je još gore u opoziciju Porti.

Među tim odbijanje Mehmed begovo od strane Porte nije bilo bez svog razloga. On je imao izvjesnih veza sa Au-

³ J. Koetschet: *Aus Bosniens letzter Tiirkenzeitz (Zur Kunde der Balkanhalbinsel 2)*, str. 72—73.

strijom (ima mišljenje da je čak bio austrijski čovjek),⁴ opštio je mnogo sa austrijskim konzulima; čak je još kao član turskog parlamenta pogledao na komšiju, od koga se samo nadoao pomoći. (“Odavde ne nadam se nikakvom spašenju” piše on fra Grgi Martiću iz Carigrada, “ako nam ne bude od komšije spasa, to jedino.”⁵ I oni u Carigradu, kao i valija bosanski, gledali su na nj s mnogo nepovjerenja čujući i sluteći po nešto od toga. Da je u Austriji gledao spasiteljicu⁶ i da je imao veza sa konsulatom čisto političkih potvrdivao je docnije on sam.

U onom nesređenom i mrtvom stanju za vrijeme trajanja berlinskog kongresa, kad su Muslimani osjećajući nešto teško u vazduhu počeli da se bune i kad se Hadži Lojo stavio na čelo opozicije, Mehmed beg Kapetanović ima jednu pasivnu ulogu i samo u momentu, kad se zaključivalo da se Austrija bojem dočeka, on je, koliko se zna, dokazivao uzaludnost otpora.

On je dobro video stvari i znao je situaciju. Ali, kako je onjemu postojalo uvjerenje, da je austrijski čovjek i kako su Muslimani stajali potpuno pod fanatičkim uticajem rato-bornog Hadži Loje, njegove riječi ostadoše bez utiska. Na protiv, on svojim ponašanjem izazva toliko protiv sebe sve Muslimane, da je morao da bježi iz Sarajeva. Dugo se nije znalo gdje je, – govorilo se, da je sakriven u nekom selu, da je otišao u Mostar. On je, među tim, stigao svojoj kući, odatle u Makarsku, pa je onda otišao u Vrgorac generalu Jovanoviću, da ga uvjeri o svojoj lojalnosti i da mu javi, da se Ljubušaci ne će opirati ulasku austrijske vojske.⁷

⁴ Из мемоара противопоредељка (брошура), стр. 7.

⁵ Fra Grga Martić: Zapamćenja, Zagreb 1906., str. 106.

⁶ У Архиву Института, у акту којим моли аустријско племство (19. avg. 1880).

⁷ Martin Đurđević: Memoari sa Balkana, Sarajevo 1910., str. 172.

Sumnje nema, da je on djelovao na Ljubušake, da ne ulaze u uzaludnu i štetnu borbu.

Poslije okupacije Mehmed beg Kapetanović, kao jedan od najlojalnijih elemenata, i preporučen kao takav od generala Jovanovića, ostaje neprestano na površini i zauzimlje vrlo ugledne položaje u zemljji. Pošto se je 1878. kao član deputacije, koja se je imala zahvaliti na okupaciji, vratio iz Beča i Pešte, bude 7. decembra iste godine imenovan članom gradskog vijeća sa 1200 forinti godišnje plaće. 10. aprila 1879. bi odlikovan ordenom željezne krune trećeg stepena. Te iste godine bi ponovo određen i poslat u Beč kao član deputacije, koja je imala da čestita srebreni pir caru i carici. 11. avgusta iste godine postao je počasnim vladinim savjetnikom.

11. marta 1879. govorio je dr. Klajić u austrijskoj delegaciji pri raspravi za odobrenje vanrednog kredita za okupaciju Bosne i Hercegovine jedan žestok govor protiv nove uprave u tim zemljama. Tenor toga govora bio je, da je u tim zemljama danas gore stanje nego što je bilo za turske vlade; u rješenju agrarnog pitanja nije se pošlo ni koraka naprijed, i ako se to obećavalo i prema zamašnosti njegovoj moralo početi, — šta više ministar je izjavio, da je odnošaj aga i begova isti kao i onaj između gospodara i kolona u Dalmaciji i da se s toga radi njega nema i ne treba ništa poduzimati. On je opisivao položaj kmetova teškim i crnim bojama: oni su proletari, beskućnici, patnici i čitav hrišćanski elemenat bio je samo raja sa golim životom. Austrijska politika treba sad Muslimane kao konzervativni imućni elemenat, na koji se može osloniti. Samo to je zabluda jedna. Muslimani su samo skršeni osjećajući moć Austrije, ali su njihova srca ostala otporna, nepromjenjena. „Prave pomirbe sa muamedanci barem sa ovim koljenom, ne može da bude, jer oni neće nigda nam oprostiti, da smo im vjekovnu prevlast iz

rukou oteli i da smo ravnopravnost proglašili između njih i između po njima preziranim đaurima. Na muhamedance se nasloniti, to bi značilo podupirati njihove težnje za prevlasti, značilo bi uzdržati njihove povlastice i gnjetenje raje”⁸.

Na taj Klajićev govor izišao je jedan odgovor u staroj bečkoj „Presi“ (Die Presse 1879. 115. br.) pod naslovom: „Streit-schrift eines bosnischen Begs“. Taj odgovor napisao je Mehmed beg Kapetanović, a na njemački ga je preveo član redakcije Đorđe Đurković, dobar poznavalac Bosne i njenih istaknutijih ličnosti. Članka na njemačkom nisam mogao ovdje dobiti, ali nam se sačuvaо Kapetanovićev koncept. Kapetanović prebacuje Klajiću, da nije dobro informisan o Bosni, njegova obavještenja potiču: “iz nekih posebno i jednostrano spletenih peticijah i od nekih buntovnikah”. Austrija je prilično uredila Bosnu i Hercegovinu i ne može biti sumnje o koristi njene uprave: nema više krvi, klanja, paljenja sela i varoši “u obće se nalazi veće među nama novaca i bogatstva nego je ikada bilo”. Agrarno pitanje za nj ne postoji: vlasnici zemlje imaju na nju svoje pravo i to im se ne može oteti. Povod ustancima nijesu bile neuređene agrarne prilike, nego desetine i ovčarine i drugi zulumi osmanlijski, protiv kojih su ustajali i sami Muslimani. Naši odnošaji su isto kao u Dalmaciji, Hrvatskoj, Ugarskoj, samo se tamo ne zovu oni age i kmetovi, nego grofovi, baroni i t. d. Sultan Fati Mehmed skršio je odmah u Bosni feudalni sistem i ove prilike, što su sad u zemlji, nijesu posljedice feudalizma. U Bosni ima kmetova, koji su bogatiji od aga; materijalne prilike seljaka tu su u opšte bolje nego u Dalmaciji. Muslimani su stari konzervativni elemenat; na njih se vlada može oslobiti u svako doba. Sve, što je bilo između vlade i njih, treba i može da se zaboravi.

⁸ „Obzor“ 1879. br. 61.

Mehmed beg Kapetanović ni svojom spremom ni svojim znanjem nije bio dorastao da raspravlja takva pitanja. Njemu nijesu bile jasne mnoge strane tog pitanja, ni mnoga historiska fakta poznata. Tako je, naravno, netačno i oskudno ono, što govori o feudalnom sistemu, netačan pravni odnosaj naših begova i ugarskih barona u pogledu vlasništva na zemlju, pogrešna postavka o uzrocima ustanaka. Pretjerana je i namjerno uopštena tvrdnja, da ima kmetova, koji su bogatiji od aga; u osnovi je ograničena i nerazborita paralela između bogastva Bosne i Dalmacije. Čitav članak je, u opšte, uzak i jednostran i suviše površan, da bi mogao da ubijedi i pravi utiska.

Na skoro iza toga članka izašao je u istom listu njegov drugi članak „Ein bosnischer Beg wider Stambul”.⁹ On se tu obara na pisanje turskih listova o zlom stanju u Bosni i o progonu i šikaniranju Muslimana. Sve što se tamo piše, veli on, neistinito je i potječe od nekoliko prebjeglica, koji su i u Bosni bili kao zli agitatori. Muslimanima je dobro i oni da su zadovoljni, da im u mnogom nije bilo bolje ni za tursko doba. Članak završava riječima „Mi nećemo više nipošto trpiti, da se medu nas kao prije bacaju iskre i potpaljuje vatra. Nas su dosta vodili za nos i onda nas napuštali; mi moramo gledati, da ne vjerujemo ni u što, što nije i da samo ono radimo, što se nama i svima drugima učini kao pravo i čestito”.

Mehmed beg Kapetanović bio je ambiciozan, tašt čovjek. Polagao je mnogo na činove, na titule i na počasna zvanja. I kad je toga svega za sad imao dovoljno, on traži nova odlikovanja. 29. Avgusta 1880. predao je molbu, da mu se uzme obzir na porijeklo, činove, koje je dosad imao i na njegovo lojalno osjećanje; to mu je sve trebalo radi toga, da mogne dobiti austrijsko plemstvo, titulu grofa: „da nam se austro-ugarsko viteško plemstvo s naslovom grofa ujedno podijeli-

ti premilostivo udostoji”.¹⁰ Ali ono, što je tražio, nije dobio. Carskom odlukom od 24. avgusta 1883. on je samo dobio pravo na plemićku titulu s dodatkom „od Vitine”.

29. marta 1883. imenovan je članom vakufskog povjerenstva; 16. januara članom komisije za prevodenje zakona i naredaba 31. maja 1884. članom komisije za izdavanje tapija na šumska zemljišta.

Zaslužuje da se istakne, da je te godine poklonio srpskim crkvama u Pritoci kod Bihaća i u Majkić-Japri kod Sanskog Mosta svoja zemljišta, u veličini od 3000 m², za građenje crkava, odnosno svešteničkih stanova u tim mjestima.

II.

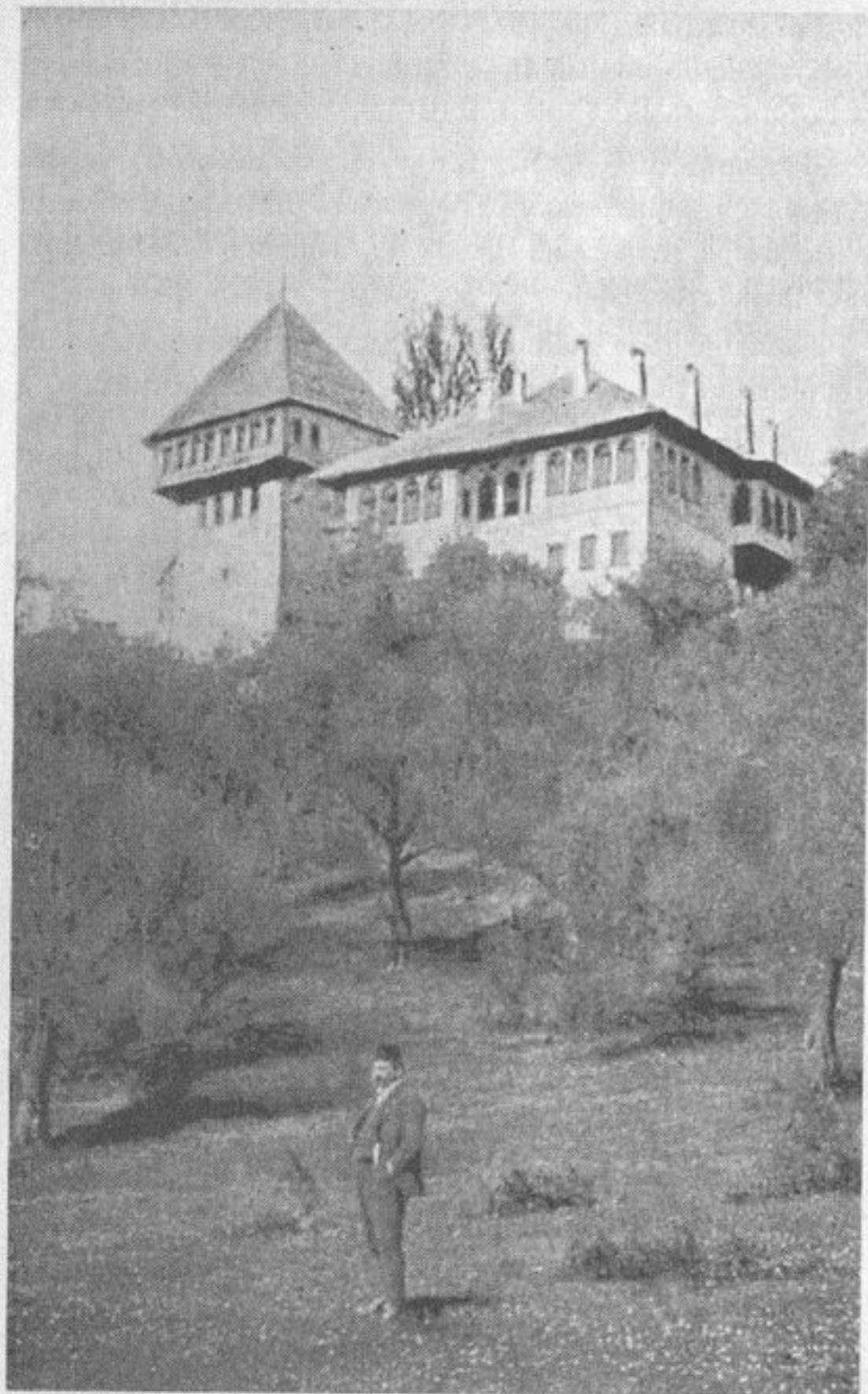
Književno interesovanje razvio je u Mehmed bega Kapetanovića vrijedni i savjesni skupljač narodnih umotvorina i običaja Vukov vučić, Vuk Vrčević. Oni su drugovali u Trebinju duže vremena, slobodno vrijeme provodili su u čitanju, u intimnoj zabavi i nema sumnje, da je Vrčević, koji je u to doba već bio u naponu rada, kušao, da i Kapetanovića dobije za takav posao, da mu ga objasni i da od njega traži pribiranje materijala ili za sebe lično ili za jedan opšti cilj.

Ima jedno vrlo zanimljivo i vrlo važno pismo Vrčevićovo upućeno Mehmed begu, koje bolje nego išta drugo ilustruje njihov odnosaj. Ono glasi:

Od mene rametli konsulbega mojemu eski dostu gospodičiću i odžakoviću Muhamed begu Kapetanoviću selam i pozdrav, a po tome: Visokopoštovani Gospodine, moj nezaboravljeni prijatelju!

⁹ Die Presse 1879. br. 153,

¹⁰ U molbi od 10. Sept. 1880.

KULA BEGOVA KAPETANOVIĆA U VITINI

Velika ti fala što me se sjeti sa svojim brackim pismom i sa slikom mojega rođaka Husein kapetana! Sa tvojim pismom opomenu me na sve ono što smo u Trebinju radili i u nevolji jedan drugoga razabirali. Ko bi zaboravio ramečki Avdage dučan, sjednice krajem vode, odivu iz Sutorine, kad si joj ti učinio ućum bez da si pogledao na šeriat ni na carski kanun, čitanje Gundulića i Gorski Vjenac i lijepi pači din? Zaista, da živim još ovoliko, tebe i tvoju iskrenu ljubav ne bih zaboravio. Krk berićat versum! Što ti odavno nijesam pisao znaš što mi je na glavi bilo u vrijeme ustanka i pri okupaciji. Zahvalujem Bogu i mome jeziku te iznijeh glavu i pošten obraz iz Trebinja, a ne platih kao jadni mostarski muftia i Murat efendija sa družinom.

Od kad se rastadosmo šta li se nije promijenilo? Kismet ili „zeman gradi po kotaru kule, zeman gradi zeman razgrajuje”. Milo mi je da si mi zdrav i raspoložen, a da si se rodio čovek nad ljudima znao sam da ćeš sretan i kao otličan i među huriće odlećeti. Tebi se muka bilo roditi, a za sreću imati u glavi ti je bilo žrcalo, a u ruci kormilo. Radujem ti se da te i naša Vlada otlikovala i poznala kao što te ja odavna poznavam i uvažavam.

Od kad sam u tekautu, živim ti kao bubreg u loju i nabavio tri-četiri oke mesa. Otresao sam se politike i diplomacije, djecu svu najbolje ponamještao, te se držim moje babe, crkve, kašike i rujnog vina. Sve mi je od ramena na više zdravo, ali od ramena na niže u batal. Sva sam zla i muke junački pobjedio, a sad se sa najvećim zlom borim, to jest sa starosti. Prošao sam 70 godina, no ipak želja je zaostala i milo mi je pogledat štогод mlado zato što naša poslovica veli „staru vuku treba mlado jagnje”, a ti si me naučio turski: „eski kurt genč kuzi istijur”.

Mene su se dakle vragovi prošli pa i ja njih, a tebe? Goniš li još onu tvoju? Znam da se tvoje anume ne bojiš, ali se

spomeni moje pitalice u *Srbadiji*, kad su pitali vuka: „bojiš li se paščadi? — ne ja, ali mi nije milo čuti kad za mnom laju”.

Za danas ovoliko a drugi put više, ako ti želiš da ti pišem piši i ti mene. Oćemo li se ikad više zagrliti? Zaista ako ti k meni ne dođeš ja k tebi ne mogu. Ti možeš a konj ti može. Kuća ti je moja, kao i srce, otvorena, psi povezani a vjera do Mitrovadne.

Zbogom moj beže i viteže! Pridrži me u tvojoj dragocjenoj ljubavi i vjeruj mi da jesam do motike sa štovanjem

Trebinje, 18./30. aprila 1881.

tvoj iskreni *Stari Vuk*.

Mehmed beg je naročito od tada zavolio narodne stvari, koje su mu i inače, kako sam veli, bile prirasle za srce. A od tih najviše je volio narodne poslovice, u kojima je vidio „našeg slavnog naroda veliku i jezgrovitu misao, kojom je mogao za vječnu potrebu sam sebi tako kratko, zgodno, lijepo i temeljno pravac stvoriti”. I počeo je da ih skuplja, bilježi, da i druge poziva na taj rad. Početkom 1883. obratio se nekolici prijatelja, da mu kupe i šalju materijala, da ga pomognu u izdanju *Narodnog blaga* svojim zbirkama.

Odziv je bio dobar sa svih strana. Prijatelji su mu kupili i slali poslovice u velikom broju, a oni, koji to nijesu mogli, gledali su da ga obodre u njegovom nastojanju. Tako mu, među ostalim, piše i fra Grgo Martić: „Tvoja je odluka krasna i za budućnost veleznamenita, ter ti se radujem i čestitam poduzetak žećeći da s njime uspješiš i podigneš književni bajrak prvi među svojom po vjeri braćom a po krvi našom da uzmu pravac i upute se u tomu radu onom stazom koja je prava i koja će jim budućnost prosvjete održati”.

Taj interes za poslovice i važnost, koju je on polagao na njih u vaspitnom pogledu, vidi se jasno u njegovom

anonimno izašlom djelu: „Risalei ahlak. Pouka o lijepom i ružnom ponašanju. U Sarajevu 1883.” Ta stvar nije originalna, nego je rađena prema nekom turskom originalu („po turskom”) i čista je pouka o pobožnosti, o štovanju, o laži, dvoličnosti oholosti, skitnji i svima vrlinama i svima porocima u opšte. Pouke te suve su, suviše direktnе i mnogo oskudne, definicije vrlina i poroka nepotpune, nezgodno popularisane. („Zavidnost je, kada koga mrzi, što drugi ima bud lijepu odjeću ili drugih krasnih stvari, ili više kakvo dostojanstvo obnaša od njega, pa želi da onaj to izgubi”; kako je, na primjer, skroz pogrešna definicija o kleveti: „I pamet i vjera uči te, da se čovjeku ne pristoji o drugom iza njegovih leđa govoriti ružnih stvari, kojih mu ne možeš u lice reći, a da ga ne uvrijediš”. To je samo ogovaranje; kleveta je drugi i gori porok). Ali ono, što je za Kapetanovića pri tom najzanimljivije to je, da je on iza svakog poučnog stava dodao po koju narodnu poslovicu, koja u najviše slučajeva više kaže, nego čitav stav.¹¹

U tom vremenu, dok je skupljao i sređivao svoju zbirku narodnih poslovica, izašla je jedna anonimna brošura u Lajpzigu: „Die Gegenwart und nächste Zukunft Bosniens”, a u „Obzoru” 1886. god. br. 12—14 kratki izvodi iz nje. Brošura ta ima, u glavnom, one iste nazore, koje i spomenuti govor Klajićev: *Muslimani su neprijatelji monarhije, anacionalni su, neradini, žive o tuđoj muci i vlada ne bi nikako trebala, da ih štiti i sprječava u iseljavanju. Pravoslavni imaju velikih mana i jedini su katolici, na koje se uprava može i mora oslobiti, naravno uz prvi uslov, da Kalaj prestane s mađarizacijom u zemlji.*

Mehmed beg Kapetanović osjetio je potrebu, da odgovori na taj napad i da uzme u obranu svoj muslimanski elemenat.

¹¹ Zanimljivo je, da je on i u privatnom životu mnogo upotrebljavao u svakoj prilici narodne poslovice i anegdote. „Босанска вила” 1910. str. 221.

Iste godine (1886.) napisao je on knjižicu: „Što misle muhamedanci u Bosni”. Počevši s Mažuranićevim stihovima: „Proklet bio tko cić vire na svojega reži brata” on piscu brošure prebacuje netoleranciju, tjesnogrudost, vjerski fanatizam. Muslimani su se pomirili s novim stanjem u zemlji, oni su prema odredbi Kur'ana „podložni i vjerni budite Bogu, svecu i starijemu od sebe” t. j. vladaru, upućeni vjerom na lojalnost. Oni nijesu takvi samo u Bosni: u Bugarskoj su u zadnjem ratu sa Srbima pokazali svoju odanost; Muslimani su i inače vjerni podanici u Rusiji, Alžиру pa i u Indiji. Oni se ne nadaju povratku turske uprave u ove zemlje; poznato je, što je god Turska zadnjih dvjesta godina izgubila, da nije više nikad dobila. Bošnjaci su svi dobri Muslimani, bolji čak od onih u Arabiji, ali se za to ipak ne odriču svoje narodnosti. Oni pamte netrpeljivost Osmanlija, sjećaju se oštirne Omer pašine i drže, da su ih đeneral Filipović i Jovanović sto puta više štedili. Muslimani su begovi, posjednici, vlastela, elemenat tradicija i konzervativizma i prema tom najzgodniji, da budu oslon vlasti. Inače sloga je opšta najbolji temelj, a ravnopravnost najači oslon. Muslimani nijesu bili isključivi, poznata je stvar da su oni priznavali i tuđe vjere i da im nijesu priječili razvoja. Muslimani su, dalje, radin elemenat, njeguju razne zanate i umjetnosti; dobri su trgovci, solidni; oni, što žive od kmetova, žive od svojih starih, naslijedenih imanja. Oni će kušati, da se i dalje razviju, a više svega polagaće od sad na školu, na široko prosvjećivanje. On, najzad, priznaje mnogo i ministru Kalaju, koji je „svojom energičnom upravom” učinio dosta za Bosnu i Hercegovinu.

Odgovor ovaj bio je, možda, potreban; u njemu je kazano mnogo istine i sa naglaskom se odgovaralo na neopravdane, denuncijatske i prozelitske napadaje, kakvih je na nas bilo više. Kapetanović je odgovorio na njih načinom, koji nijedaleko od popularne primitivnosti, ali s izvjesnim razlozima,

koji su tačni. Naravno, to u mnogom nije bilo teško s toga, što mu se protivnik stavio na jedno očigledno i hotimično krivo stanovište i što je govorio stvari, protiv kojih se buni zdrav razum i najelementarniji principi pravednosti. Samo se Kapetanovićevu odgovoru ima da zamjeri ovo: suviše je podanački, suviše neiskren. Muslimani, to je poznata stvar i nije nikakav grijeh, osjećaju za Tursku i to mnogo više, nego što je poznato. Oni su se dizali protiv sultana, pamte Omer pašu, ali su ipak bili oduševljeni podanici i vjerni sultanu do zadnjeg časa, njima je, ipak, sve tursko blisko i sve do zadnjih dana oni su uzimali živa učešća u turskim stvarima. Još 1907. i 1908. slavili su rođendan sultanov još tada išle su naše deputacije u Carigrad. Drugo je, što je primjer đenerala Filipovića, jednog grubog i silnog vojnika, najmanje zgodan, da se pokaže kao bolji od Omer paše. To je bila samo jedna hiperlojalna primjedba. Ima, dalje, i ona netačnost: da se Muslimani osjećaju kao narodnost.

Odgovor ovaj imao je neobična uspjeha. Dugo vremena donosila je „Bosnische Post” izjave mnogih uglednih Muslimana, kao Mustaj bega Begtaševića, Širbega Širbegovića, Rustan bega Alibegovića, Muhamed bega Alajbegovića, Mehmed Alibega Pašića, bega Teskeredžića, Salih bega Kopčića, Sali bega Uzeirbegovića, Ibrahim bega Bašagića i t. d., koji su se solidarisali s njim i izjavljivali mu javnu zahvalnost, što se stavio na branik Muslimana. To je obratilo na se pažnju i ministra Kalaja i donijelo mu njegovu zahvalnost. Brošura je izišla odmah i na njemačkom, najprije u „Bosnische Post”, pa odatle zasebno. Prijevod nije mnogo dobar; u glavnom je doslovan. Izostavljeni su ipak češće po neki epiteti i po neke za sadržaj neznatne rečenice (na pr. „pa koja valjati bude, moglo bi biti da bude izidanim kamenom u zgradu budućnosti naše domovine”; „ako ga tko bude slušati htjeo”; „a to je prva stvar u Kur'antu”; izostavljeni su, dalje, iz

originala na str. 4. redovi 19—20; na str. 8. redovi 8—9.; na str. 13.: 12—13, 29; na str. 14.: 7, 28-29; na str. 15.: 14—15; na str. 17.: 31; na str. 18.: 9, 13-14, na str. 19.: 16—17; 23; na str. 22.: 2—3/19, 23—25, 29; na str. 23.: 8 (kvari smisao), 13—14, 28—30). Mjesta, koja su shvaćena loše i prevedena loše nijesu rijetka. Tako, na primjer, pri nabrazanju bosanskih velikaša, koje je Omer paša prognao u Malu Aziju on je od *Tuzle* imena (*Tuzlo, e*) pravio pridjev (der Tuzlaer Adel), od Šerifije i Ali paše Stočevjča načinio je Šerifiju Stočevića. „Bolje nas je požalio i poštedio” (đen. Filipović i Jovanović) krivo je prevedeno „besser und lieber war uns”. Rečenica: „za koje ne vidimo potrebe *preporučivat joj se kao pisac brošure*” netačno je izražena: „und wir erachten es nicht für notwendig, ihr irgend etwas, wie der Verfasser der Broschüre, besonders anzuempfehlen”. Netačno je, dalje, prevedena i ova rečenica: “I kod Boga i kod suda u tri stvari smo svi jednaki: mal (imetak), džan (duša), érz (obraz, poštenje) — „Bei Gott und bei jedem Richter werden wir in drei Sachen ohne Rücksicht gleich behandelt. Man sieht nicht: auf Vermögen, Glauben, Stand”. Dalje: „preko 150 kuća svojih sela i kmetova” “von mehr als 150 Häusern auf seinen Čifluks”. To nijesu još svi slučajevi, ali su dovoljni da pokažu kako prijevod ima i većih pogrešaka.

Godinu dana poslije toga (1887.) izišlo je njegovo *Narodno Blago*, zbirka poslovica, anegdota i nekih popularnijih pjesama. On je bio srećan, što je na taj način ušao u književnost. („Ja baš lijepo i dobro znadem, veli on u predgovoru, da ja nijesam došao do toga, da bih mogao Bog zna što znamenito napisati i izdati, ali je i moja želja: da se samo na književnom polju nađem”), a publika je bila zadovoljna, da je dobila jednu novu zbirku korisnog i lijepog materijala i to skupljenog prvi put od jednog Muslimana, iz redova jednog velikog dijela našeg elementa, koji je dosad bio potpuno

pasivan u našoj književnosti. Odziv je bio neobičan. „Književna Smotra” (br. 8.) donese, da je ova zbirka „lijep pričesak” našoj narodnoj književnosti i da se „pisac pokazuje posve doraslim za taj posao”. „Bosanska Vila” (br. 1. od 1888.) donese od blagoglagoljivog Vida Vuletića neku vrstu prikaza, u kom se veli: „свакако, што је урадио брили Мехмед бег добро је урадио на дику рода и племена”. U „Viencu”, (br. 33.-34.) je Franjo Kuhač napisao duži pričak: u njemu su ove riječi; „Svrha koju je htio Kapetanović s ovom knjigom postići, plemenita je, a namisao, da se svi slože u miran rad, sretna je za narod i za znanost”. „Glas Hercegovca” (br. 26.) veli: „Knjiga je izrađena krasno: te je uprav izašla u prikladno doba kad no književnici, zanimajući se ovom strukom traže narodno blago koje je pod tim zastorom bilo zakopano u narodu”. Simpatično je pisana ocjena i u Grlovićevoj „Smotri” (br. VI.) i jedna bilješka u „Стражилову” (бр. 26.).

Osim toga bilo je i pismenih čestitaka. Sarajevska „Просвјета” donijela je pismo patrijarha Andelića, u kom se među ostalim veli: „Прибрано во и у ред приведено у књизи јесте у истини благо по народ”. Štrosmajer je otkupio 25 komada knjiga, ministar Kalaj mu je pisao: „Knjiga ova ne sadržaje jedino lijepo blago, koje se u poslovicama i pjesmama u bosanskog naroda nalazi, već je ta knjiga i blago za čitavu državu našu”. Miroslav Alačević kliče: „Fala velikome Alahu kada se i moj prijatelj Mehmed pojavio na književnome polju i pojavio tako dično i častno da prokrči stazu ostaloj braći slavenskim poturicam”. I osim toga još ih vrlo mnogo sa raznih strana.

Ali ta sva hvala više je išla pojavi knjige, nego knjizi samoj. Jer ova ima svojih velikih, svojih osnovnih mana i ono, što je u njojzi dobro, to je samo novi materijal. Mehmed beg Kapetanović bio je nevješt i vrlo komodan skupljač. On,

prije svega, nije znao šta sve ima da uđe u ovaku zbirku: on je u nju unio osim našeg narodnog blaga i prijevode arapskih i turskih poslovica, koje su tu došle „samo za pokus”, odnosno po njegovom mišljenju „jer nije ružno kada se svakojakog cvijeća u domaćoj bašći nalazi”. I donoseći to svakojako cvijeće u domaću bašču on je iznio četiri narodne pjesme, nekoliko poslovica u desetercu, prispodobnice (samo je tih stvari bilo i u prvom dijelu, u tekstu poslovica); pjesmu Jusuf bega Čengića *Abdija*; *Duvanjski arzuhal*; Jusuf bega Filipovića *Poziv na nauk*. Kad je on imao toliku volju za presađivanjem i raznovrsnošću, onda je trebao da čitavoj knjizi da drugi oblik i drugi tip, onda je mogao da je nazove, kao naši stariji pisci, *Kita cviča razlikoga* ili još bolje *Nek je svašta, a ne Narodno Blago*.

On se, dalje, nije ni malo brinuo da vidi: koje su mu poslovice nove, a koje ne, koje su već poznate i saopštene, a koje su neobjavljene ili zanimljive kao varijante. Da je bar uzeo Vukovu zbirku, da je sravni sa svojom, tu, koja je najpoznatija i najzgodnija! On, mjesto toga, orijentalski komodan, nalazi ovu rečenicu kao izvinu: „čini mi se da je veći jazuk jednu izpustiti nego i pet puta istu jednu upisati, jer su kazale stare babe:

„Od viška glava ne боли”. A da je to učinio on bi našao, da bi njegova zbarka imala biti za polovicu manja i da se u Vukovoj zbirci — da ostanemo samo pri njoj — nalaze ove njegove poslovice:

A: 5, 11, 13, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 32, 35, 37, 41, 42, 47, 48, 49, 53, 54, 61, 69, 70, 76, 77, 81. B: 1, 9, 20, 22, 23, 29, 30, 31, 36, 41, 46, 47, 48, 57, 59, 62, 63, 70, 76, 80, 84, 85, 86, 100, 103, 104, 107, 108, 116, 117, 120, 124, 125, 129, 131, 136, 139, 142, 146, 147, 150, 151, 152, 159, 162, 166, 169, 174, 179, 181, 186, 189, 190, 196, 204, 219, 226. C: 1, 9, 11, 13, 22, 30. Č: 4, 6, 8, 11, 18, 23, 28, 37, 48, 58. D: 14, 15, 17, 22,

24, 30, 34, 42, 49, 53, 55, 56, 83, 88, 103, 104, 106, 115, 116, 119, 125, 127, 131, 135, 143, 150, 153, 155, 157, 169, 182, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 207, 208, 209, 218, 219, 222, 223, 225, 231. G: 1, 6, 22, 23, 31, 43, 52, 59, 61, 62, 66, 68, 76, 80, 82, 90, 92, 99, 102, 109, 110, 114, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 137, 141, 144, 145, 152. H: 21, 26, 30, 31, 37. I: 7, 12, 13, 16, 19, 21, 22, 27, 41, 47, 67, 87, 102, 104, 106, 107, 112, 114, 116, 118, 120, 121, 125, 126. J: 3, 13, 18, 37, 38, 48, 50, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 73, 91. K: 2, 4, 6, 7, 11, 14, 19, 26, 28, 38, 47, 49, 68, 75, 76, 84, 85, 90, 91, 93, 94, 99, 116, 129, 130, 141, 146, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 165, 170, 174, 176, 189, 190, 192, 194, 195, 201, 206, 208, 213, 219, 221, 226, 227, 228, 229, 236, 239, 240, 247, 248, 251. L: 2, 11, 16, 20, 23, 32, 33, 35, 36, 42, 49, 55, 61, 66, 68, 80, 84, 87, 106, 119, 123, 125, 126, 129. M: 2, 10, 11, 12, 18, 35, 44, 53, 57, 67, 68, 73, 75, 77, 78, 84, 87, 88, 106, 110, 122, 128, 135, 143, 148. N: 6, 7, 10, 20, 21, 24, 33, 37, 38, 48, 50, 54, 55, 56, 60, 66, 67, 79, 86, 90, 94, 98, 100, 103, 106, 108, 112, 119, 131, 136, 139, 143, 149, 164, 170, 175, 177, 182, 185, 188, 189, 199, 200, 208, 209, 216, 234, 235, 239, 241, 247, 248, 252, 269, 280, 292, 314, 318, 327, 331, 340, 361, 369, 376, 377, 398, 399, 403, 405, 410, 417, 418, 419, 422, 431, 435, 436, 444, 448, 457, 458, 460, 461, 462, 463, 476, 494, 498, 501, 504, 512, 513, 524, 529, 531, 541, 545, 547, 552, 561, 571. O: 2, 3, 10, 18, 25, 26, 39, 47, 50, 52, 59, 60, 62, 72, 74, 80, 83, 86, 102, 106, 124, 142, 144, 153, 156, 164, 165, 174, 175. P: 1, 19, 20, 42, 43, 48, 52, 53, 54, 56, 58, 75, 78, 79, 84, 87, 91, 92, 93, 105, 107, 109, 118, 120, 121, 124, 126, 127, 128, 131, 137, 139, 144, 151, 156, 157, 158, 160, 163, 165, 166, 176, 180, 182, 183, 186, 187, 189, 196, 204, 208, 213, 221, 231, 234, 241, 244, 252, 254. R: 1, 2, 3, 13, 20, 27, 30, 31, 34, 36, 42, 43, 45, 47, 56, 57, 66, 69, 72, 73, 74, 77. S: 8, 11, 13, 15, 16, 27, 31, 32, 35, 38, 40, 45, 47, 60, 63, 65, 74, 75, 50, 51, 80, 83, 85, 91, 109, 120, 124, 129, 143, 149, 156, 173, 174, 177, 181, 186,

193, 203, 207, 208, 216, 218, 219, 224, 226, 237, 242, 250, 255, 267, 269, 277, 283, 285, 289, 296, 303, 304. Š: 4, 7, 8, 15, 17, 20, 32, 35, 37, 42, 49, 50, 51, 56, 57, 61, 69, 77, 79, 85, 86, 113, 114, 115, 117, 120, 126, 132. T: 1, 7, 11, 20, 24, 33, 34, 44, 47, 48, 65, 75, 77, 84, 88, 91, 94, 96, 105, 107, 120, 129, 131, 134, 135, 140, 145, 147, 155, 166, 168, 174, 188, 190, 202, 205, 213, 220, 221, 223, 230, 231, 232, 234, 238, 240, 247, 264, 269, 271, 272, 273, 283, 284, 286, 287, 297, 299, 300, 302, 312, 316, 333, 328, 329, 335, 360, 362, 363, 364. U: 1, 6, 10, 16, 28, 34, 43, 55, 59, 62, 66, 67, 71, 86, 88, 101, 107, 112, 113, 121, 122, 138, 142, 152, 159, 165, 171. V: 18, 19, 34, 36, 43, 51, 53, 54, 58, 74, 78, 82, 84, 94, 95, 96, 100, 102. Z: 2, 10, 18, 34, 42, 68, 69, 73, 79, 84, 86, 88, 90, 93, 102, 110, 113, 114, 117, 120, 122, 128, 134, 135, 137, 141, 147, 152. Ž: 5, 17, 21, 22, 29, 37, 39. **Dod.:** 2, 3, 4, 16, 21, 26, 27, 29, 33, 39, 49, 50, 60, 65, 72, 73, 74, 84, 85, 87, 91, 93, 118, 127, 131, 142, 143, 144, 146, 148, . 151, 153, 159, 170, 172, 176, 180, 190, 194, 196, 203, 207, 212, 213, 220, 227, 232, 233, 234, 241, 242, 245, 246, 247, 253, 258, 268, 272, 273, 275, 280.

On je, osim toga, ponavljao i sam sebe. U njegovoj zbirci ima velik broj dva put saopštenih poslovica: A 8—9; 11—16; 36—37; B: 31—46; Č: 48—51; B: 95— C: 2—3; J: 22—23; K: 14—19; N: 44-64; 361—379; 365—395; O: 2—106; P: 75-R: 77; N: 403— R: 10; R: 72-73; N: 292— S: 186; S: 203—250; B: 84 — S: 235; Š: 16-30; 68—94; T: 88-126; 234—247; 267—275; V: 24-40; N: 453 — V: 82; V: 78 — Z: 34; U: 18 — Z: 70; Z: 2—110, 145—146 i t. d. On je dodao na str. 347—377 naročito „Narodne popjevke kao neke poslovice u stihovima”. Od tih su gotovo sve štampane među običnim poslovicama: 1. — A 40, B 14, 15 — B 42, 19 — B 172, 23 — B 183, 24 — B 181, 25 — B — 182, 26 — B 184, 29 — B 205, 30 — B 223, 31 — B 226, 33 — C 20, 36 — C 12, 39 — Č 10, 41 — Č 28, 43 - D 21, 44 — D 31, 48 -D 44, 50 — D 59

i t. d. Sve su te poslovice, koje smo naveli, štampane i ranije isto u stihu.

Ali, ono što je pri tom još gore, mnoge Kapetanovićeve poslovice, koje je zabilježio poslije Vuka, gore su od Vukovih, nepotpunije od njegovih i prema tom još dvaput nepotrebni. Na primjer u Vuka: „Da падну кускуни с неба Вујану би се о врату објесили”, a u Kapetanovića: „Da s neba са-мар padне, мене би се кускун о врату објесили”. Vuk: „Да је мене ћело добро бити, не би Лазо на Косову погинуо”, Kapetanović: „Да је срећа на Косову била, ни кар Lazar не би погинуо”; Kapetanović je unio jednu besmislenu poslovicu: „Два лава у једном гнijезду бит не могу” за идеју, која је u Vukovom primjeru: „Два ата на једним јаслама не могу бити” mnogo jasnija.

Kapetanović je, dalje, u naše poslovice unosio turske i arapske, na njihovom jeziku: **Dod.:** 9, 42, 104, 114 i kao prijevod u tekstu naših poslovica: **N:** 296, **O:** 20, **P:** 72, **T:** 130, **Dod.:** 12, 38, 40, 107, 109, 115, 122, 123, 126, 136, 178, 179, 186, 202, 214, 221, 235, 237, 262, 265, 266, 276, 277, 279. Nije, dakle, u svojim principima izdavanja narodnih poslovica bio ni malo izmakao Jovanu Muškatiroviću, koji je taj posao radio prije sto godina.

On je, osim toga, navodio među народним poslovicама citate iz raznih pisaca, koje je читao: из Gundulića: **O:** 122, 161, **T:** 122, **U:** 72, **R:** 15; из Njeguša: **J:** 131: **Lj:** 141, **B:** 209, **C:** 19, **D:** 45, **O:** 145, 169, **V:** 37. Od njih dvojice, које је читao nekad s Vrčevićem, uzimao је najвише. Od Njeguša неке ствари i po dvaput: Nar. popj. 34, 49, 198, 307. Citira još из Mažuranića: **O:** 149. **P:** 205; из Preradovića **D:** 168, **Dod.:** 138; из Kačića: **N:** 493; из Šenoe: **T:** 120; из Stojanovića: **T:** 58; čak i из Radovana: **S:** 212; из A. Ivanovića: **Dod.:** 94, 145; из Folnegovića **T:** 63. A što je pri tom najzanimljivije: on sve te citate donosi по сjećању. Stihove из „Gorskog Vijenca” 207-214 on citira ovako:

Velikaši proklete im duše,
na komade razdrobiše carstvo
počeše se krvnički goniti;
jedan drugom vadit oči crne;
velikaši crne kukavice,
postadoše rodu izdajice.

ili Mažuranićeve:

Proklet bio tko *rad* vjere
na svojega reži brata.

Kapetanović nije bio sa svim na čisto ni s tim, šta su to narodne poslovice. Jer samo nerazumijevanjem toga ja mogu da protumačim, da je on među poslovicama, čija je glavna karakteristika gnomistički aforizam, unosio i ovake stvari:

Ili grmi il se zemlja trese
Il pucaju na Zadru topovi
Il se ori Velebit u more.

Ili:

Kad djevojci duvak podignuo
Sinu lice kao žarko sunce
A gróce kao mjesecina.

Ili:

Nije l' majka rodila junaka
Ja l' sestrica brata odgojila,
Da izide na mejdan junački
Od Novoga Cmiljanić Ilije.

Ili čitavu jednu pjesmicu od 13 stihova, **Dod. 111.** Narančno, da mu je na ovaj način, miješanjem tuđih stvari, saopštavanjem već saopštenih, unošenjem nepotrebnih, ponavljanjem istih, bilo lahko moguće sastaviti nešto preko četiri hiljade brojeva i prestavljati tako mnogom nera-

zumnom „ein imponierendes Stück jahrelanger unverdrossener Arbeit”¹²

Komentar, koji je Kapetanović često davao svojim poslovicama, nije kao što treba. Dobro je bilo, što je, kao i Vuk, uz poslovice često davao i priče, iz kojih su one postale i uopštite se, ali je bilo sasvim nepotrebno i suvišno donositi ovaka tumačenja: „Turčin dolazi od Turk, jedno posebno i glasovito pleme koje je došlo iz Male Azije u Jevropu, pa drmnulo do pod Beč” ili u drugom rodu: „Mnogi prijavljuju, da je ovu poslovicu mnogo upotrebjavao i njome se služio glasoviti ban Jelačić, te zato da njemu pripada” ili ovo tumačenje: „Među narodom se priča, kako se od svakoga zla uteći, ukloniti i manuti može, a od zle čudi nikada spasa nejmada”. Kakva je smisla imalo uz poslovicu: „Nema bolje sreće od dobre žene” donositi i ovu primjedbu: „Ja kažem, bar da jošte rečeno i lijepe i zgodne”? Šta je trebalo u dva maha pisati čitave traktate o Bogumilima i pozivati se pri tom i na Andriju Kačića i Vjekoslava Klajića, kad je mogao sve, što je o tom imalo da se kaže pri tumačenju poslovica, kazati u nekolika reda? Ili šta je trebala u P 6 ona priča o Bizmarku?

Najposlijе ni s formalne strane nije zbirka kao što treba. Kad se odlučio, da sve poslovice pogeda alfabetskim redom, onda je morao da to redanje provede pravilno, a ne da ih ispremeće onako nemarno, kao što je on činio gotovo u svakoj partiji. Kod M, da navedemo samo nekolika primjera, trebale su poslovice 88—91 doći pred broj 46; 24—37 pred 4; 108 pred 104; kod N 180—183 imale bi doći tek iza 215; 241 — 256 iza 211; 319—320 iza 334; kod O 56 pred 23; kod R 48-49 iza 61; kod U 121 — 127 pred 96; kod V 98-103 pred 70. Ne znam, dalje, zašto mu je trebalo da debelim, krupnim slovima mimo sve druge poslovice stampa ovu:

¹² H. Renner: *Durch Bosnien und die Hercegovina*, Berlin 1897. str. 68.

Tko uzme Sarajku,
Zaboravi i oca i majku.

Ali ono, što je najčudnije u svemu to je, da ni jezik Mehmed bega Kapetanovića ne vrijedi mnogo. Jedna poхvala Štrosmajerova, pisana 3. novembra 1883., kad je izišlo djelce „Risalei ahlak”, „jezik Vam je tako liep, da nemože biti liepši” ne znači gotovo ništa. Jer jezik, u kom se nalaze ovi oblici: *koj* (Ris. ahl. str. 5), *med za među*, *inter* (Ris. ahl. 7), *prianjati* (ibid.), *ozlovoljuju* (Ris. ahl. 11), *višje* (Ris. ahl. 13), *poslijednjem* (Što misle muhamedanci, str. 5), *pogriješno* (ibid.); *živu za žive* (Š. m. M. 6), *vrijedniji a vjeka* (Š. m. M. 8), *lijepše je, lijepši je* (Nar. Blago L 96, 97, 98, 99, 100), *ljeva kiša* (L 106), *cijepodlačiti* (N 273), *vrijemena* (R 6), *dijeca* (S 81), *tkaje* (T 219), *najgorja* (U 54), *u rastumačenju* (Nar. BI. 8), *nalazeća se* (ibid.), *s njim služi* (Nar. Bl. 9), nom. sing. *kćer* (Č 5 tum.), *vole mj. volove* (D 124), *težjeg* (O 44) i ovake rečenice: „da u jednom vremenu dva posla obavljat se *ne mogu*” (G 106 tum.), „je dar, na *kom se* nemože dosta *hvaliti*” (Ris. ahl. 4), „makar mu se je otac trudio i mučio za njega” (Ris. ahl. 5), „Omer paša, koji je od sultana u Bosnu za *uest tanzimat* 1849. godine opremljen bio” (Š. m. M. 8), „*Našao si* crkvu u kojoj se Bog moli (N 98) sve je manje, nego jezik koji „nemože biti *ljepši!*”¹³

¹³ Nijesam ovdje računao one pogreške, koje se nalaze štampane, ali nijesu u rukopisu. Na str. 27. Nar. Bl. ima: kada čovjek *umrije* kod kuće, u rkp. je *umre*; M 135 ima: u *plijetkoj* vodi, u rkp. je: u *plitkoj*. Neko mu je u korekturi ispravljao pogreške iz rukopisa. U I 17 on ima u rkp. *poćme*, a štampano je *poćne*; u I 18 u rkp.: jaki kao medvjed, štampano: jak kao medvjed; u rkp. Fukara *kratkije* rukava, štamp.: Fukara *kratkih* rukava. U primj.: „da ne može lasno zaspati misleći na svoju dragu” u rkp. je bilo: na svoj ideal. U rkp.: Čengijiće, štamp.: Čengića. Rukopis mu je prepisao neko drugi, a on ga je popravio. Zanimljivo je, da je u *nema* svuda umetao onaj karakteristični glas *i* koji se u nas u toj riječi čuje. pišući ga sa *j: nejma*.

Spomenućemo, najzad, da mu i u *Prispodobnicama* ima velik broj onih, koje su, po Vukovom načinu, štampane ranije u tekstu poslovica. To su sve ove: 1, 3-34, 37—44, 46-47, 49-54, 56-60, 62—69, 71—77, 79-84, 86-101, 103-104, 106-118, 120-143, 146—151, 154—159, 161 — 171, 173—199, 201—217, 220-224, 226—228, 230-248, 250—252, 254—278, 280—284, 286—291, 293-306, 308-323, 325—332, 334—344, 346, 348-372 374-375, 378, 381—385, 389, 392—416. Isti je slučaj i sa *Protivnim prispodobnicama*: 1-16, 18—41, 43. *Debele poslovice*, kojih je u rukopisu preko pedeset, nije unio sve u knjigu, ali ih ipak ima mnogo.

Abdija je vrlo popularna pjesma Fočaka Jusuf bega Čengića, spjevana 1866. godine.¹⁴ To su stihovani savjeti njegovom sinovcu Avdiji, savjeti prosti i obični, ni malo pjesnički, kazani u jednom oporom stihu i u jednom pola srpskom, a pola turskom jeziku. Evo jednog karakterističnog primjera:

Nemoj biti binamaz
Vaktom hajde na namaz
Bogu čini sve nijaz
Dosta traži Abdija.

Duvanjski arzuhal je stihovana molba, koju je 1806. godine poslao neki aga iz Duvna (iz Županjca) veziru u Travnik, da ga premjesti s četom odatle.¹⁵ I ona je u jeziku pola srpskom pola turskom u istom metru (sedmerac), sasvim prozaična, suva; jedna prosta ustihovljena tužba, koja je inače puna drastike, kao:

U dan uši tučemo
Obnoć sjeno vučemo
Opanke ne svučemo
Do sabaha gospodo.

¹⁴ F. S. Krauss: *Slavische Volksforschungen*. Leipzig 1908. str. 19 ff. nije tačan govoreći o Avdiji.

¹⁵ Prije ga je objavio u dvije varijante Otto Blau: *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler*. Leipzig 1868. str. 124—144.

Nepjesnički je isto i „Poziv Jusuf bega Filipovića na nauk”, sa strašno sakatom rimom, sa vrlo praznim i vrlo običnim mislima, koje su se mogle mnogo bolje razviti u kom prozaičnom proglašu ili knjižici.

Narodno Blago, prema tom, ima neoprostivih mana: izdavano je nekritički, nesistematski, pisano je slabim jezikom i često puta komentarisano naivnim izlaganjima. Mehmed beg Kapetanović bio je laik i njegova se nevještina opaža u svakoj prilici. Ono, što je u Narodnom Blagu dobro i što je od vrijednosti, to je novi materijal, koji se u njemu nalazi, i to novi materijal u poslovicama i pričama. Zbog njega samo ta knjiga ima svoga značaja i svoga naučnog interesa.

1888. godine izdao je Kapetanović tu knjigu ćirilicom. Istiće, da mu je to naročito milo s toga, „што је испunjена жеља и браће Срба”. To izdanje nije prosto preštampavanje prvog. On je u njemu donio još nekoliko novih poslovica, kao drugi dodatak starima. Ali među njima nalazi se i opet onih, koje su ranije objavljene: А 4 — А 25, Б 11, В 159, В I -VI, У 7 — Ј 50, Ј 4 — Ј 14, К 30, Т — 200, К 37 — К 252, Н 9 — Н 239, Н 16 — Н 485, Н 18 — Н 482, Н 21 — Н 481, Н 22 — Н 508, О 3 — О 74, О 6 — О 26, О 7 — О 59, П 16 — П 244, П 18 — П 191 (s pričom), С 10 — С 236. Ima, dalje, i opet poslovica, koje su prije saopštene u Vukovoj zbirci: Б 7, 8, 11, 13, 16, 19, 20; В 3, 4, 6; Г 6, 9; Д 1, 2, 4, 8, 9, 10, 1-2, 13, 14, 15, 21; Џ 2; Ж 1; З 4; И 3, 4, 5, 6; К 5, 10, 12, 16, 20, 25, 35, 36; Л 3, 5; М 3, 10, 11, 12; Н 2, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 22; О 3, 4, 5, 6, 7, 12; П 2, 9, 16; С 12, 22; Т 4, 6, 8; Ч 1; III 2, 3, 4. Inače u ranijim poslovicama činjene su neke ispravke: ispravljene su mnoge jezične pogreške i izostavljeni su svi citati od raznih pjesnika osim Njeguševa u Ђ 24 i Kačićeva Н 493. Ali su za to ipak ostavljeni svi prijevodi arapskih i turskih poslovica osim **Dod.** 109, 202. Iz zbirke je sad, u opšte, izostavio ove poslovice: Д 135, 235, К 133, Л 20, 74,

122, Т 275, 289, **Dod.** 98, 218, a izmijenjene su u sadržaju: Б 62, 205, Е 5, Ж 12, И 20, Ј 36, М 123, Н 389, П 184, У 95. Naziv *Prispodobnice* zamijenjen je ljepšim Primjeњачице. Prema tom, ovo bi drugo izdanje značilo, u nekoliko, napredak. Ali bolji utisak kvare silne i češće nego prije štamparske pogreške i nezgodnost u saopštavanju stihovanih poslovica. Kapetanović je neke, kao što treba, donio tako, da se odmah i vidi stih, ali je veći dio pisao u *ravan*, bez ikakvih obzira. Sravni, primjera radi: Н 128, 224, 227, 241, 269, 525, Џ 1, О 124, 125, 135, 137, П 3, 38, 46 i t. d. Ni drugo izdanje, dakle, nije u stvari mnogo, bolje od prvoga. Kapetanoviću nije mnogo pomoglo vježbanje s prvom knjigom, niti je on bio od ljudi, koji svoj komoditet narušavaju mnogo brigom za popra-vljanjem jednom već svršene stvari. Ta on se nije potudio ni da poslovice, koje je naknadno unio u prvu knjigu, umetne u prvi tekst druge, on nije htio čak ni pogrešnog reda da izmjeni! Ono, što je popravljeno, to se dalo učiniti bez mnogo napora i išlo je mahinalno: ispraviti po neku riječ i izostaviti po neku poslovicu nije teška i nije zamorna stvar. A Mehmed beg Kapetanović, izgleda, sve je više volio nego da zamara sebe i da sam sebi zadaje teže poslove. Njemu se, možda, činilo sasvim dosta što je poslovice skupio i pobilježio i poredao ma kakvim redom i laskava pohvala prvoj zbirci mogla mu je dati dovoljno razloga i dovoljno potvrde za to.

III.

1888. godine je Mehmed beg Kapetanović i propjevao. Povod za to dao mu je dolazak pokojnog nasljednika Rudolf-a i nasljednikovice Stefanije. Kapetanović je držao za nužno, da on treba tom prilikom da se stihovima oglasi i dao je jednu kratku pjesmu od dvije strofe, u kojoj je u stihove sročio običnu dobrodošlicu i unio uz to jednu ni malo srećnu i ni malo originalnu frazu:

O visoki naši gosti,
Vaše jasno sjajno lice
Obasja nam Sarajevo
Ko proljetno žarko sunce.

Drugu pjesmu napisao je povodom nenadne smrti na sljednikove kao „Jadikovku” na njegovom grobu. Pjesma je ta duga, prazna, bez jačih emocija, — jedno obično naranjanje. Ali je ipak zanimljiva radi jedne pojave: ta je u uticaju Gundulićevih stihova iz Osmana. Ista je vrsta strofa, ista rima, isti stih; dalje, isti epitet, isto često karakteristično počinjanje sa Ah, u mnogom iste slike i isti izražaj. Ponovni dokaz, koliko je intenzivna bila ona ranija lektira u Trebinju! Mi ćemo ispisati dvije-tri karakteristične strofe:

Ah žalosti čudne sada,
Tko je mogo pomisliti
Da će carskog sima mlada,
Smrt nemila ugrabiti.

Ili:

Nuto vidi božjeg čuda,
Da jedine stvari ine,
Na svetu sve i svuda
Što je bolje brže gine.

I:

Gunduliću pravo kaže
Nuto ljudi toga dara,
Da u više stvari draže,
Sve najprvo grom udara.

U „Glasniku zemaljskog muzeja” 1889. II. str. 94 — 95 objavio je on jedan mali prilog o jelenima-ljeljenima u Bosni i Hercegovini. Isti je članak izšao i na njemačkom u Wißenschaflliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina I 1893. str. 488 — 489.

1890. godine Mehmed beg Kapetanović imenovan je članom jednog školskog vijeća, koje nije u stvari niti mnogo značilo, niti mnogo radilo.

1891. pokrenuo je on politički list „Bošnjak”. Objavljujući ga on to izlaženje motiviše ovim: jedan politički list, koji će zastupati interes Muslimana u ovim zemljama potreban je, potreban tim više, što i pravoslavni i katolici imaju već takve listove. Taj novi list će „braniti naše pravo i sokolit i podučavat nas za svaki hajirli poso”. On je svjestan, da je prošlo doba od nadžaka i od handžara i da je sad vrijeme, da se radi novim oružjem, da ne bi izostali iza drugih. Mehmed beg Kapetanović, koji je to govorio s uvjerenjem, poduzeo je taj posao sa iskrenom željom da koristi svom elementu. U želji, da pri tom ne bi došao u opreku s vlašću, koja mu je dala koncesiju s uslovom „da u svaki čas može oduzeti ovu koncesiju bez naročitog naznačivanja razloga ovakove naredbe”¹⁶ i da se ne bi ogrješio ni o jednu stranu, on svom listu oduzima svaku nacionalnu boju, dići se samo tim što je Bošnjak i namjerno izbjegava sve, što bi ga označilo ili Srbinom ili Hrvatom. On je tako naročito pomagao zvanično bosanstvo, stvoreno samo s tim ciljem da razvija jedan uski, separatistički, bosanski patriotizam.

Urednik listu bio je Hilmi Muhibić. Kapetanović je bio Vlasnik i glavni pokretač. On je, uz to, davao od osnove opšti pravac listu. Kasnije ga je u tom zamjenio Jusuf beg Filipović, čovjek bez velikih skrupula, koji je „Bošnjak” snizio tako, da su gotovo bile tačne one riječi jednog drugog muslimanskog lista našeg o njemu: „da je bilo opšte mišljenje u Bosni i Hercegovini, da sve ono, što on hvali ne valja, a što kudi da je dobro”¹⁷.

¹⁶ Dekret br. 29.725/I. od 21. Aprila 1891.

¹⁷ Musavat; — Mycavat, 1910. br. 69.

1893. godine napisao je Mehmed beg Kapetanović novu brošuru: „Budućnost Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini”. Cilj je toj brošuri bio da pokaže za okupacionu upravu „kuda nas vodi ta kulturna i moćna vlast i u kakovo nas blagostanje iz dana u dan dovodi”, da dalje razbije svaku sumnju o nemogućnosti islamskog napretka i da tako uvjeri svoje jednovjernike, da oni trebaju raditi, živiti svjesno i ne pustiti život i dane da teku kako teku. Mehmed beg Kapetanović to nije znao da kaže načinom nesumnjivo hladnog čovjeka; naprotiv on se djelomice suviše ispoljavao, služio se pretjerivanjem, negdje pokornom hvalom, a u najviše slučajeva vrlo primitivnom logikom. Prirodno je, da Austro-Ugarska Monarhija poslije berlinskog kongresa, kad je postala balkanska država, nije mogla poći protiv Muslimana iz političkih razloga; ona to, među tim, pred kraj XIX. stoljeća ne bi činila ni inače. Opšta kultura toliko je jak faktor, da danas u Evropi masakriranje i progoni drugih jedino radi vjere, mogu da se dogode samo među ruskim mužićima. Da ni druge države na Balkanu, osim Austro-Ugarske, nijesu isle protiv Muslimana kao takovih, poznat je fakt svakome. Kapetanović je međutim našao, da su Muslimani „gole duše” izagnani iz Srbije i iz Nikšića. Ili bolje rečeno, taj fakat i mnogi drugi (da je u Biogradu stvoreno mjesto muftije, da u Crnoj Gori Muslimani imaju najšire privilegije) njemu su bili poznati, ali je on iz uskih razloga tražio, da prečuti pravu istinu. Potrebno je bilo upozoriti Muslimane na razboritiji način života, razvijati im energiju rada, uvoditi ih u opšti evropski život. Ali za to se nijesu morale uzimati čaršiske fraze sumnjive vrijednosti i argumenti, koji ne kažu više od onog, što treba da argumentuju. Mi znamo, da tim nije ništa dokazano, kad se reče: „na bajram i na mevlud kad drmnu topovi, nema muhamedovca, u kojega ne bi srce zaigralo od velika veselja i radosti”. Kad Kapetanović, kao dokaz slobode navodi to, a kao dokaz neslo-bode navodi, da katolici u

Srbiji nemaju toga, onda se može misliti s koliko ozbiljnosti i s koliko težine „grme” njegovi razlozi. Kako je u opšte on mogao doći na to upoređenje? Muslimana ima u Bosni 31%, to je trećina svega stanovništva, a katolika u Srbiji nema ni 2% svega! Pretjerana je i netačna tvrdnja, koja jasno ilustruje jednostranost piščevu, da su arapska djela „pravi temelj današnje sve nauke i izobrazbe”. Naivno je ovako razlaganje: „Prije nekoliko dana, kad je naša deputacija bila u Beču, te kad smo otišli posjetiti naše bosanske tabore u carsku kasarnu i kad smo vidjeli naše dične domovine junačke sinove Aliju, Muju, Petra i Pavla, gdje se dovikuju i jedan drugome kazuju od dragosti, što smo ih došli posjetiti, zaista bilo je i nama puno srce, gledajući u austro-ugarskoj prijestolnici našu milu braću i naše valjane sinove. Zato treba učiti, ne prestano nastojat, pa da su nam još prostije ruke, još velikih i velikih se časti dočepati”. Kakva je, prije svega, ta veza i, dalje, kakva je slava u tom što su naši vojnici u velikovaroškim kasarnama? Ili zar nije poznato Mehmed begu Kapetanoviću koliko je to imalo moralnih i zdravstvenih rđavih posljedica za onaj većinom nevješti dio našeg podmlatka, koji je u svojim najvrćim godinama, bez iskustva, neuk i nedreden stizao u vrtlog velikih varoši? U laskanju Mehmed beg Kapetanović ne zna mjere: Blagostanje se u zemlji diglo neobično, za duhan, veli on, „sada više dobije novaca jedno selo, nego li je prvo sva Hercegovina dobivala”.

U svom bosanstvu Mehmed beg Kapetanović je u ovoj brošuri dotjerao najdalje. On na jednom mjestu govori od riječi do riječi ovo: „Što se tiče Hrvata i Srba, to su ogranci od jugoslovenskog viteškog naroda, kao što smo i mi isto jedan ogrank, te se na prvom mjestu nalazimo. Kad ne biše na nas krivim okom gledali, kad biše nam priznali našu narodnost mogli bi i s njima sa svijem u ljubavi živjeti”. I nešto dalje: „imade neko kratko vrijeme, odkako su se naše komšije počele u dva tabora dijeliti i to po vjeri; vele rišćani,

da su Srbi, a vele katolici, da su Hrvati: ali ništa za to, to je poteklo iz nekih političkih vrela. To će samo sve vrijeme izbistriti". I ono je, doista, sve i izbistrilo, samo ne onako, kako je on mislio. Vrijeme u stvari i nije imalo šta da izbistrava; ono je samo, kad je ojačala kultura, pokazalo ono, što se vjekovima osjećalo i što je bilo čisto i jasno.

Mehmed begu Kapetanoviću se u velikoj revnosti ovdje oteo i jedan nedostojan i ružan napad na opozicione novine. Ovaj stav: „Budimo oprezni i ne dajmo se zavesti od opozicionih novina i glasila. Na svaki način rade, kako će nas okrenuti za sobom, pa da i mi budemo vlasti protivni, kao što su i oni. Koji listovi za radikalne dinare rade, treba da ih se osobito čuvamo kao najotrovnije guje” znači pored toga i jednu političku naivnu primitivnost.

Knjiga inače ima i svojih zdravih i korisnih misli i bilo bi nepravedno nespomenuti ih. One su naročito korisne i dobre za onaj dio našeg plemena, kome su namijenjene; onog plemena, koje je puno konservativizma i predrasuda mirno gledalo iz svojih londža i čardaka, kako se sve oko njega kreće i razvija, kako sve počinje da živi drugim, intenzivnijim životom, i koje se trzalo samo onda, kad bi mu dogorilo i kad ga je vrijeme davno pregazilo. Dva tri stava iz ove knjižice vrlo su dobro i jasno rečena:

„U svakome poslu treba biti, a osobito u svome odlučan, odvažan, marljiv i okretan, pa da čovjek i cijeli narod napreduje. Nikakav narod ne ostaje na onome stepenu, na kojem je nekada bio, već po mogućnosti i prama vaktu i zemanu naprijed ide. Ne treba se vazda onoga staroga načina držati, koji je nekad nešta vrijedio, već se treba krečati, kako vrijeme iziskuje.”

Ili:

„Po mome mnjenju naša budućnost najviše se osniva na našoj mladeži; ako budemo uznastojali, da našu djecu, kao što vrijeme iziskuje, naučimo i naobrazimo,

onda nam je i budućnost i sadašnjost još stalnija i sigurnija, kako se najbolje može”.

Ili:

„Treba narod podučiti, kazati mu, u kojoj vodi može biti sir, na blagostanje ga dovesti prama današnjemu zahtjevu, kazati mu, da se žuri, kreće i posluje, a ne objesiti ruke niza se, pa gledati, kuda sunce kroji, jer je to svakoga naroda prava propast”.

Knjiga je s toga imala svog uspjeha. U provinciji su je mnogo tražili, a reis-el-ulema je javno u sarajevskoj čitaonici rekao: „da je čitav sadržaj te knjižice veoma lijep i koristan nasihat”.¹⁸ Ona je piscu pomogla i inače. U aprilu te godine bude on imenovan načelnikom sarajevskim, ne bez utjecaja te knjige.

Ranije je Mehmed beg Kapetanović zabilježio narodnu pjesmu *Boj pod Banjom Lukom godine 1737*. Ali je nije samo zabilježio, nego je i dopunio „crpeći podatke iz turske povijesti”. Svoje stihove i dopune vješto je unio u pjesmu i ona nije loša, i ako se, naravno, takav način izdavanja narodnih pjesama ne može nikako odobriti.

Iza toga je dopunio i zasebno izdao Čengićeva *Avdiju*, (1894.), koga je ranije štampao u svom *Narodnom Blagu*. On je raniji tekst početverostručio, dobio je 183 kitice iz ranijih 43. I nije samo dodavao, nego je, u nekoliko, i mijenjao stihove Čengićeve. Na primjer:

Čengić	Kapetanović
Terč ne čini sunneta,	Ne ostavljam sunneta
U musafu ammeta,	Jera ti je grehota,
Velika je ljepota	Velika je ljepota,
Turčin biti Avdija.	Turčin biti Avdija.

¹⁸ „Bošnjak” 1893. br. 16.

Prošle vakte naklanjaj,
Od grijeha bjež' u kraj:
Svom se bogu priklanjaj
Neš' se kajat Avdija.

Prošle vakte naklanjaj,
Od grijeha bjež u kraj,
Probudi se, ne spavaj,
Dok je vr'jeme Avdija.

Ove probe ujedno pokazuju i opšti karakter pjesme, koja se mnogo čitala među Muslimanima.¹⁹

1896. godine izdao je Mehmed beg Kapetanović prvu svesku svog *Istočnog Blaga*. To je učinio, kako veli s toga, „da se jugoslovenski svijet bar u nekoliko upozna sa istočnom književnosti”. I tu su samo poslovice, ona vrsta književnog roda, koju je on najviše volio i njegovao.

Samo ja ne razumijem zašto je Kapetanović uz mnoge poslovice davao i njihov arapsko-turski tekst, u njihovom pismu, i u latinskoj transkripciji, dakle dvostruko, kao u: 7, 12, 19, 36, 45, 47, 54, 58, 62, 63, 78, 86, 111, 112 i t. d. To ne razumijem za to, jer je veći dio drugih poslovica dat samo u prijevodu, i to poslovica, koje nijesu ništa manje pametne i zgodne.

On je, osim toga, u ovo *Istočno Blago* unio i mnogo naših narodnih poslovica i po negdje je to i označavao. Tih poslovica ima više: 3, 43, 87, 125, 228, 241, 298, 304, 382, 497, 551, 560, 578, 649, 743, 777, 782, 863, 886, 891, 896, 912, 930, 941, 952, 976, 1105, 1144, 1147, 1369, 1521, 1526, 1561, 1608, 1649, 1897, 1903, 2013, 2072, 2181, 2285, 2325, 2377, 2378, 2494, 2546, 2623, 2728, 2808, 2820, 2887, 2890, 2927, 2930, 3040, 3117, 3136, 3199, 3266, 3362, 3394, 3465, 3481, 3495, 3551, 3569, 3573, 3617, 3962, 3969, 4001, 4076, 4078, 4199, 4258, 4345, 4374. Njih se, dalje, mnogo nalazi i u dodatku, koji nosi naslov „Posebna kitica oslovica”, u kom su one od najpopularnijih poslovica, štop se počinju sa ko. To

¹⁹ Od *Avdije* je veli se u „Beharu” IV. str. 79. izišlo više izdanja, ali se ne navodi nijedno osim Buhvaldova 1903. Ja ih nijesam mogao da nadem.

su: 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 68, 69, 70, 73, 76, 78, 79, 80. Tijem je, naravno, i opet pokazao kako ne zna tačno granica poslu, koji radi i svoju nemarnost, da svoj rad jače kontroliše.

Ima i ovdje, kao i u *Narodnom Blagu*, mnogo poslovnica kazanih po dva tri puta i u dva u tri odsjeka. O hatu je poslovica na str. 2, a o konju na 100; o blagu zasebno na str. 4, o bogastvu i blagu opet na str. 5 — 6 zasebno; o borbi s lavom na str. 11. napose, a o lavu napose na str. 107; o hrsuzu na str. 81, o kradljivcu na str. 102, a o lopovu na str. 116; o dosadi na str. 62, a o „dugočasju” na str. 66. Ima, da kao i ovdje ne navodimo sve primjere, istih poslovica ili potpuno sličnih više: 132-135, 172—178, 222-768, 252-254—262, 341—490, 956-1122, 1150-1163, 1037-1050, 1215—1219, 1175-1370, 1299—1303, 234—1347, 232—1350, 1447-1477, 1829—1830, 27—1913, 1956-3466, 1750—1965, 629—2026. Ima i mnogo poslovica, koje nikako ne spadaju onamo, gdje ih je on stavio. Primjera radi navodim samo ove: 591, 609, 629, 809, 811, 812, 8.14, 815, 816, 827, 982, 1074, 1632, 1648, 1649, 1676, 1699, 1861, 1949, 1959.

Osim toga neka tumačenja Kapetanovićevo toliko su nespretna i naivna da često govore obratno od onog, što treba da protumače. Uz rečenicu: „Čovjek snuje, a Bog odlučuje” dodoa je on ovu primjedbu: „Ovome slično reče naš narod: „Ti se pomozi i Bog će te pomoći”. Kakve veze imaju ove dvije rečenice? U čemu im je sličnost? Uz poslovicu: „Gori je naučan nego bijesan” dodoa je ovo tumačenje: „Ko nauči piti, lolati se, gori je nego bijesan.” Za to reče naš narod: „Nauka zla muka, a oduka još gora” Uz rečenicu: „Mala vojska — znak pobjede” on umije: „Zato veli crnogorski vladika Petar Njeguš u „Vijencu”: „mala ruka — mala je i snaga”. Uz rečenicu: „Ko se nevolji opre, pa ne zagazi u ono, što

je nepristojno, najviši je junak” ima: „Ovome slično dolazi u našoj narodnoj pjesmi: Nevolja je natjerala Marka krasti konje, ići u hajduke”.

Do godinu dana iza ove knjige, 1897., izišla je druga sveška *Istočnog Blaga*. To je jedan šaren zbornik, u kome ima svašta i po sadržaju i po vrijednosti. Mehmed beg Kapetanović volio je to šarenilo i držao je, da mu to ne škodi djelu. „Ko što begeniše, neka ono i čita”. Zaboravio je, međutim, da u *Istočnom Blagu* ne može biti mjesta našim stvarima, koje nijesu otuda i da to šarenilo mnogo znači i oskudicu jačeg kritičkog duha.

U prvom dijelu knjige, na str. 1—58., nalaze se razne direktnе suve, praktične pouke, kakve je u nas nekad davao Dositej, o radu i kretanju, o domovini, o savjeti, savjeti očevi sinu, savjeti Platonovi Aleksandru, savjeti mudrih ljudi, o ženskim dužnostima, o ponašanju, o gostima i slične stvari. Stvari su, većinom, prevedene prozom, ali ima nekih mesta, koja je Kapetanović, na štetu svoju i piščevu, prevodio u stilu, kao što su ovi:

Ovog svjcta treba radit,
Koji želi mirno proć,
Sa kretanjem mir je skopčan (!!!)
Al niš' po njem ne će doč!

Ili ovakvi savjeti:

Što ne možeš dobro sažvakati
Nemoj ono u stomak kljukati.

Ili:

Čistoća je svemu zdravlju glava (!)
Mudrih ljudi to je riječ prava.

Koliko su pri tom bolji i književniji i oni izlišniji Zapis Ljubomira Nenadovića!

Dalje, na str. 58—161, izdane su poučne i šaljive priče, anegdote, crtice. Naravno, i to bez mnogo kritike. Tu se, prije svega, nalaze mnoge stvari, koje nijesu ni priče ni dosjetke: „Dobar prijatelj bolji je od carske hazne”, „Bagdatski halifi i književnost”, „Osmanlijski pjesnici”, „O igri šaha”, „Od dobre žene nema ništa bolje”, „Arapski velikan i najljepše djevojke”, „Žene i perzijski pisac”. Tu ima, dalje, naših priča, iz naših krajeva, o našim ljudima: „Hamza begov pozdrav”, „Čuvajući obraz izgubi obraz”, „Seljak i Ali paša”, (ta je ista priča saopštена u prvoj knjizi *Istočnog Blaga* uz 529. poslovnicu), „Bošnjak i turski jezik”, „Priča od Bušatlije”, Vlah i Ciganin”. „Beg bez djece”. Grčke su: „Sokrat i zlikovac”, „Digen i nauka”. Nijesu nikako istočne, niti narodne ove priče: „Đak pri ispitu”, „Udovica i hećim”, „Talijanski kralj i dvorski savjetnik”, „Seljak i žena”, nego su to opšte i česte dosjetke iz šaljivih listova.

Na str. 163—203 nalaze se razne *basne*, koje on identificuje sa *bajkama*. U njima ima mnogo varijanata potpuno nepotrebnih. Mi ćemo spomenuti one, čiji se prototip nalazi mnogo bolje u poznatoj i popularnoj Vrčevićevoj zbirci: „Vuk i jarad”, „Zecovi i žabe”, „Magarac i pjesnik”, „Divokoza i trs”, „Magarac i svadba”, „Stara lisica i lisičad”, „Mušica i vo”, „Dvije žabe”, „Golub i jastrijeb”, „Vuk i lisica”. Nijesu nikako basne i ne spadaju u ovu grupu ove priče: „Dva seljaka i ptica”, „Međed i dva lovca”, „Nasredin hodža i magarac”, „Za što konji najbolje služe”, „Riba i gost”.

U njegovim tim pričama stil je često puta vrlo slab i bez mnogo logike. Na primjer: „priustio je dragovoljno prije sto svome mlađem bratu Harun el Rešidu i sasma se odrekoao ovoga svijeta, te mu je bio običaj velika pobožnost — i sa svojim nekim ponašanjem više puta je činio kao neke ludorije” (str. 58); „a istoga seljaka povede sa sobom, te ga u svome dvoru postavi od prvih dostojanstvenika” (str. 61);

„Šta će iskati od boga, a da se u tome još nešta lijepa nalazi?” (str. 65). U ovoj rečenici: „kada bi sakupio veliki divan, da bi se tada u carskom dvoru prosto taj čilim, pa kako je bio okičen i našaran usred crne zime, onda bi se činilo, kao da je osvanulo bujno premaljeće”, pogreška je, kao što se vidi, u tom što je „usred crne zime” došlo na vrlo nezgodno mjesto. A to je dovoljno karakterističan primjer za dokaz, kako je Kapetanović oskudjevalo u osjećanju stila.

Najposlijе i dvije druge primjedbe. U basni „Vuk, gaza-
la i lav” Kapetanović je našao za pametno, da mu gazela u
času svoje najveće opasnosti „reče četiri stiha” u narodnom
desetercu. Naravno, da je to jedna nepotrebna neozbiljnost.
Druga je, da u anegdoti „Perzijski car i seljak”, koja, kao i sve
te historijske anegdote, treba da ima bar izvjesne mogućno-
sti za vjerovanje, dolazi i to mjesto kako perzijski car ide u
lov, „zamakne u širine ravnih azijatskih pustara” i „zabasa u
daljinu ogromne Sahare!” Ili da to nije slabost Kapetanovi-
ćeva u geografiji?

Iza svega toga dolaze dva sitnija priloga: „Prevod iz Đuli-
stana Šejhi Sadije”, nekoliko moralno praktičnih sentencija i
savjeta i „Bogastvo arapskog jezika” neizrađen, površno sa-
stavljen članak s jedva nekoliko primjera.

Zaboravljujući, šta je bio cilj ove njegove knjige ili nesvje-
stan toga, Mehmed beg Kapetanović izdaje tu i jedan prilog
„O bogastvu našega jezika”. Prilog taj bio bi leksikografski
vrlo koristan, da je on tu dao i potrebna tumačenja raznim
rijećima i nazivima, kao: utitoriti očima, vjetriti očima, vr-
poriti očima, drljav (naziv za oko), abraš konj, blutan, bre-
zan, čapraz, čipo, čukeljan, jasikaš, simil i t. d. razni nazivi
za konje; baljan, bročeta, ćadonja, dekonja, misonja, zelota i
t. d. za volove; bilova, cigulja, dunova, kimova, šundova i dr.
za krave i razna druga imena. Ovako je sad taj spisak samo
polovne vrijednosti, koristan u toliko, što daje sve te nazive,
da po njima može drugi tražiti značenja.

Zanimljiv je članak „O našijem pjesnicima i književni-
cima”. On, istina, počinje jednom netačnošću: „Kao što je
poznato, mal ne sve su junačke narodne pjesme u Bosni i
Hercegovini, koje se i danas uz gusle pjevaju, potekle samo
od muhamedanskog elementa”, i tim kvari prvi utisak. Ali je
nastavak dobar i koristan. Tu se prvi put govori o *ilahijama*
i *kasidama*, o pjesmama derviškim, koje su bile sastavljene
na srpskom jeziku, o pjesmama, koje su široj publici nemu-
slimanskoj, naročito onoj van Bosne i Hercegovine bile vrlo
malo poznate. Pjesme su te tipično derviške, sa pobožnim
sadržajem, sa po malo proricanja i sa moralnim i praktičnim
poukama. Jednu od njih mi smo poznali ranije: to je pjesma
Avdija od Jusuf bega Čengića; neke se donose i ovdje. Od
derviša *Ilhamije*, koji je zadavljen u Travniku, savremenika
srpskog ustanka, ima jedna pjesma, kojom sokoli bosanske
Muslimane za borbu sa srpskim ustanicima: Turci kad se
spreme, Bosanci, Anadolci, Rumelijoti, Arnauti, Arapi biće
svašta od Vlaha; Rusi daju Srbima pomoći, s toga treba dati
„Krmu” od svakud indata, pa nek se Moskov više ne nada
dobru; potrebno je osim toga paziti i na Nijemce kod Broda,
Dervente i Save. Stalan je refren te u vrlo sakate stihove sro-
čene pjesme: „Allah, Allah, što će bit od vlaha”. Kao primjer
stiha evo jedne strofe:

Vjetar duše, jabuke miruše,
Čudne muke od Srbove duše,
Ako dođe Turčin iz Kladuše,
Allah, Allah, što će bit od vlaha.

Derviški savjet Omer efendije Hume iz Mostara ima či-
sto pobožne savjete, kao ovaj:

Dobar poso ti počimaj bismillom,
Bog će tebi kolaj dati istinom.

Ili:

Kud god hodiš ti spominji sve Boga
Nema nikad ništa ljepše od toga.

Ili:

Muhamedu ti salavat donosi,
Jer salavat sve grijeha odnosi.

Stih tog pjesnika, koji je radio šezdesetih i sedamdesetih godina, nije loš. Naprotiv. On ima dobro osjećanje ritma i jedan nebanalan oblik. Sadržina je bez dubljeg supstrakta. Ilhamijina kasida *Slava derviša* je pohvala njima i upućivanje na njih (Ko ne pita i svog šeha ne sluša, široko mu, nek se dobro okuša!); druga, u kojoj su savjeti refren isto upućuje na šehe, derviše: „Drž se dobro šeha svog”. Zanimljivo je u tog derviša, da mu je u pet saopštenih pjesama u svakoj drugi stih: u jednoj deseterac, u drugoj deseterac izmiješan sa jedanaestercem ($- \cup - \cup - \cup - \cup - \cup \cup$), u trećoj sedmerac ($- \cup - \cup - \cup \cup$), u četvrtoj osmerac sa refrenom u sedmercu (ta upućuje derviše na molitvu, a druge na poštovanje derviša), a u petoj je osmerac sa sedmercem. U svakoj od njih ima po koji stih sa manje ili više slogova. U petoj Ilhamijinoj pjesmi najviše je miješanja turcizama. Isto su tako metrički raznovrsne i Šejh Širine pjesme. Jedna mu je od njih čisto tumačenje derviškog poziva:

Ako hoćeš derviš bit
Valja srce očistit,
Po zlu putu ne hodit
La llahe ilallah.

Druga je pouka za pravovjerne, a treća za derviše. Ilahija nepoznatog pjesnika, koju je Kapetanović donio na str. 236, nije ništa drugo nego varijanta zadnje Šejh Širine ilahije. To se da viditi iz ovog sravnjivanja:

Anonim

Od grijeha vazda bježi,
Pravo radi, a ne laži,
Pravog puta ti se drži,

Šejh Sira

Od grijeha vazda bježi
Pravog puta ti se drži,
Da te vatra ne oprži,

Subhan Allah, sultan Allah, Subhan Allah, sultan Allah,
Her der-lere derman Allah. Her dertlere derman Allah.

Najstariji od svih tih derviša je Kaimija iz XVIII. stoljeća. On ima uz pouke i preporuku za putovanje, a osim toga i nešto političkog proricanja, naročito protiv Crne Gore. Sve, naravno, u jednom sakatom stihu u najsuvljoj i ni malo pjesničkoj vrsti saopštavanja.

Iza toga dolaze „Za krave tri molitve” ispisane iz jedne knjige. One pokazuju trag ritmičkog slaganja. Poslije dolaze dvije pjesmice, u kojima se u svim značenjima daju riječi: *duga* i *gori*. Onda dvije “narodne pjesme”, od kojih to nije nijedna.

Prva: „Naći će se rani lijeka, ali osta ima vjeka” sva je rimovana i nesumnjivo je umjetna, ali ne i umjetnička; druga pokazuje, da je i tu neko kušao svoju ni malo srećnu verifikatorsku vještinu. Poslije svega toga dolazi pjesma Ibre Gorušanina iz Livna, „koju je spjevao 1883. godine prikazujući svoju parnicu, koju je imao sa svojim tetkama pred sudom”, i to pjesma stihovana sa nekoliko stotina redi! Ima tu, dalje, i pjesma o Hifzi begu Džumišiću, „koji je poginuo kod Rače 1292. ili 1876. godine, bijući se sa Srbima za svoju domovinu”, ali ne u narodnom desetercu i u obliku narodnih pjesama, nego u neriminovanom osmercu.

Poslije toga dolazi veliki broj stihova Mehmed bega Kapetanovića u rodu poznatih zapisa Ljubomira Nenadovića pod naslovom „Stihovi deseterci kao poslovice”. To su suve, svakidanje pouke u stihovima jedva sročenim. Ima ih nekoliko i u prostom narodnom desetercu. Mi ćemo ogledati dati dva tri primjera:

Ko ni za šta svoju braću ljuti
Nek ne plače kada mu se smuti.
Kad je narod pokvarene čudi,
Ništa gore, vele pravi ljudi.

Gatalicam ne moj vjerovati:
Sreću kažu, ko im dobro plati;
To su žene upravo bez duše,
Po temelju koje vjeru ruše.

Isto su tako suvi i nevješti i „Stihovi osmerci kao posloviće”. Među njima ima kao prepjev s turskog nekoliko stihova Derviš-paše Hercegovca.

Prema pitalicama Vuka Vrčevića dao je i Mehmed beg Kapetanović ovdje nekoliko pitalica narodnih i prevedenih među kojima ima vrlo dobrih. Samo za razliku od Vrčevićih, kojih ima svake vrste, ove su sve poučne, moralne, čisto pedagoške. Imaju samo nekolike (o novinarskoj laži, o lisičinoj želji, o vraninom судu ljepote, o psu, dvije tri Nasradinove rečenice), koje po sadržaju ne bi išle ovamo. Velik dio ovih pitalica radi o grčkim filozofima; te stvari mogao je Kapetanović da ima u izobilju iz istočnih vrela.

Iza pitalica dolazi jedan manji koristan prilog: „Prava i iskrivljena imena Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini”. Poslije toga su narodne zagonetke i iza njih na kraju jedna dosjetljiva računska zagonetka Murat reisova i jedna umjetna stihovana od Mehmed begova sina Riza bega.

U „Glasniku Zemaljskog Muzeja”, VI, 1894., na str. 195—197, saopštio je Mehmed beg Kapetanović svoj članak „Carski zet, veliki vezir Rustam paša” kao odlomak iz svog *Istočnog Blaga*. To se sve, s dvije tri male izmjene u tekstu, nalazi u drugoj knjizi *Istočnog Blaga*, na str. 72—76. Ali je, osim toga, on tu dodao i jednu bilješku, kao komentar, koja je suvišna i pogrešna. Iz toga, što turski historičari navode za neke paše, da je Hrvat, a za neke da je Bošnjak, a Srbe ne spominju on izvodi ovo: 1. Hrvati su baška, a Bošnjaci baška i 2. Srpstvo je: skopčano s vjerom, „jer da nije toga, za što da ne bi turska istorija nazivala Srbe kao i Hrvate ili Bošnjake”. Mehmed beg Kapetanović je, to znamo, bio Bošnjak i znao

samo za bošnjačku narodnost. On je u tom bio dosljedan i gotovo nepristupačan drugom razlogu ili uvjerenju. On nije mogao da misli, da turski historičari za tu oznaku, prije svega, ne mogu biti kompetentni. Oni u Carigradu, Solunu ili ma gdje drugo mogu imati dobre vijesti o kretanju vojske, o sudbini velikog vezira i t. d., ali ne mogu biti za nas nikad odlučan autoritet za određivanje nacionalnih problema. Drugo, za njih su Bošnjaci, koji su bili Muslimani ili u djetinjstvu prešli na Islam, mogli da označavaju ljudi iz Bosne, kao Rumelijoti ljudi iz Rumelije, Anadolci iz Anadolije i t. d. Treće, oni nijesu uvijek pouzdani. Za mene ne znači ništa drugo, nego nedovoljno, označavanje, kad se tamo navede, da je Mehmed paša Sokolović Bošnjak, on, kome je brat bio srpski patrijarh i koji je svjestan svog porijekla obnovio srpsku patrijaršiju. Što se drugog razloga tiče, on je nelogičan. Zar i Hrvati nijesu bili druge vjere, ne muslimanske? I šta smeta, kad je govor o poturčenjacima, da se ne kaže porijeklo ma koje ono vjere bilo? Najzad, to svo pitanje potrebna je jedna savjesna, provjerena i sistematska građa, — ovako od oka ta se pitanja ne smiju i ne mogu raspravljati.

Kao što se vidi i *Istočno Blago* Kapetanovićevo ima isto kao i *Narodno Blago* svega i svačega, razne vrste i po vrijednosti i po sadržaju. On je možda i ne znajući pošao tako tragom mnogih naših starijih književnih radnika, čija su djela nosila obilježja zbornika i pružala publici svakovrsne lektire u stihu i prozi, prestavljujući sobom zadnjeg viteza te tradicije, koju danas nastavljaju u nas jedino urednici kalendara. Kod Mehmed bega Kapetanovića stvar je samo u toliko negativna, što je on bio čovjek bez kritike i što nikad nije znao da radu da siguran plan.

Mehmed beg Kapetanović spremao se i za treće veće dje-lo, koje se imalo da zove *Prirodno Blago*. U predgovoru svom *Narodnom Blagu* 1887. on veli: „Ja sam počeo imati dvije tri

godine istraživati i sabirati po svoj Bosni i Hercegovini na lazeća sa svakolika imena sela, mahala, brda, voda, planina, vrela, riba, ptica, — pojedina imena voća i raznovrsnog drveća; jer sve to smatram veoma skupocjeno i važno za naše jezikoslovje. Od toga već imadem jednu poveću zbirku, koju mislim također na skoro objelodaniti". To je ponovio gotovo sve i u predgovoru *Istočnog Blaga* 1896. godine, a u drugoj knjizi, kao što smo vidjeli, saopštio je nešto iz te zbirke. I to je sve, što je od tog ostalo. U rukopisima i papi rima njegovim ja nisam našao ništa više, osim jednog 1883. godine štampanog imenika sela.

Ali jedva, da je on imao kad da nastavi rad. Godinu dana pošto je izdao i drugu knjigu svog *Istočnog Blaga* njega je jula mjeseca 1898. godine udarila kap i onesposobila mu čitavu desnu stranu tijela za ma kakav rad. On se nakon toga sasvim povukao, naročito uvrijeden tim, što je morao da položi načelničku čast. Četiri godine poslije toga živio je u dubokom miru, dok 28. jula 1902. godine nije izdahnuo u svom čardaku na Grbavcu blizu Sarajeva.

* * *

Mehmed beg Kapetanović bio je neobično ugledan među Muslimanima. Oni su ga smatrali „jednom od najizrazitijih ličnosti Bosne i Hercegovine”, čovjekom: „čiji je život usko skopčan sa kulturnim i političkim razvitkom naše domovine” u zadnjim godinama.²⁰

Sumnje nema, da Mehmed beg Kapetanović među njima znači jednu značajnu pojavu. On je prvi imao vještine, da u novim prilikama udesi svoje ponašanje i da po njemu udešava ponašanje svih Muslimana onako, kako je istina nepotpuno odgovaralo njihovim osjećanjima, ali bilo poli-

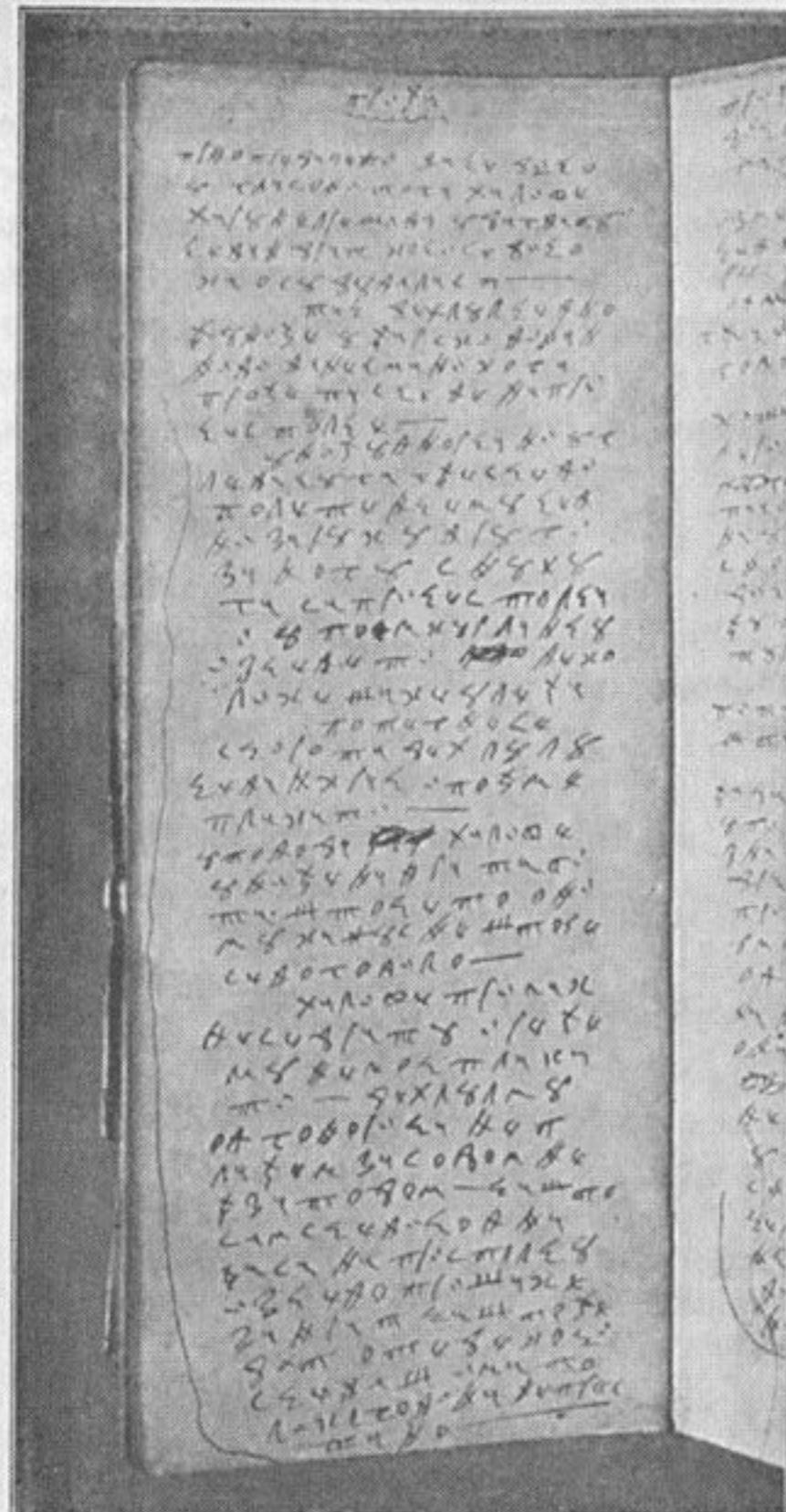
tički oportuno. On je prvi raskinuo s tradicijom objavljivanja svojih stvari arapskim slovima i počeo da upotrebljava latinicu i čirilicu. On je jedini među njima odmah počeo da propagira rad, kretanje i bio sam relativno agilan čovjek i primjerom i riječju ukazivao im put, kojim trebaju da idu. A to je sve bilo mnogo od jednog čovjeka, koji je sam potekao iz jedne konzervativne sredine i bio vječito u njoj, sporoj, neaktivnoj, punoj predrasuda. To je svakako jedna simpatična crta kod njega i ona zaslužuje da se naročito istakne.

Primjedba uredništva.

U publikacijama Instituta svaki pisac ima pravo, da izrazi svoje uvjerenje. Tim on, naravno, uzima i obavezu, da ga zastupa.

²⁰ "Behar", 1902. str. 112.

SADRŽAJ

RUKOPIS MEHMED BEGA KAPETANOVIĆA
(Koncept priče o Harun-el-Rušidu i bratu mu Behlulu saopštene
u "Istočnom Blagu" II. str. 58.).

MEHMED-BEG KAPETANOVIĆ - ČOVJEK KOJI JE IŠAO PROBLEMIMA U SUSRET (Mirzet Hamzić)	5
ZASNIVANJE NACIONALNE (BOŠNJAČKE) KNJIŽEVNE KRITIKE U POLEMIČKO- PUBLICISTIČKOM RADU MEHMED-BEGA KAPETANOVIĆA LJUBUŠAKA (Muhidin Džanko)	11
Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak BUDUĆNOST MUHAMEDOVACA U BOSNI I HERCEGOVINI	24
ŠTO MISLE MUHAMEDANCI U BOSNI	51
IMENA SELA U BOSNI I HERCEGOVINI	76
Dr. Vladimir Ćorović MEHMED-BEG KAPETANOVIĆ LJUBUŠAK - KNJIŽEVNA SLIKA	136

MEHMED-BEG KAPETANOVIĆ
LJUBUŠAK

